

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาแนวความคิดของผู้เชี่ยวชาญเพื่อกำหนดรูปแบบการปลูกฝังค่านิยมความรักชาติสำหรับเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทฤษฎี แนวความคิดของนักการศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะทำให้งานวิจัยนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีพัฒนาการเด็กปฐมวัย
2. ความหมายและความสำคัญของเด็กปฐมวัย
3. การจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย
4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับค่านิยม
5. การปลูกฝังค่านิยมสำหรับเด็กปฐมวัย
6. ค่านิยมความรักชาติ
7. การวิจัยแบบเดลฟาย Delphi
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีพัฒนาการเด็กปฐมวัย

เป็นที่ยอมรับกันในหมู่นักจิตวิทยาและนักการศึกษาทั่วไปว่าเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 6 ปี เป็นระยะที่เด็กเกิดการเรียนรู้มากที่สุดในชีวิตและเริ่มเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว สนใจอยากรู้อยากเห็น มีการเลียนแบบผู้ใหญ่และสิ่ง que เด็กสนใจ การเรียนรู้เหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อชีวิตในอนาคตของเด็กเป็นอย่างยิ่ง (บุญเยี่ยม ประกอบแสง, 2528, หน้า 10) จากรายงานการวิจัย (อินุกะ มาซารุ, 2528, หน้า 11) พบว่าการทำงานของเซลล์สมองของคนเราจะถูกกำหนดภายในอายุ 3 ปีและจะเพิ่มอย่างรวดเร็วมาก ระหว่างอายุ 0-3 ปี และ 70-80 % ของเส้นสายในสมองจะก่อรูปภายในอายุ 3 ปี ความเจริญเติบโตของเส้นสายในสมองทำให้น้ำหนักสมองเพิ่มขึ้นเมื่อถึงอายุ 3 ปี จะหนักถึง 80 % ของสมองผู้ใหญ่ นวลศิริ เปาโรหิตย์ (2519, หน้า 32) ยังได้แสดงความเห็นว่า ระยะก่อนเข้าเรียนระหว่างอายุ 0-5 ปี เป็นระยะที่มีการเปลี่ยนแปลง มากที่สุด พัฒนาการสำคัญช่วงนี้ได้แก่ขบวนการเจริญเติบโตของร่างกาย การเรียนรู้และการรับรู้ ความคิดและการมีเหตุผล ตลอดจนพัฒนาการที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจอันจะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพและการเข้าใจตนเอง พัฒนาการของเด็กในช่วงปฐมวัย จึงมีบทบาทและมีความสำคัญต่อตัวเด็กมากที่สุด

ความหมายของพัฒนาการ

ฉวีวรรณ กินวงศ์ (ม.ป.ป., หน้า 20) ได้กล่าวว่า พัฒนาการ คือ การเปลี่ยนแปลงลักษณะของบุคคลทั้งในโครงสร้างและแบบแผนของร่างกายและพฤติกรรมที่แสดงออก พัฒนาการของมนุษย์ตั้งแต่แรกเกิดจนเป็นผู้ใหญ่นั้นจะเกิดขึ้นไปเรื่อย ๆ เป็นขั้น ๆ ไปและเป็นแบบฉบับที่สอดคล้องกันใน 4 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาการทางด้านร่างกาย พัฒนาการทางสติปัญญา พัฒนาการทางอารมณ์ พัฒนาการทางสังคมและการปรับตัว

สุชา จันทน์เอม (2540, หน้า 1) ได้กล่าวว่า พัฒนาการ หมายถึง ลำดับของการเปลี่ยนแปลงหรือกระบวนการเปลี่ยนแปลงของมนุษย์ทุกส่วนที่ต่อเนื่องกันไปในระยะเวลาหนึ่ง ๆ ตั้งแต่แรกเกิดจนตลอดชีวิต การเปลี่ยนแปลงนี้จะก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ เป็นขั้น ๆ จากระยะหนึ่งไปสู่อีกระยะหนึ่งเพื่อที่จะไปสู่วุฒิภาวะ ทำให้มีความสามารถใหม่ ๆ เกิดขึ้น ซึ่งมีผลทำให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

อารีรัตน์ ขำอยู่ และคณะ (2540, หน้า 7) ได้กล่าวว่า พัฒนาการเป็นระบบเปิดที่มีการแลกเปลี่ยนระหว่างการใช้และรับจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวตลอดเวลา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านคุณภาพและปริมาณ

ทิพย์ภา เศรษฐ์เขาวลิต (2541, หน้า 1) ได้กล่าวว่า พัฒนาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงอย่างมีระเบียบ แบบแผน มีขั้นตอน เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งในด้านความเจริญเติบโต งอกงามและถดถอย และเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลรวมของวุฒิภาวะและประสบการณ์

ถวิล ธาราโภชน (2545, หน้า 27) ได้กล่าวว่า พัฒนาการ หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ของมนุษย์อย่างมีระเบียบแบบแผน อย่างต่อเนื่องเป็นไปตามลำดับขั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ก้าวหน้าทางด้านคุณภาพ ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์และสมอง พร้อมทั้งในแนวทางที่เสื่อมถอยลงด้วย

มาสซิเกลีย (Massgolia, 1977, p. 119) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า พัฒนาการ หมายถึง ลำดับขั้นตอนซึ่งเด็กประสบความสำเร็จมีพัฒนาการและมีวุฒิภาวะที่สามารถอธิบายได้ เมื่อพลังที่ได้มาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกตัวเด็กมาเชื่อมโยงกับพลังภายในคือ วุฒิภาวะ พัฒนาการจะเกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น เมื่อเด็กกินอาหารดี วิ่งและออกกำลังกายกลางแจ้ง พัฒนาการคือผลที่เกิดจากพลังภายใน ซึ่งใช้อาหาร การออกกำลังกายและแสงแดด เพื่อช่วยให้เขาเติบโตและมีวุฒิภาวะ

คริก (Craig, 1979, p. 11) ให้ความหมายของพัฒนาการว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้าง ความคิดหรือพฤติกรรมของบุคคลที่เกิดขึ้นในบทบาทหน้าที่ของกระบวนการทาง

ชีววิทยาและอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยปกติการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ จะเป็นการเจริญก้าวหน้า และค่อย ๆ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในด้านขนาดสัดส่วนของบุคคล การทำกิจกรรมที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้นและยังเป็นการผสมผสานหน้าที่และการทำงานที่เป็นระบบ

เฮอรัลลอค (Hurlock, 1980, p. 2) ได้กล่าวว่า พัฒนาการ หมายถึง ความเจริญงอกงามของกลุ่มเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น อันเป็นผลมาจากวุฒิภาวะและประสบการณ์ พัฒนาการจะไม่ได้ประกอบด้วยอัตราการเจริญเติบโตด้านความสูงหรือความสามารถของบุคคลเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการสลับซับซ้อนที่เป็นการผสมผสานของโครงสร้างและหน้าที่ต่าง ๆ ที่หลากหลาย

แซนทรอส (Santrock, 1997, p. 304) ได้กล่าวว่า พัฒนาการเป็นแบบแผนของการเคลื่อนไหวหรือการเปลี่ยนแปลง ที่เริ่มต้นตั้งแต่ช่วงปฏิสนธิและยังคงมีความต่อเนื่องตลอดช่วงชีวิตมนุษย์

แซนเดน (Zanden, 1997, p. 4) ได้กล่าวว่า พัฒนาการเป็นการจัดระเบียบและลำดับขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับกาลเวลาโดยที่อินทรีย์ (Organism) มีการเริ่มต้นการปฏิสนธิจนกระทั่งถึงวัยชรา พัฒนาการจะรวมถึงรูปแบบกระบวนการชีววิทยาต่าง ๆ ภายในอินทรีย์ที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือมีปฏิสัมพันธ์เชื่อมต่อโดยตลอดกับสิ่งแวดล้อม

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า พัฒนาการ คือ การเปลี่ยนแปลงที่มีระบบแบบแผนที่แน่นอนของพัฒนาการมนุษย์ในทุกด้านตั้งแต่การเจริญเติบโตทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา รวมถึงความเสื่อมถอยซึ่งมีต่อเนื่องไปจวบจนสิ้นอายุขัยของมนุษย์

พัฒนาการในแต่ละด้านของมนุษย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะแรกของชีวิตนั้น แม้จะมีลักษณะร่วมกันหลายประการ แต่ในพัฒนาการแต่ละด้านก็ได้มีทฤษฎีอธิบายไว้โดยละเอียดถึงขั้นตอนและการพัฒนาเด็ก ดังนี้

ทฤษฎีพัฒนาการทางร่างกาย

เกเซล (Gesell, 1974) ได้ทำการค้นคว้า ทดลอง กับเด็กระดับอายุต่าง ๆ กัน ตั้งแต่วัยทารกซึ่งมีอิทธิพลต่อการศึกษาของเด็ก เขาเน้นว่าวุฒิภาวะเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากกว่าประสบการณ์หรือสิ่งแวดล้อม แต่การที่เด็กแต่ละวัยสามารถทำสิ่งต่าง ๆ ได้นั้น เนื่องมาจากการที่เด็กถึงความพร้อมหรือขั้นของวุฒิภาวะ เขามีความคิดเห็นว่า "ความพร้อม" เป็นเรื่องของ "ธรรมชาติ" และควรรอให้เด็กพร้อมเสียก่อน เกเซลได้แบ่งพัฒนาการของเด็กออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

1. พฤติกรรมทางการเคลื่อนไหว หมายถึง การบังคับกล้ามเนื้ออวัยวะต่าง ๆ ของร่างกายและความสัมพันธ์ทางด้านการเคลื่อนไหวทั้งหมด พฤติกรรมกลุ่มนี้เกี่ยวข้องกับการทรงตัว การควบคุมกล้ามเนื้อ การทรงตัวของศีรษะ การนั่ง ยืน คลาน เดิน จับ ยึดวัตถุและการเล่นหรือกระทำกับวัตถุ

2. พฤติกรรมทางการปรับตัว พฤติกรรมกลุ่มนี้ครอบคลุมทางด้านความสัมพันธ์ของการใช้มือและสายตาในการถือวัตถุและเข้าถึงวัตถุ การแก้ปัญหาในการปฏิบัติ การสำรวจและการจัดกระทำต่อวัตถุ เช่น การวาดภาพ การจัดกล่องรูปลูกบาศก์ การสั้นระฆัง เป็นต้น

3. พฤติกรรมทางด้านภาษา พฤติกรรมกลุ่มนี้หมายถึง พฤติกรรมทางการติดต่อสื่อสาร เช่น การแสดงออกทางใบหน้า ท่าทาง การใช้วิธีต่าง ๆ เช่น มือหรือศีรษะถ่ายทอดความคิด การออกเสียง การใช้ภาษาพูด รวมทั้งความเข้าใจจากการสื่อสารของผู้อื่นด้วย

4. พฤติกรรมทางสังคม-บุคคล พฤติกรรมกลุ่มนี้ครอบคลุมถึงการตอบสนองของเด็กต่อบุคคลอื่นในด้านวัฒนธรรมทางสังคมและพฤติกรรม เช่น การเลี้ยงดู การฝึกหัดขับถ่ายและการตอบสนองต่อการฝึกหัดในสังคมต่าง ๆ อันได้แก่ การเล่น พัฒนาการทางด้านความเป็นเจ้าของ การยิ้มและการตอบสนองต่อบุคคลอื่นต่อวัตถุบางอย่าง เช่น กระจกเงา เป็นต้น

จากพฤติกรรมทั้ง 4 ด้าน ก็เชลมีความเห็นว่า ขึ้นอยู่กับพัฒนาการของเด็กในแต่ละวัย ซึ่งจะค่อย ๆ เจริญพัฒนาไปตามธรรมชาติ เมื่อถึงวัยนั้น ๆ เด็กจะทำพฤติกรรมต่าง ๆ ได้โดยไม่ต้องการฝึกหรือเตรียม ดังนั้นพ่อแม่จึงควรให้เด็กได้มีอิสระในการเลือกเรียน เล่นตามความสามารถและความสนใจ อย่าบังคับเด็กหรือเร่งเด็กให้เรียนก่อนที่เด็กจะพร้อม เพราะจะเกิดผลเสียกับเด็กในเวลาต่อมา

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา

เพียเจท์ (Piaget, 1977) ได้ศึกษาถึงความคิดความเข้าใจของเด็กตั้งแต่แรกเกิด จนถึงระยะวัยรุ่น เขาเชื่อว่าพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กเกิดขึ้นเป็นขั้นตอน เมื่อถึงระดับวุฒิภาวะนั้นและมีความต่อเนื่องกัน และเชื่อว่าพัฒนาการจะเป็นไปตามลำดับขั้น จะข้ามขั้นไม่ได้ แต่อัตราของพัฒนาการอาจมีความแตกต่างกันในตัวเด็กแต่ละคน ซึ่งความแตกต่างนั้นมาจากสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ (ระพีพัฒน์ ยินดีสุข, 2534, หน้า 19-20) และการจัดสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้สัมผัสและคุ้นเคยกับสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง จะทำให้เด็กในวัยนี้เกิดการเรียนรู้และเกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นรากฐานที่จะทำให้เด็กเติบโตขึ้นเป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ รู้จักประติษฐ์และค้นคว้า แสวงหาความรู้ มิใช่แต่เป็นผู้คอยลอกเลียนแบบผู้อื่น (จวีวรรณ จีงเจริญ, 2528, หน้า 9)

เพียเจท์ได้แบ่งขั้นต่าง ๆ ของพัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์ เป็น 4 ขั้นตอนตามระดับอายุ คือ

1. ขั้นประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว (Sensori-Motor Stage) ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 2 ปี เป็นขั้นที่เด็กรู้จักใช้ประสาทสัมผัสต่าง ๆ เช่น ปาก หู ตา เด็กเรียนรู้จากการสัมผัสจับต้องสิ่งแวดล้อม

2. **ขั้นความคิดก่อนการปฏิบัติการ (Pre-Operational Thought Stage)** ในช่วงอายุ 2-6 ปี เป็นขั้นที่เด็กได้เรียนรู้ภาษาพูด และเข้าใจเครื่องหมาย ทำทางสื่อความหมาย เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ดีขึ้น แต่ยังอาศัยการรับรู้เป็นส่วนใหญ่ ยังไม่สามารถคิดหาเหตุผลอ้างอิงได้และเด็กจะมีความเชื่อในความคิดของตนเองอย่างมาก เนื่องจากมีความยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง เด็กสามารถเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่ และมีปฏิกริยาต่อสิ่งแวดล้อมอย่างรวดเร็ว แต่เด็กในวัยนี้ยังไม่สามารถคิดย้อนกลับได้

3. **ขั้นปฏิบัติการคิดแบบรูปธรรม (Concrete-Operation Stage)** ในช่วงอายุ 7-11 ปี ในช่วงอายุดังกล่าว เด็กสามารถใช้เหตุผลกับสิ่งที่เห็นได้ เช่น การจัดกลุ่ม แบ่งพวกและมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ได้ดีขึ้น

4. **ขั้นปฏิบัติการคิดแบบนามธรรม (Formal-Operational Stage)** อยู่ในช่วงอายุ 11-15 ปี เป็นช่วงที่เด็กรู้จักคิดหาเหตุผลและเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งที่เป็นนามธรรมได้ดีขึ้น สามารถตั้งสมมติฐานและแก้ปัญหาก็ได้ เป็นขั้นที่เกิดโครงสร้างทางสติปัญญาอย่างสมบูรณ์ เด็กในวัยนี้จะมีความคิดเท่าผู้ใหญ่ แตกต่างกันที่คุณภาพเพราะประสบการณ์ต่างกัน

ขั้นพัฒนาการของโครงสร้างสติปัญญานี้ จะเกิดไปตามลำดับขั้นไม่มีการข้ามขั้นและย้อนกลับขั้น พัฒนาการระยะแรกจะเป็นพื้นฐานของพัฒนาการระยะต่อไป

บรูเนอร์ (Bruner, 1969) ได้กล่าวถึงพัฒนาการทางการรู้ การคิดและมีส่วนที่คล้ายคลึงกับทฤษฎีของเพียเจต์อยู่ด้วย บรูเนอร์เน้นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของเด็กซึ่งมีผลต่อความงอกงามทางสติปัญญาและถือว่าสิ่งแวดล้อมนั้นมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางสติปัญญา เขาได้เสนอแนวคิดใหม่ ๆ หลายประการที่เป็นประโยชน์และน่าสนใจมาก เช่น การเรียนรู้จากการค้นพบด้วยตนเอง (Discovery Learning) บรูเนอร์ได้เสนอลำดับขั้นของพัฒนาการทางสติปัญญาและการคิดของมนุษย์เป็น 3 ขั้นตอน คือ

1. **ขั้นการกระทำ (Enactive Stage)** เป็นขั้นที่เปรียบได้กับขั้น Sensori-Motor Stage ของเพียเจต์ เป็นขั้นที่เด็กเรียนรู้ด้วยการกระทำและการสัมผัสมากที่สุด

2. **ขั้นคิดตามจินตนาการหรือสร้างมโนภาพ (Iconic Stage)** เปรียบได้กับขั้น Preoperational ของเพียเจต์ ซึ่งจะครอบคลุมขั้นก่อนเกิดสิ่งก้ำปี และการคิดแบบนี้ก็รู้เอง ในวัยนี้เด็กจะเกี่ยวข้องกับความจริงมากขึ้นเขาจะเกิดการรับรู้เป็นส่วนใหญ่ อาจมีจินตนาการบ้าง แต่ยังไม่สามารถคิดได้ลึกซึ้งเหมือนขั้น Concrete Operation ของเพียเจต์

3. **ขั้นใช้สัญลักษณ์และคิดรวบยอด (Symbolic Stage)** เป็นขั้นพัฒนาการสูงสุดของบรูเนอร์ เด็กจะสามารถเข้าใจความสัมพันธ์ของสิ่งของ สามารถเกิดความคิดรวบยอดในสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่จับต้องได้

บรูเนอร์เชื่อว่า พัฒนาการทางความคิดจะเกิดขึ้นจากการเรียนรู้และขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมมากกว่าเกิดจากการพัฒนาภายในของอินทรีย์

บลูม (Bloom, 1972) เป็นผู้มีชื่อเสียงมากด้านจิตวิทยาการศึกษาที่เกี่ยวกับการวัด และประเมินผลทางการศึกษา กล่าวว่า การศึกษาของเด็กในช่วงต้นของชีวิตเป็นช่วงที่สำคัญที่สุดของชีวิตเพราะเป็นช่วงที่เด็กพัฒนาความสามารถที่จะเรียนรู้ได้มากที่สุด นั่นคือ ในช่วงนี้ถ้าบ้านและโรงเรียนมีสิ่งแวดล้อมที่สร้างเสริมการเรียนรู้ เด็กจะเกิดการเรียนรู้โดยทั่วไปและการเรียนรู้ในเรื่องเฉพาะอย่างได้ดีที่สุดด้วย

จากการวิเคราะห์ผลงานวิจัยของสถาบันที่ศึกษาในเรื่องสติปัญญาด้วยการศึกษาระยะยาวหลาย ๆ สถาบัน บลูมได้เสนอไว้ในหนังสือชื่อ *Stability and Change in Human Characteristics* สรุปได้ว่าพัฒนาทางสติปัญญาของเด็กอายุ 1 ปี จะพัฒนา 20% สติปัญญาของเด็กเมื่ออายุ 4 ปี จะพัฒนาเพิ่มขึ้นเป็น 50% และในระหว่างอายุ 4-8 ปี สติปัญญาของเด็กจะเพิ่มขึ้นอีก 30% เป็น 80% ส่วนอีก 20% ที่เหลือจะพัฒนาในช่วงที่เด็กมีอายุตั้งแต่ 8 ปีขึ้นไป ซึ่งแสดงให้เห็นว่าบุคคลมีพัฒนาการทางสติปัญญามากที่สุดในช่วงปฐมวัย นอกจากนี้บลูมยังกล่าวอีกว่าสิ่งแวดล้อมมีส่วนสำคัญที่จะทำให้พัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลชะงักหรือเพิ่มขึ้นได้ และสิ่งแวดล้อมจะมีผลต่อพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กในระยะ 6 ปีแรกของชีวิตมากกว่าในระยะอื่น ๆ

วอกอสกี (Vygotsky, 1978) เป็นนักจิตวิทยาชาวรัสเซีย ชี้ให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์สังคมวัฒนธรรม ในการพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก แนวความคิดของเขาจะผสมผสานระหว่างทฤษฎีของพัฒนาการทางด้านสติปัญญาและทฤษฎีการพัฒนาทางด้านสังคมโดยเขาเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่ทำให้มนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นนับตั้งแต่ ความคิดรวบยอด ภาษา การทำตามความสมัครใจและเหตุผล ความเจริญพัฒนาขึ้นมาจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เด็กจะเป็นผู้จัดการความคิดอย่างเป็นระบบทั้งนี้โดยการใช้เครื่องมือและสื่อสารทางภาษาของแต่ละวัฒนธรรมเพื่อที่จะสื่อถึงคุณค่าของความหมายในการเรียนรู้ การแสดงออกและการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด ในการซึมซับแนวความคิดของบุคคลอื่น ๆ ในสังคมโดยรวม ทำให้ศักยภาพระดับสติปัญญาของเด็กเจริญงอกงามมีความพร้อมท่ามกลางบริบทของสังคม อย่างไรก็ตามเด็กจะไม่สามารถพัฒนาทักษะความรู้ ความสามารถต่าง ๆ ด้วยตัวเองได้โดยปราศจากข้อเสนอแนะ ชี้แนะจากผู้ใหญ่หรือกลุ่มเพื่อน อันจะเป็นหนทางในการพัฒนาทักษะของเด็กโดยเฉพาะ

สรุปได้ว่า นักการศึกษาเชื่อว่าสิ่งแวดล้อมมีผลต่อพัฒนาการทางสติปัญญาเพราะสิ่งแวดล้อมเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดสติปัญญา

ทฤษฎีพัฒนาการทางจิตใจและอารมณ์

ออสซูเบล (Ausubel, 1970) ได้จำแนกประเภทของอารมณ์ออกเป็น 2 ประเภท คือ อารมณ์ดี อารมณ์ไม่ดี

อารมณ์ดี แบ่งเป็น 4 อารมณ์ คือ รัก ดีใจ ชื่นหรือเบิกบานและสงสารหรือเห็นใจ อารมณ์ต่าง ๆ จะค่อย ๆ พัฒนาขึ้นตามลำดับ โดยเด็กจะพัฒนาอารมณ์รักตั้งแต่แรกเกิด จากการรักตัวเองออกสู่คนใกล้ชิดที่สุดและกระจายออกไปใน 2 เดือนแรก เด็กจะรู้จักอารมณ์ดีใจ และปรากฏชัดเจนเมื่ออายุ 2 ปี เด็กเริ่มเกิดอารมณ์ชื่นหรือเบิกบานเมื่ออายุได้ 4 เดือนและอารมณ์เบิกบานนี้จะเกิดในเด็กเล็กมากกว่าเด็กโต ส่วนอารมณ์สงสารเห็นใจจะเกิดขึ้นเมื่อเด็กอายุได้ประมาณ 2 ปี หรือเริ่มมีความเข้าใจสถานการณ์หรือพฤติกรรมต่าง ๆ ได้บ้างแล้ว

อารมณ์ไม่ดี จำแนกเป็น 5 อารมณ์ คือ วิตกกังวล กลัว โกรธและก้าวร้าว อิจฉา และริษยา และอารมณ์ถูกทอดทิ้ง อารมณ์วิตกกังวลพัฒนาขึ้นจากความคับข้องใจในสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นผลจากความไม่มั่นใจในตนเองและจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในระยะต่าง ๆ ของชีวิต อารมณ์กลัวมักจะมีอารมณ์วิตกกังวลแฝงอยู่ด้วย อารมณ์โกรธและก้าวร้าวซึ่งมักเกิดคู่กันจะมีในเด็กปฐมวัยมากกว่าเด็กโต อารมณ์อิจฉาและริษยาจะพบมากในเด็กที่ต้องมีการแข่งขัน ชิงดีชิงเด่น ส่วนอารมณ์ถูกทอดทิ้ง ถ้าเกิดในเด็กปฐมวัย จะเกิดผลภัยต่อชีวิตของเด็ก ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม บุคลิกภาพและการเรียนรู้เชิงสังคม

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1969) ได้ทำการศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมโดยมีความเชื่อพื้นฐานมาจากทฤษฎีของเพียเจท์ ในขณะที่เดียวกันเขาก็ไม่เห็นด้วย เขาเสนอความคิดว่า แนวทางการมีเหตุผลของเด็กในแง่ความถูกต้อง หรือความผิดจะมีพัฒนาการเป็นไปตามแบบแผนอย่างหนึ่งอย่างใด โดยเฉพาะบุคคลสามารถจะผ่านพ้นพัฒนาการตามลำดับขั้นตอนที่แตกต่างในการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรม ถึงแม้ว่าพัฒนาการในแต่ละชั้นจะมีความคล้ายคลึงกับลำดับขั้นตามแนวความคิดของเพียเจท์ก็ตาม แต่การพัฒนาความมีเหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กไม่จำเป็นจะต้องมีการพัฒนาสอดคล้องตามช่วงเวลาดังกล่าว เช่น เด็กอาจจะผ่านพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ไปอย่างรวดเร็ว แต่กลับมีการพัฒนาความมีเหตุผลตามแนวคิดของโคลเบอร์กที่ช้ากว่าเป็นต้น การพัฒนาเหตุผลทางจริยธรรมไม่ควรที่จะประเมินคุณค่าตามที่บุคคลตัดสินใจ แต่ควรพิจารณาที่เบื้องหลังของความมีเหตุผลที่ซ่อนเร้นนั้น เขาเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนจะต้องเริ่มมีการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับที่ต่ำและมีวุฒิภาวะของการคิดที่จะพัฒนาไปในลำดับขั้นที่สูงกว่า ในการวัดวุฒิภาวะการตัดสินใจเชิงจริยธรรมของบุคคลนั้น โคลเบอร์กได้จัดแบ่ง

หมวดหมู่ของสภาพการณ์ทางจริยธรรมไว้ซึ่งจะเป็นปัญหาที่จะอำพรางคุณค่าทางจริยธรรมต่อสู้กับความขัดแย้งในส่วนอื่น ๆ โดยใช้คำถามเป็นตัวแปรที่สำคัญในการวัดความมีเหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็ก แนวความคิดทางด้านจริยธรรม ประกอบด้วย

1. ค่านิยมจริยธรรม (Moral Value) คือ มองในเรื่องของความเชื่อ การตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญ ความพึงพอใจที่ยึดถือตามกฎระเบียบ ประเพณีของสังคมเป็นเกณฑ์

2. พฤติกรรมจริยธรรม (Moral Conduct) การแสดงความประพฤติปฏิบัติของพฤติกรรมให้เป็นไปในแนวทางเดียวกับมาตรฐานความประพฤติของบุคคลในสังคมที่จะช่วยตัดสินใจว่าการกระทำดังกล่าวถูกหรือผิด

ระดับขั้นพัฒนาการความมีเหตุผลเชิงจริยธรรมแบ่งออกได้เป็น 3 ระดับ ดังนี้

ระดับ 1 ระดับก่อนมีจริยธรรม (Preconventional) พัฒนาการในขั้นนี้จะพบว่ายังขาดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม จะเน้นการตอบสนองความต้องการของตนเป็นประเด็นสำคัญ ตามลำดับขั้นดังนี้

ขั้นที่ 1 การลงโทษ (Punishment Orientation) ตัดสินใจเลือกทำ การกระทำต่าง ๆ จะถูกประเมินความเป็นไปในการถูกลงโทษว่าสิ่งไหนดีหรือไม่ดี กล่าวการถูกลงโทษทางกาย จะมีความเกรงกลัวและเชื่อฟังผู้ใหญ่เพราะเห็นว่ามีอิทธิพลเหนือตน เด็กจะปฏิเสธที่จะยอมรับความผิดที่ตนได้กระทำลงไป

ขั้นที่ 2 แสวงหาความพึงพอใจ (Pleasure-Seeking Orientation) เลือกทำหรือไม่ทำการกระทำที่ดีหรือถูกต้องเหมาะสมนั้น จะถูกกำหนดขึ้นจากความต้องการของตนเองและความต้องการของบุคคลอื่น ๆ เป็นหลักโดยที่เด็กจะแสวงหารางวัลหรือข้อแลกเปลี่ยนก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่ตน

ระดับที่ 2 ปฏิบัติตามคำสั่งหรือข้อตกลง (Conventional) ขั้นนี้ระดับพัฒนาการทางสติปัญญาสูงขึ้นสามารถที่จะรับรู้เข้าใจสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ เข้าใจบทบาทของตนเองที่พึงปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ๆ พร้อมจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ผู้ใหญ่กำหนด ไม่สามารถเข้าใจถึงเหตุผลเชิงจริยธรรมได้ดีนัก ดังนั้นการแปลความหมายของถูกต้องและสิ่งที่ไม่ดีจึงพิจารณาตัดสินจากปริมาณของสิ่งเหล่านั้นเป็นหลัก

ขั้นที่ 3 เป็นคนดี (Good Boy or Good Girl Orientation) เลือกทำหรือไม่ทำจะแสดงพฤติกรรมหรือการกระทำของตนไปในทิศทางของบุคคลอื่นเกิดความพึงพอใจและมองเห็นว่าดีงามเริ่มเข้าใจจิตใจและความต้องการของผู้อื่น ขาดความเป็นตัวเอง

ขั้นที่ 4 บทบาทหน้าที่ (Authority Orientation) ขั้นนี้จะยึดถือกฎระเบียบอย่างเป็นทางการ คำสั่ง อำนาจหน้าที่ของตนและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ข้อบังคับของสังคมที่วางได้

ระดับที่ 3 ยึดมั่นตามข้อตกลง (Postconventional) จัดเป็นความคิดที่มีเหตุผลทางจริยธรรมในขั้นสูงบุคคลจะประเมินคุณค่าการตัดสินใจด้วยความพินิจพิจารณาโดยปราศจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมภายนอกมาบีบบังคับกำหนดกรอบความคิด

ขั้นที่ 5 ปฏิบัติตามข้อสัญญาของสังคม (Social-Contract Orientation) จะสนับสนุนกฎเกณฑ์ที่ตั้งมั่นอยู่บนพื้นฐานของการวิเคราะห์เชิงเหตุผลและข้อตกลงระหว่างกันและกัน เห็นประโยชน์ความสำคัญของส่วนรวมมากกว่าส่วนตน มีความเป็นประชาธิปไตย

ขั้นที่ 6 อุดมคติสากล (Moral of Individual Principles) พฤติกรรมจะถูกชี้นำโดยหลักการทางจริยธรรมที่จะนำไปสู่ความเข้าใจ ความเป็นสากล สิทธิมนุษยชน คุณค่าในระดับสูง ความมีศักดิ์ศรีและความเสมอภาค

เมื่อเด็กโตขึ้นเข้าสู่วัยรุ่นและผู้ใหญ่ เด็กจะพัฒนาจริยธรรมของตนไปสู่ระดับที่สองและที่สาม ตามลำดับในการพัฒนานั้นโคลเบอร์กอธิบายว่าต้องอาศัยปัจจัยหลายประการ ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดู พัฒนาการทางบุคลิกภาพ สติปัญญาและอื่น ๆ บุคคลบางคนแม้เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่แต่พัฒนาการทางจริยธรรมอาจยังอยู่ในขั้นต้น ๆ เท่านั้นก็ได้

ทฤษฎีพัฒนาการทางบุคลิกภาพ

ฟรอยด์ (Freud, 1916) ได้ย้ำถึงความสำคัญของวัย 5 ปีแรกของชีวิตว่า เป็นวัยที่สำคัญที่สุดของชีวิต เขาเชื่อว่าวัยนี้เป็นรากฐานของพัฒนาการด้านบุคลิกภาพและบุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเด็กที่สุดคือ บิดามารดา จะเป็นผู้ที่มีอิทธิพลอย่างสูงต่อบุคลิกภาพและสุขภาพจิตของเด็ก

ฟรอยด์กล่าวว่า พัฒนาการของเด็กจะพัฒนาไปตามลำดับขั้นของพัฒนาการทางเพศ จากขั้นของพัฒนาการดังกล่าว ถ้าประสบผลสำเร็จในแต่ละขั้นก็จะทำให้เกิดวุฒิภาวะ แต่ถ้าเด็กไม่สามารถพัฒนาหรือประสบปัญหาในขั้นใดขั้นหนึ่งของการพัฒนาการก็จะมีผลกระทบกระเทือนต่อวุฒิภาวะของเด็ก และกล่าวถึงโครงสร้างของบุคลิกภาพไว้ด้วยว่า บุคลิกภาพของมนุษย์ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ อิด (Id) อีโก้ (Ego) ซุปเปอร์อีโก้ (Super Ego) ซึ่งมีความหมายดังนี้

อิด หมายถึง ความอยากที่เป็นระบบติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิด หน้าที่หลักคือ การใช้พลังงานทางจิตไปในการตอบสนองความต้องการตามสัญชาตญาณ อิดทำงานตามหลักการแสวงหาความสุขและพยายามหลีกเลี่ยงสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความยากลำบากหรือความเจ็บปวด

อีโก้ เป็นส่วนของความมีเหตุมีผล อีโก้พัฒนาขึ้นมาทำหน้าที่ในการคิดและวางแผน ช่วยทำให้ความต้องการของอิดเป็นไปได้ตามสภาพของความเป็นจริงและบางครั้งอีโก้จะเป็นตัวจำกัดขอบข่ายความต้องการของอิดโดยการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่

ซูเปอร์อีโก้ เป็นส่วนที่เรียกได้ว่าจริยธรรมของบุคคล ซูเปอร์อีโก้จะเป็นตัวแทนของค่านิยมที่บุคคลได้รับการถ่ายทอดมาจากบิดามารดา หรือผู้ใกล้ชิดในวัยเด็ก ซูเปอร์อีโก้จะช่วยให้เด็กควบคุมตนเองทางจริยธรรมได้ เหมือนกับที่บิดามารดาเคยควบคุมตนโดยใกล้ชิดมาก่อน

ฟรอยด์เชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กเริ่มจากช่วงเวลา que เด็กกำลังพัฒนาอีโก้ และซูเปอร์อีโก้ เด็กจะมีความต้องการเลียนแบบบิดามารดา จึงรับเอาบุคลิกภาพบางอย่างจากบิดามารดามาเป็นของตน ซึ่งจะค่อยซึมซับเข้าสู่จิตใจเด็กมากขึ้นทุกที จนกลายเป็นความเชื่อของเด็กเองต่อมา นอกจากนี้การพัฒนาอีโก้และซูเปอร์อีโก้จะก่อให้เกิดพฤติกรรมปกป้องตนเอง (Defende Mechanisms) อันเป็นพฤติกรรมที่บุคคลคิดหาทางช่วยหรือป้องกันตนเองจากความกดดันต่าง ๆ เป็นความพยายามของจิตสำนึกที่จะช่วยบุคคลให้พ้นจากสถานการณ์ที่ตึงเครียด เป็นการปรับตัวที่ส่งผลให้สามารถลดความกระวนกระวายของจิตใจลง และยังเป็นทางช่วยป้องกันความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าของตน

ฟรอยด์แบ่งระยะพัฒนาการของมนุษย์ออกเป็น 5 ระยะ ดังนี้ (Freud, 1916)

1. ขั้นความพอใจอยู่ที่บริเวณปาก (Oral Stage) ขั้นนี้อยู่ในช่วงอายุ 0-1 ปี เป็นช่วงที่ทารกมุ่งความสนใจไปที่ปาก สิ่งที่จะนำความสุขมาให้แก่ทารกมากที่สุดคือการสัมผัสบริเวณปาก โดยการดูด กัด สัมผัส ซึ่งการดูดนอกจากจะเป็นการสนองความต้องการของร่างกายคือความหิวแล้ว ยังทำให้ทารกได้ผ่อนคลายความตึงเครียดทางร่างกายด้วย ในระยะนี้ถ้าเด็กไม่ได้รับความพอใจเพียงพอจะเกิดปัญหาในตอนที่ เช่น การกักรีดดินสอ ปากกา

2. ขั้นความพอใจอยู่ที่ทวารหนัก (Anal Stage) ขั้นนี้อยู่ในช่วงอายุ 1-2 ปี ระยะนี้เกิดเมื่อเด็กเริ่มเรียนรู้การขับถ่าย การขับถ่ายของเด็กควรเป็นไปโดยความพอใจของเด็กไม่ใช่ความขัดแย้งหรือการวางกฎเกณฑ์บังคับเด็ก ปัญหาพัฒนาการที่อาจเกิดขึ้นในระยะนี้ คือ ถ้าบิดามารดาเข้มงวดเรื่องการฝึกหัดขับถ่ายกับเด็กมากเกินไป เด็กอาจมีนิสัยดื้อรั้น เข้มงวดกวัดขังเจ้าระเบียบและมีอารมณ์เครียดตลอดเวลา เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่

3. ขั้นความพอใจอยู่ที่บริเวณอวัยวะเพศ (Phallic Stage) ขั้นนี้อยู่ในช่วง 3-5 ปี ระยะนี้ความพอใจจะเปลี่ยนไปอยู่ที่อวัยวะเพศ ลักษณะที่เด่นชัดของช่วงนี้คือ เด็กจะมีความสนใจและความอยากรู้อยากเห็นเกี่ยวกับสภาพทางร่างกาย ซึ่งแตกต่างไปจากเพศของตน การเกิดของตน บทบาทของบิดามารดาในการให้กำเนิดบุตร และพฤติกรรมทางเพศของบิดามารดา ผู้ปกครอง เราจะพบว่าเด็กจะเล่นอวัยวะเพศในช่วงอายุนี้ ซึ่งเป็นวัยก่อนเข้าโรงเรียน การให้

ความรัก ความอบอุ่นของบิดามารดา จะช่วยให้เด็กเรียนรู้ถึงบทบาททางเพศของตนและเกิดความอยากที่จะเลียนแบบบทบาทของบิดามารดา

4. ขั้นก่อนวัยรุ่น (Latency Stage) ขั้นนี้อยู่ในช่วงอายุ 6-12 ปี เป็นระยะที่เด็กจะหันเหความสนใจจากความสัมพันธ์ภายในครอบครัวไปสู่เพื่อนฝูง ระยะนี้พลังต่าง ๆ ในขั้นที่ 3 จะยังคงแฝงเร้นอยู่ไม่แสดงออกมา

5. ขั้นวัยรุ่น (Genital Stage) ขั้นนี้อยู่ในช่วงอายุ 13-18 ปี เป็นระยะที่เด็กมีความสนใจเพศตรงข้ามมากที่สุด การเริ่มต้นที่แท้จริงของความรักระหว่างเพศจะเกิดในขั้นนี้

ฟรอยด์เชื่อว่าพัฒนาการในแต่ละขั้นดังกล่าวจะผ่านไปด้วยดี ต้องอาศัยการอบรมเลี้ยงดูจากบิดามารดาและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งถ้าเด็กขาดการตอบสนองในขั้นใดขั้นหนึ่งอย่างถูกต้องก็จะเกิดการชะงัก (Fixation) ในพัฒนาการขั้นต่อไป และอาจทำให้เกิดความยากลำบากในการปรับตัวให้เข้ากับชีวิตเมื่อเจริญเติบโตขึ้น และจะแสดงพฤติกรรมถดถอย (Regression) เข้าสู่วัยเด็กและการเกิดพฤติกรรมของบุคคลนั้นมักเกิดจากแรงจูงใจของจิตใต้สำนึก ถ้าแรงจูงใจที่เป็นพื้นฐานของการกระทำต่าง ๆ ไม่ได้รับการตอบสนองแล้วผลเสียหายจะกับจากบุคลิกภาพของเด็ก รวมทั้งเป็นผลต่อการมองโลกของเด็กในอนาคตด้วย

อีริกสัน (Erikson, 1950) เน้นความสำคัญของเด็กวัยนี้ว่าเป็นวัยที่กำลังเรียนรู้และให้ความสำคัญกับสังคมและสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก เป็นสิ่งที่แปลกใหม่และน่าตื่นเต้นสำหรับเด็ก บุคลิกภาพจะสามารถพัฒนาได้ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละวัย โดยที่อีริกสันได้ทำการศึกษาพัฒนาการของเด็กโดยเริ่มจากความสัมพันธ์ระหว่างทารกกับมารดา เขาสรุปได้ว่าประสบการณ์จากการเลี้ยงดูที่ทารกได้รับมีส่วนสำคัญในการสร้างบุคลิกภาพให้กับเด็ก ความรัก ความอบอุ่นจากบิดามารดา จะทำให้ทารกเติบโตมีความมั่นใจในตนเอง มีความไว้วางใจบิดามารดาและบุคคลอื่น แต่ในทางตรงข้ามถ้าทารกไม่ได้รับความรัก การดูแลเอาใจใส่จากบิดามารดา จะทำให้เด็กมีปัญหาทางอารมณ์และมีพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา

อีริกสันได้แบ่งพัฒนาการทางบุคลิกภาพไว้ 8 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นไว้วางใจหรือความไม่ไว้วางใจ (Trust vs. Mistrust) อายุ 0-2 ปี เด็กในวัยนี้ยังต้องอาศัยผู้อื่นโดยเฉพาะมารดาเป็นผู้เอาใจใส่เลี้ยงดู จะเริ่มเรียนรู้ที่จะไว้วางใจหรือไม่ไว้วางใจบุคคลหรือสภาพแวดล้อม ถ้าเด็กได้รับความอบอุ่นเพียงพอจากการอบรมเลี้ยงดู เช่น การได้รับการตอบสนองอย่างเหมาะสมเมื่อหิว เมื่อนอน ฯลฯ ทารกก็จะเกิดความไว้วางใจต่อสิ่งต่าง ๆ แต่ถ้าเด็กได้รับแต่การแสดงอารมณ์ขู่ว่าหรืออาการไม่เป็นมิตร เขาก็จะพัฒนาความไม่ไว้วางใจใคร ๆ

2. **ขั้นความเป็นตัวของตัวเองหรือความอับอาย สงสัย ไม่แน่ใจ (Autonomy vs Sshame and Doubt)** อายุ 2-5 ปี ในวัยนี้เด็กจะเริ่มเรียนรู้ที่จะช่วยตนเอง จะช่างสงสัยและชอบสำรวจ ค้นคว้า ทดลอง การเลี้ยงดูเด็กก็เพียงแต่ไม่ให้เกิดอันตราย ไม่ควรบีบบังคับจนเกินไป ควรใช้วิธีการฝึกแบบละมุนละม่อม โดยเฉพาะในเรื่องนิสัยเบื้องต้น เช่น การรับประทานอาหาร การขับถ่ายเป็นเวลา การแต่งตัว ฯลฯ ถ้าเด็กได้รับการบังคับมากเกินไป เด็กจะกลายเป็นคนที่หวาดระแวง ไม่แน่ใจ

3. **ขั้นความคิดริเริ่มหรือความรู้สึกผิด (Initiative vs Guilt)** อายุ 4-7 ปี วัยนี้เป็นวัยที่เด็กจะพัฒนาทักษะในการรับรู้ทางความคิด สถิติปัญญาและความอยากรู้อยากเห็นมากขึ้น เด็กจะเริ่มคิด เริ่มทำสิ่งใหม่ ๆ และชอบถามคำถามบ่อย ๆ ว่าอะไร ทำไม ฯลฯ ซึ่งบิดามารดาบางคนไม่เข้าใจอาจจะดุเอาได้ จนเด็กบางคนขาดความกล้าที่จะทำผิด เพราะถูกผู้ใหญ่ว่ากล่าวมาแต่เล็ก ความรู้สึกนี้สกัดกั้นความคิดของเด็กและจะติดตัวจนถึงวัยผู้ใหญ่

4. **ขั้นความขยันขันแข็งและความมีปมด้อย (Industry vs Inferiority)** อายุ 6-11 ปี ช่วงนี้เด็กจะเริ่มก้าวออกจากครอบครัวมาสู่โรงเรียน การทำงานที่เด็กรู้สึกว่าประสบความสำเร็จจะทำให้เด็กเกิดความรู้สึกอยากจะทำและเกิดความขยันขันแข็ง แต่ถ้าผู้ใหญ่ไม่ให้การยอมรับเด็กจะรู้สึกมีปมด้อยติดตัวไปจนโตและอาจมีความรู้สึกต่ำต้อยน้อยหน้าเพื่อน

5. **ขั้นการปรับตัวให้เป็นที่ยอมรับหรือการถดถอยก้าวร้าว** อายุ 12-17 ปี เด็กจะเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น ซึ่งเป็นช่วงที่เด็กไม่รู้จักความต้องการของตนเอง เด็กวัยรุ่นเป็นช่วงที่แสวงหาความท้าทายและพยายามกระทำตนเพื่อเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อน และเริ่มมีการคบหากับเพื่อนต่างเพศมากขึ้น ถ้าไม่เป็นที่ยอมรับ การแสดงออกของเด็กก็จะกลายเป็นการถดถอย ก้าวร้าว และมีปัญหาในการปรับตัว

6. **ขั้นความสุขใจหรือการแยกตัว** อายุ 18-35 ปี วัยนี้จะพยายามแสวงหาลักษณะประจำตนโดยพยายามปรับตนให้เหมือนบิดามารดา หรือบุคคลที่มีชื่อเสียงโด่งดังต่าง ๆ ในวัยนี้จะรับรู้เพื่อพัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง เพื่อจะพัฒนาขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่สามารถสนิทสนมกับผู้อื่น และสามารถรวมกลุ่มกับผู้อื่นได้แต่ถ้าไม่สามารถปรับตัวได้ก็จะรู้สึกแค้นแค้น เปล่าเปลี่ยวขาดความอบอุ่น

7. **ขั้นความมีชีวิตชีวาหรือความน่าเบื่อหน่าย** อายุ 35-45 ปี วัยนี้สภาพจิตใจของบุคคลจะขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวซึ่งบุคคลจะมีความรับผิดชอบแบบผู้ใหญ่ ในการสร้างฐานะให้มั่นคงและสร้างความรับผิดชอบต่อตัวเองและบุคคลอื่น ๆ การเป็นแบบอย่างต่อความเป็นพ่อคนแม่คน แต่ถ้าบุคคลใดไม่ประสบความสำเร็จในชีวิต และไม่รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง จะรู้สึกเบื่อหน่าย เฉื่อยชา ลึนหวัง

8. **ขั้นความมั่นคงทางจิตหรือความรู้สึกในทางลึ้นหวัง** อายุ 45 ขึ้นไป วัยแห่งความเป็นผู้ใหญ่ บุคคลจะมีความเป็นตัวของตัวเอง มีความถ้อยที่ถ้อยอาศัยและมีความเป็นตัวของตัวเอง เห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ ถ้าบุคคลสามารถพัฒนาตนเองให้เป็นบุคคลที่มีความมั่นคงทางจิต สามารถทำงานเพื่อตนเองได้โดยไม่หวังผลตอบแทน และเป็นคนที่มีความสำเร็จในชีวิตก็จะเป็นผู้ที่มีความมั่นคงทางจิตแต่ถ้าไม่ประสบผลสำเร็จในชีวิตก็จะทำให้ไม่วางใจใคร รู้สึกมีปมด้อยและกลายเป็นคนเฉื่อยชาไป

จากทฤษฎีของฮิวริคสัน จะเห็นได้ว่าสิ่งแวดล้อมมีส่วนช่วยในให้บุคคลสามารถพัฒนาบุคลิกภาพให้ดีขึ้น ดังนั้นสถานภาพทั้งหลายทั้งทางบ้านและโรงเรียนควรมีส่วนช่วยให้เด็กได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี เพื่อเป็นการปูพื้นฐานบุคลิกภาพที่เหมาะสมสำหรับเด็ก

ทฤษฎีของซัลลิแวน (Sullivan, n.d. อ้างถึงใน สุชา จันทน์เอม, 2540, หน้า 37-38) เป็นทฤษฎีที่เชื่อว่าบุคลิกภาพของคนเป็นผลมาจากสังคม ไม่ว่าจะป็นมโนภาพเกี่ยวกับตนเอง ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของบุคคลกับสังคมในระยะต่าง ๆ ของชีวิต ซึ่งมีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพและการเจริญเติบโตดังนี้

1. **ระยะวัยทารก** เริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่ง 2 ปี วัยนี้เป็นวัยที่ต้องการความสบายกาย ความพอใจของเด็กจะอยู่ที่ปากใช้ดูด อมและมีปฏิกิริยาแบบเดียวกับผู้ใหญ่ปฏิบัติต่อตนโดยตรง เช่น ถ้าพ่อแม่เลี้ยงลูกด้วยอารมณ์เคร่งเครียด ขู่เด็กไม่เต็มใจ ไม่ทะนุถนอมเด็กมักจะร้องไห้ เกิดความกลัวและพลอยรู้สึกเคร่งเครียดไปด้วย
2. **ระยะวัยเด็กตอนต้น** คือ ระยะตั้งแต่ 2-4 ปี ระยะนี้เด็กจะเริ่มเรียนรู้ภาษา การเล่นรวมกลุ่มกับเพื่อน ๆ และเริ่มเรียนรู้บทบาททางเพศ เมื่อเด็กเริ่มพูดได้ เดินได้ ก็เริ่มรู้สึกจะทำอย่างไรที่ผู้ใหญ่แสดงให้เห็นว่าพอใจหรือไม่พอใจ ถ้าตนอยากให้เขาพอใจก็ต้องทำตามใจผู้ใหญ่บ้างมิใช่ทำตามแต่ใจตนเองเสมอไป
3. **ระยะวัยเด็ก** คือ ระยะอายุประมาณ 4-11 ปี เด็กวัยนี้จะเริ่มปลีกตัวออกจากบิดามารดาและสนใจที่จะไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมกับบุคคลอื่นโดยเฉพาะกับเพื่อน ๆ ในวัยเดียวกัน วัยนี้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับเพื่อน ๆ ในวัยเดียวกัน วัยนี้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับการแข่งขัน การร่วมมือ และรู้จักควบคุมพฤติกรรม
4. **ระยะย่างเข้าสู่วัยรุ่น** คือ มีอายุประมาณ 11-13 ปี เด็กวัยนี้ต้องการมีเพื่อนเพศเดียวกัน ระยะนี้มีความสำคัญต่อพัฒนาการด้านมนุษยสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างมาก ในระยะนี้มีจุดเด่น 2 ประการ คือ เด็กรู้จักมองตนเองอย่างรู้จักดิชมตนเองและเริ่มมีทัศนคติทางแข่งขันและชิงดีต่อเพื่อน ๆ ทำให้เกิดการรักษาชื่อเสียง ถ้าใครมาทำลายชื่อเสียงย่อมรู้สึกเดือดร้อน ระยะนี้จึงเป็นวัยที่เหมาะสมแก่การอบรมสั่งสอนเด็กเพื่อจะรับเอาวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียม

ประเพณีที่ดั่งตามต่อไป ชัลลีเวนกล่าวว่ามีบุคคลเป็นจำนวนมากที่มีบุคลิกภาพเจริญมาถึงระยะนี้แล้วหยุดชะงักหรือถอยกลับ คือ ถ้าชีวิตเต็มไปด้วยความหวาดวิตกกังวล ก็อาจทำให้บุคลิกภาพเจริญมาแค่นี้เท่านั้น กลายเป็นคนเห็นแก่ตนหรือเห็นความสำคัญเฉพาะพวกพ้องของตนฝ่ายเดียว ไม่อาจเข้าใจผู้อื่นได้

5. ระยะวัยรุ่น คือ อายุประมาณ 13-17 ปี วัยนี้เริ่มมีความสัมพันธ์กับเพื่อนต่างเพศ หากการอบรมเลี้ยงดูเป็นแบบให้เด็กเก็บกดทางด้านนี้มากเกินไป อาจทำให้เด็กเกิดความขัดแย้งภายในจิตใจและจะมีบุคลิกภาพแบบรักร่วมเพศ

6. ระยะวัยรุ่นตอนปลาย คือ อายุประมาณ 17-20 ปี วัยนี้เด็กสนใจทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเพศตรงข้าม สร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนในลักษณะของผู้ใหญ่ แต่เด็กยังไม่ได้รับความสำเร็จทางสังคมอย่างสมบูรณ์ เพราะเด็กยังไม่มีความซื่อสัตย์เป็นหลักฐาน ต้องรู้จักเก็บกดความรู้สึกและความต้องการทางเพศ ผู้ใหญ่ควรสอนให้เด็กมีอุดมคติในเรื่องความรัก ให้รู้จักเผื่อแผ่ความรักไปยังผู้อื่น มิใช่เป็นการรักตนเองหรือเห็นแต่ความสุขของตนเองฝ่ายเดียว ควรฝึกนิสัยและการเรียนรู้เกี่ยวกับสิทธิและวิธีการสนองความพอใจที่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ และมีความรับผิดชอบต่อสังคมในฐานะพลเมืองที่ดี

7. ระยะผู้ใหญ่ คือ อายุตั้งแต่ 21 ปีขึ้นไป ระยะนี้ควรฝึกอบรมให้เป็นบุคคลที่มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ รู้จักมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เป็นคนมีเหตุมีผลและควบคุมพฤติกรรมของตนได้ ซึ่งจะนำมาสู่ความเป็นผู้ใหญ่อย่างสมบูรณ์

เอเดเดล (Adell, n.d. อ้างถึงใน ทิศนา แคมมณี และคณะ, 2535, หน้า 68-69) เป็นนักจิตวิทยาที่ให้ความสำคัญกับเรื่อง "สำนึกทางสังคม" ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลมีความรู้สึกเป็นเจ้าของของสังคมสูง จะเป็นบุคคลที่ให้ความร่วมมือกับผู้อื่นในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมและสร้างสรรค์เป็นประโยชน์ให้แก่สังคมนั้น คนที่ไม่มีสำนึกทางสังคมจะไม่ใคร่เห็นประโยชน์ของสังคมมากนัก และมีแนวโน้มที่จะแข่งขันกับผู้อื่น เอเดเดลเชื่อว่าสำนึกทางสังคมของเด็กเป็นผลมาจากพันธุกรรม ลักษณะทางกายของเด็กแต่ละคนมีอิทธิพลต่อวิธีที่ผู้อื่นปฏิบัติต่อเขา ซึ่งมีผลต่อความรู้สึกของเด็กที่มีต่อตนเอง ผู้ใหญ่เห็นว่าเด็กเป็นผู้มีความสามารถและมีสิ่งที่น่าสนใจในตัว จึงแสดงความรู้สึกให้เด็กเห็น เด็กจะซึมซับความคิดเห็นของผู้ใหญ่เข้าไป และมองตัวเองคล้าย ๆ กับที่ผู้ใหญ่มอง ถ้าผู้ใหญ่เห็นว่าเด็กไม่มีความสามารถ ความรู้สึกนั้นจะเป็นผลกระทบให้เด็กไม่นับถือตนเอง

วัยเด็กเป็นวัยที่เด็กจะประเมินตนเอง เอเดเดลเชื่อว่าเด็กที่เห็นคุณค่าของตนเองจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีสำนึกทางสังคมสูง เด็กที่ไม่เห็นคุณค่าของตนเองจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีสำนึกทางสังคมต่ำ สรุปได้ว่าเด็กที่เห็นคุณค่าของตนเอง จะมีความเชื่อมั่นในความสามารถของ

ตนเอง จะเป็นคนที่ยอมรับนับถือผู้อื่น สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นและช่วยเหลือผู้อื่นได้ดี เด็กที่ไม่เห็นคุณค่าของตนเองและขาดความเชื่อมั่นในตนเอง จะไม่มีใครนับถือบุคคลอื่นและไม่มีใครให้ความร่วมมือกับผู้อื่น

ดิวอี้ (Dewey, 1993) เชื่อว่า การศึกษาเป็นการพัฒนามนุษย์ คือ การทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมในจิตสำนึกทางสังคมของเผ่าพันธุ์ จิตสำนึกทางสังคมนี้เริ่มต้นตั้งแต่เกิดโดยที่ยังไม่รู้ตัว เด็กจะถูกกระตุ้นจากสถานการณ์ทางสังคมให้ค่อย ๆ ลดการกระทำและความรู้สึกที่ยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง เพิ่มการกระทำและความรู้สึกเพื่อสังคมที่อยู่ การศึกษาเป็นกระบวนการทางสังคมที่ปลูกเร้าความรู้สึกนึกคิดของเด็กทำให้เขาตระหนักถึงขอบเขตการกระทำของตน และมีนิสัยที่เหมาะสมแก่การเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

ทฤษฎีการเรียนรู้เชิงสังคม

เป็นทฤษฎีผสมระหว่างทฤษฎีพฤติกรรมนิยมและพัฒนาการทางความคิด หลักการที่สำคัญของทฤษฎีนี้ ได้แก่

1. พฤติกรรมส่วนมากของบุคคลเกิดจากการเรียนรู้ โดยมีตัวแบบสำหรับเลียนแบบ
2. มนุษย์มีศักยภาพแห่งการนึกคิด รู้จักสร้างและใช้สัญลักษณ์ รู้จักเห็นและค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ที่สนับสนุนให้เกิดพฤติกรรมและพัฒนาการ
3. การเสริมแรงมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ แต่บุคคลอาจรับหรือปฏิเสธ การเสริมแรงนั้น ๆ ดังนั้น ผู้เรียนจึงมีความสำคัญเหนือการเสริมแรง กระบวนการทางความคิดของบุคคลมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมและเหนือกว่าเสริมแรง
4. การเรียนรู้ใด ๆ เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของสังคมหลายประเภทซึ่งสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน ฉะนั้นกฎการเรียนรู้แบบคลาสสิก และลงมือกระทำมีขีดจำกัดในการอธิบายพฤติกรรมการเรียนรู้และพัฒนาการของมนุษย์ด้านต่าง ๆ
5. ทฤษฎีที่มีฐานแนวคิดจากการทดลองกับสัตว์ ไม่สามารถนำมาใช้กับมนุษย์ได้เต็มร้อยเพราะมนุษย์มีชีวิตทางสังคมที่แตกต่างจากสัตว์
6. การเรียนรู้โดยการ "สังเกต" มีความสำคัญยิ่งกว่าการเสริมแรงทางบวกหรือการลงโทษ

ทฤษฎีการเรียนรู้เชิงสังคมของ แบนดูรา (Bandura, 1977, pp. 16-22) มีความคิดพื้นฐานดังนี้

1. พัฒนาการของมนุษย์เป็นผลมาจากการเรียนรู้ทางสังคมเช่นเดียวกับพฤติกรรมด้านอื่น ๆ ของมนุษย์ นอกจากกิริยาสะท้อนเบื้องต้นแล้ว มนุษย์มิได้ถูกจัดเตรียมให้มีพฤติกรรมอื่น ๆ โดยกำเนิด หากแต่ต้องเรียนรู้พฤติกรรมเหล่านั้น

2. พัฒนาการมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับวัฒนธรรม เช่น ศาสนา การอบรมเลี้ยงดู อาชีพ การศึกษาของพ่อแม่ ค่านิยมของสังคม เป็นต้น

3. สิ่งที่มีมนุษย์ได้เรียนรู้และได้กลายเป็นความรู้ความเข้าใจของตนเองภายหลังก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ กล่าวคือ เรียนรู้ระหว่างเหตุการณ์และการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลกรรมที่ตามมาจากพฤติกรรม

4. ในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ของมนุษย์นั้น สิ่งที่สำคัญและสำคัญมาก คือ กระบวนการทางปัญญาหรือความรู้ความเข้าใจ

5. มนุษย์สามารถบังคับพฤติกรรมของตนได้ โดยการให้ผลกรรมแก่ตนเอง (Self-Produced Consequences) กล่าวคือ ภายหลังจากที่มีมนุษย์ได้วางมาตรฐานสำหรับขึ้นนำการกระทำของตนแล้ว เมื่อมีการกระทำหนึ่ง ๆ เกิดขึ้นก็จะมีประเมินค่าของการกระทำนั้น ๆ ผลจากการประเมินค่านี้อาจก่อให้เกิดปฏิกิริยาและการกระทำต่อตนเองในด้านบวกหรือด้านลบอย่างใดอย่างหนึ่ง

แบนดูรา ได้อธิบายทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมว่า พฤติกรรมทุกอย่างที่นอกเหนือจากกิริยาสะท้อนเบื้องต้นเป็นผลมาจากการเรียนรู้ทั้งสิ้น โดยการที่มนุษย์เรียนรู้ผลที่เกิดตามมา (Response Consequence) เป็นการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ คือ เรียนรู้ว่าการกระทำหนึ่งเกิดขึ้น เหตุการณ์ใดจะเกิดตามมาหรือเมื่อกระทำพฤติกรรมใดแล้วผลกรรมที่ตามมาเป็นเช่นไร การที่จะเรียนรู้ความสัมพันธ์เหล่านี้ได้ก็โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง (Direct Experience) และเรียนรู้จากการสังเกต (Observational Learning) การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เช่น การประสบเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วยตนเอง การได้รับผลที่เกิดจากการกระทำต่าง ๆ ด้วยตนเองนั้นมีข้อจำกัดมาก เนื่องจากสิ่งที่เราเรียนรู้มีมากกว่าที่เวลาและโอกาสของผู้เรียนรู้จะอำนวยและผลการกระทำบางอย่างอาจเป็นอันตรายถ้าจะต้องเรียนรู้เอง ดังนั้นการเรียนรู้จากสังเกตที่แบนดูราเน้น คือ การเรียนรู้จากแบบอย่าง (Learning Through Modeling) โดยกระบวนการสังเกต (Process of Observation Learning) ได้แก่ การสังเกตพฤติกรรมและผลกรรมที่ตามมาจากการกระทำของผู้อื่น การได้ยินได้ฟังคำบอกเล่า การได้อ่านข่าวสาร บันทึกของผู้อื่น ซึ่งเป็นการเรียนรู้ทางอ้อมและจะเป็นข้อมูลที่บุคคลนำมาพิจารณาสำหรับการกระทำพฤติกรรมใหม่ในโอกาสต่อไป การเรียนรู้จากการสังเกตแบบอย่างมีกระบวนการที่เกี่ยวข้อง 4 กระบวนการ คือ

1. กระบวนการใส่ใจ การเรียนรู้จากตัวอย่างอาจจะไม่เกิดขึ้น ถ้าผู้สังเกตไม่ใส่ใจรับรู้พฤติกรรมที่ตัวแบบแสดง การเรียนรู้จะเกิดขึ้นเพียงใด ยังขึ้นอยู่กับความยากง่ายของพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงและความสามารถในการเรียนรู้ของผู้สังเกตด้วย

2. กระบวนการจดจำ การจดจำเป็นกระบวนการที่สำคัญของมนุษย์จะสามารถเก็บสะสมประสบการณ์ต่าง ๆ ไว้ได้ การจดจำนี้อาจจำในรูปแบบโนภาพ (Imaginal) หรือภาษา (Verbal)
3. กระบวนการกระทำทางกาย เมื่อมนุษย์มีข้อมูลที่เป็นสัญลักษณ์อยู่ในความจำแล้วมนุษย์จะแปลงสัญลักษณ์ให้เป็นพฤติกรรมที่เหมาะสม
4. กระบวนการจูงใจ มนุษย์จะไม่แสดงพฤติกรรมการเลียนแบบไปทุกอย่าง แม้ว่าเขาจะได้เรียนรู้แล้วก็ตาม มนุษย์จะเลียนแบบเฉพาะพฤติกรรมที่เขาสนใจหรือเห็นคุณค่ามากกว่า พฤติกรรมของตัวแบบที่ไม่ได้รับผลบวกหรือถูกลงโทษ ดังนั้นในการให้รางวัลหรือการเสริมแรงทางบวก เพื่อกระตุ้นให้ผู้สังเกตแสดงพฤติกรรมแบบเลียนแบบ

ทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์

มาสโลว์ (Maslow, 1943 อ้างถึงใน ธร สุนทรายุทธ, ม.ป.ป.) เชื่อว่าการปรับตัวและการได้รับประสบการณ์จากการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมควรเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับธรรมชาติของมนุษย์และเป็นปรัชญาของการศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์ ในความคิดของมาสโลว์ไม่มีทฤษฎีใด ๆ ที่จะสมบูรณ์ในการศึกษาธรรมชาติของมนุษย์เพราะธรรมชาติเป็นสิ่งที่ละเอียด เขาเชื่อว่านิสัยการปรับตัวบุคลิกภาพ รวมทั้งพฤติกรรมในการป้องกันตนเองของมนุษย์ เป็นสิ่งที่เกิดจากประสบการณ์ที่ผ่านมา บุคคลที่จะสามารถเผชิญกับสถานการณ์ในอนาคตและมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันได้ด้วยดี ควรมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความยืดหยุ่น มีความเด็ดเดี่ยว ไม่หวาดหวั่นต่อสิ่งใด ๆ สิ่งที่มาสโลว์มุ่งหวังในการพัฒนาบุคคล คือ การหาวิถีทางที่จะให้บุคคลประสบความสำเร็จในชีวิตซึ่งเป็นความสามารถและความต้องการขั้นสูงของชีวิตของมนุษย์

ทฤษฎีนี้มีความเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนจะมีความต้องการในการแสวงหาสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการให้กับตนเอง ซึ่งความต้องการก็มีหลายอย่าง ตั้งแต่ความต้องการขั้นต่ำถึงความต้องการขั้นสูงแต่มนุษย์จะต้องมีการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานก่อนจึงจะสามารถตอบสนองความต้องการขั้นสูงอื่น ๆ ต่อไปได้

ลักษณะความต้องการตามหลักการของมาสโลว์ สามารถอธิบาย ได้ดังนี้

ขั้นที่ 1 ความต้องการทางสรีระ ความต้องการด้านสรีระนี้เป็นความต้องการ พื้นฐานที่สำคัญที่สุดทางด้านการดำรงชีวิต เช่น อาหาร น้ำ อากาศและอุณหภูมิ การหลับนอน การขับถ่าย

ขั้นที่ 2 ความต้องการความปลอดภัยและมั่นคง คือ ความต้องการความปลอดภัย มั่นคง ได้แก่ ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยจากการคุกคาม ปลอดภัยจากความวิตกกังวล ตลอดจนการหลีกเลี่ยงอันตรายหรือความเจ็บปวดต่าง ๆ

ขั้นที่ 3 ความต้องการความรักและเป็นเจ้าของ คือ ความต้องการความรักอยากให้ตนเองเป็นที่รัก เป็นที่ยอมรับจากกลุ่ม โดยปกติแล้วบุคคลมักจะอยู่ร่วมกัน ดังนั้นจึงต้องการความรัก และต้องการมีส่วนร่วมในกลุ่มให้ยอมรับตนเอง เช่น กลุ่มครอบครัว กลุ่มสังคม กลุ่มทำงาน

ขั้นที่ 4 ความต้องการที่จะได้รับการยกย่องจากผู้อื่น คือ ความต้องการที่จะให้ผู้อื่นมา ยกย่องตนนี้เป็นความปรารถนาของบุคคลที่ทำให้เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ขึ้นได้เป็นอันมาก เช่น บางคนมีการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยเกินฐานะของตนเองเพื่อให้บุคคลอื่นได้ยกย่องตน

ขั้นที่ 5 ความต้องการที่จะบรรลุถึงความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง คือ ความต้องการสูงสุดของบุคคลที่บุคคลจะต้องพยายามกระทำสิ่งต่าง ๆ ตามความเหมาะสมและความสามารถของตนเอง เช่น ครูสอนหนังสืออย่างไม่เกิดความเบื่อหน่าย สอนด้วยความสุขสบายใจ

จากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาพัฒนาการของเด็กที่นำเสนอแล้วนั้น ตามทฤษฎีพัฒนาการทางบุคลิกภาพของอีริกสัน พื้นฐานด้านความรักและความอบอุ่นที่เด็กได้รับ จากบิดามารดาอย่างสม่ำเสมอในวัยต้นจะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพในช่วงวัยต่อมา (ฉันทนา ภาคบงกช, 2544, หน้า 30) และทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กที่สอดคล้องกับทฤษฎีพัฒนาการทางความคิด ความเข้าใจของเพียเจต์คือ เด็กอายุ 2-10 ปีนั้นจะยังไม่มีเหตุผลในการทำสิ่งต่าง ๆ เช่นเดียวกับระดับเริ่มมีจริยธรรม (Preoperational Stage) โดยที่เด็กยังไม่สามารถคิดหาเหตุผลที่แท้จริงมาอธิบายสิ่งต่าง ๆ ได้ เด็กยังยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ซึ่งจะเห็นได้ว่านักทฤษฎีส่วนมากจะเห็นว่าการปลูกฝังลักษณะนิสัยของมนุษย์จะต้องปลูกฝังตั้งแต่วัยเป็นเด็ก ถึงแม้ว่าสถานการณ์ในชีวิตและการผันแปรของสังคม อาจมีผลให้บุคคลเปลี่ยนแปลงในวัยผู้ใหญ่ได้ และผู้ที่ทำการปลูกฝังได้ดีที่สุดคือบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก ดังที่ สยมพร เค-ไพบูลย์ (2544, หน้า 69) กล่าวว่าพ่อแม่ มีอิทธิพลต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาการของลูกให้มีแบบอย่างและลักษณะต่าง ๆ ตามที่ต้องการ ดังนั้นพัฒนาการทางศีลธรรมและค่านิยมเป็นพัฒนาการที่เกี่ยวข้องกับความนึกคิด อะไรถูก ผิด ดี ชั่ว นั้นเด็กในช่วงปฐมวัยนี้ ยังไม่สามารถคิดเห็นเป็นเหตุผลด้วยตนเองได้ ยังต้องอาศัยผู้อบรมเลี้ยงดูให้คำชี้แจงแนะนำ แต่ที่สำคัญยิ่งกว่าคำชี้แจงแนะนำก็คือการเป็นแบบอย่างเพื่อให้เด็กเลียนแบบ จะได้ผลโดยที่เด็กไม่รู้ตัวและผู้ปกครองต้องระมัดระวังด้วยว่าจะต้องไม่เน้นความถูก ผิด ดี ชั่ว มากเกินไป เพราะถ้าเป็นเช่นนี้เด็กจะเกิดความรู้สึกเห็นว่าความผิดกลายเป็นเรื่องใหญ่โตร้ายแรง โดยไม่สมควรแก่เหตุผลได้ง่าย ๆ ทั้งที่โดยธรรมดาแล้วไม่ใช่เรื่องร้ายแรง ทำให้เด็กให้อภัยตนเองและผู้อื่นยาก ในเรื่องดี ชั่ว จะแสดงผลเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่เป็นลักษณะ Over Super-Ego คือ การเชิดชูตัวหรือหลักการเกินความพอดี (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2545, หน้า 214)

พัฒนาการด้านต่าง ๆ และความต้องการของเด็กปฐมวัย

นักจิตวิทยาพัฒนาการเด็กแบ่งพัฒนาการของเด็กปฐมวัยเป็น 4 ด้าน คือ

1. พัฒนาการทางด้านร่างกาย ได้แก่ น้ำหนัก ส่วนสูง กล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก ประสาทสัมผัส ฯลฯ
2. พัฒนาการทางด้านอารมณ์และจิตใจ ได้แก่ ความรู้สึก และการแสดงออก เมื่อมีความรู้สึกต่าง ๆ ฯลฯ
3. พัฒนาการทางด้านสังคม ได้แก่ ความสามารถในการติดต่อและมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น การปรับตัว การรู้จักร่วมมือในการเล่นกับกลุ่มเพื่อน
4. พัฒนาการทางด้านสติปัญญา ได้แก่ การรับรู้จากประสาทสัมผัส ความคิด ความจำ การเรียน ภาษา ฯลฯ

เด็กปฐมวัยในการวิจัยนี้ คือ เด็กที่มีอายุ 3-4 ปี เนื่องจากวัยนี้เป็นวัยที่ผู้สอนต้องทำความเข้าใจ คุณลักษณะตามวัย เพื่อนำไปสู่การจัดกิจกรรมและประสบการณ์ที่ถูกต้องเหมาะสม คุณลักษณะที่สำคัญของเด็กวัยนี้ มีดังนี้

พัฒนาการเด็กปฐมวัยเด็กวัยปฐมวัย เมื่ออายุ 3 ปี ลักษณะเด่นชัดของเด็กวัยนี้คือ อยากรู้อยากเห็น อยากรู้อยากเป็นของตัวเอง อยากรู้อยากช่วยเหลือตนเอง ชอบปฏิเสธ มีความสามารถทางด้านร่างกาย การใช้ภาษาและการสมาคมกับบุคคลอื่นในครอบครัว และภายนอกครอบครัว เด็กในวัยนี้พร้อมที่จะเผชิญโลกและสังคมนอกบ้าน เด็กจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับกฎระเบียบของสังคม พฤติกรรมการอยู่ร่วมกับผู้อื่น มีลักษณะดังนี้

1. พัฒนาการทางด้านร่างกาย เด็กวัยนี้มีการเติบโตไม่รวดเร็วนักเมื่อเทียบกับวัยทารก พัฒนาการร่างกายเป็นไปในแบบเจริญเติบโตเพื่อทำงานให้เต็มที่ น้ำหนักจะเพิ่มประมาณ 5 เท่า ของแรกเกิดและส่วนสูงเพิ่มประมาณ 2 เท่าของแรกเกิด ส่วนสัดส่วนในร่างกายจะค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไป ช่วงแขนขาจะยาวขึ้น ศีรษะดูยาวลดลง เริ่มได้สัดส่วนกับลำตัว ลักษณะหน้าตาแบบทารกจะเริ่มหายไป ฟันน้ำนมยังไม่เจริญเต็มที่ ผมจะหยาบและหนาขึ้น มือและเท้าใหญ่ขึ้น กระดูกมีความแข็งแรงมากขึ้น กล้ามเนื้อและประสาทสัมผัสทำหน้าที่ได้ดีขึ้น เด็กต้องการฝึกหัดใช้มือเท้าและส่วนอื่น ๆ ของร่างกาย ชุกชอน การฝึกหัดและส่งเสริมการช่วยเหลือตนเองของเด็กก็ควรจะเริ่มในช่วงนี้ (ศรีธรรม ธนะภูมิ, 2535, หน้า 60-66; วราภรณ์ รักวิจัย, 2535, หน้า 95-99; สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2539 ข, หน้า 17-29; ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2545, หน้า 92-108) พัฒนาการทางด้านร่างกายสรุปตามอายุ ดังนี้

อายุ 3 ปี สามารถวิ่งกระโดด 3 ขา เดินเขย่งบนปลายเท้าได้ ปีนป่ายและแกว่งตัวได้ โยกตัว กระโดดตามจังหวะได้ ถีบจักรยาน 3 ล้อได้ รับประทานอาหาร อาบน้ำ แต่งตัวเองได้ ยกถาดอาหารเล็ก ๆ หรือแก้วเล็ก ๆ ได้ จับดินสอ ลากเส้นได้ ต่อบล็อกได้ ร้อยลูกปัดได้

อายุ 4 ปี สามารถยืนขาเดียวได้ เดินบนไม้กระดานกว้าง 6 ซม. ได้ ลงบันได ก้าวสลับขาได้ เตะลูกบอลขณะกำลังกลิ้งได้ ห้อยโหน ปีนป่ายบันไดหรือตาข่ายได้ สามารถใส่กระดุมและถอดกระดุมได้ เขียนวงกลม กากบาทได้ จิกกระดาษเป็นชิ้นใหญ่ ๆ ได้ เขียนรูปคนตามคำสั่งได้แต่ไม่สมบูรณ์

2. พัฒนาการด้านจิตใจ เด็กวัยนี้มีความอยากรู้อยากเห็นสิ่งต่าง ๆ ต้องการเรียนรู้สิ่งแปลกใหม่ เป็นวัยที่เอาแต่ใจตัวเอง หงุดหงิดเจ้าอารมณ์ ชอบปฏิเสธ มีความขัดแย้งระหว่างความต้องการของเด็กกับท่าทีการอบรมของผู้ใหญ่และเพื่อนเล่น การกระทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อการเรียนรู้ของเด็กทำให้เกิดอารมณ์ได้ โดยเริ่มมีอารมณ์แบบผู้ใหญ่ คือ กังวล โกรธ อิจฉา เห็นใจผู้อื่น อยากรู้อยากเห็น พอใจ ก้าวร้าว ตี้อารมณ์ รัก เป็นต้นและที่สำคัญคือ เด็กต้องการความรัก ความอบอุ่น ความเอาใจใส่จากครอบครัว จิตใจและอารมณ์ของเด็กวัยนี้เปลี่ยนแปลงง่าย บางครั้งรุนแรง เจ้าอารมณ์ เอาแต่ใจตนเอง หงุดหงิด อิจฉา โกรธ กลัว การเปลี่ยนแปลงของจิตใจและอารมณ์จะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับกรอบเลี้ยงดู สิ่งแวดล้อม สุขภาพของเด็ก อารมณ์ที่พบบ่อยในเด็กวัยนี้คือ

2.1 อารมณ์กลัว เกิดขึ้นเนื่องจากเด็กขาดความรู้สึกลดภัยหรือจากสถานการณ์บางอย่าง เด็กวัยนี้จะกลัวง่ายเพราะเด็กมีการเรียนรู้มากและมีจินตนาการสูง

2.2 อารมณ์โกรธ เด็กจะแสดงอารมณ์นี้เมื่อต้องการเอาชนะสิ่งที่ทำให้โกรธ เช่น การถูกขัดใจ การถูกรังแก

2.3 อิจฉาริษยา เป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อมีการสูญเสียความรัก หรือสิ่งที่รักถูกแย่งชิงไป มักเกิดขึ้นเมื่อครอบครัวมีสมาชิกใหม่และเห็นบิดามารดาให้ความสนใจมากกว่าตน

2.4 ความรัก เป็นการแสดงความสุข สบายใจเด็กอาจรักคน หรือสิ่งของก็ได้ การที่เด็กจะรักใคร่ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของเด็กกับบุคคลนั้น เด็กจะแสดงความรักโดยการกอดจูบ อยู่ใกล้ชิด

ดังนั้น พัฒนาการด้านจิตใจของเกปฐมวัย สรุปตามอายุได้ ดังนี้

อายุ 3 ปี แสดงความรู้สึกตามอารมณ์ ชอบทำให้ผู้ใหญ่พอใจและได้คำชม กลัวการพลัดพรากจากผู้เลี้ยงดู

อายุ 4 ปี แสดงออกทางอารมณ์ได้เหมาะสมกับบางสถานการณ์ เริ่มรู้จักชื่นชมความสามารถและผลงานของตนเองและผู้อื่น ชอบท้าทายผู้ใหญ่ ต้องการให้มีคนฟัง คนสนใจ

3. พัฒนาการด้านสังคม เด็กวัยนี้เป็นวัยที่มีพัฒนาการด้านสังคมมาก เรียนรู้ที่จะสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัว บิดาและพี่น้องมีบทบาทมากขึ้น มีการเรียนรู้การปรับตัวในเรื่องบทบาททางเพศและตระหนักในความแตกต่างระหว่างเพศ เด็กจะเลียนแบบบิดามารดา เริ่มใช้กลไกทางจิตในการจัดการกับความกังวลมากขึ้น ในช่วงท้ายของเด็กวัยนี้เด็กสามารถพัฒนาพฤติกรรมและการปรับตัวกับผู้อื่นภายนอกครอบครัวได้ดี เช่น ครู เพื่อนในโรงเรียน ญาติพี่น้องและบุคคลอื่น ๆ สามารถอยู่รวมกลุ่มกับผู้อื่นได้ มีความสัมพันธ์กับบิดามารดาและพี่น้องอย่างใกล้ชิด พัฒนาการด้านสังคมของเด็ก อาจอยู่ในรูปของการเล่นโดยจะเล่นร่วมกับเด็กอื่นทั้งหญิงและชาย มีการแตกกลุ่มง่าย ยังไม่สามารถเล่นตามกฎเกณฑ์ได้ แต่ก็พยายามแสดงพฤติกรรมให้กลุ่มยอมรับ ในวัยนี้เด็กส่วนมากยังชอบเล่นสมมติ พัฒนาการด้านสังคมสรุปตามอายุได้ ดังนี้

อายุ 3 ปี ชอบทำให้ถูกใจบิดามารดา รู้จักให้ความร่วมมือเพื่อให้ได้สิ่งอื่น รู้จักช่วยเหลือบิดามารดาและครูในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ รู้จักแบ่งของเล่น ชอบทำให้คนอื่นหัวเราะ รอคอยตามลำดับก่อน-หลัง

อายุ 4 ปี ชอบเล่นกับเพื่อน ๆ บางครั้ง ชอบเป็นอิสระ เล่นรวมในกลุ่มแต่ต่างคนต่างเล่น ช่างพูด และมีเหตุผลของตัวเอง รับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย

4. พัฒนาการทางสติปัญญา ลักษณะเฉพาะของพัฒนาการทางสติปัญญา เป็นพัฒนาการที่มี 2 ด้าน คือ พัฒนาการเรียนรู้และการปรับตัว และพัฒนาการทางภาษา ซึ่งถ้าเด็กไม่สามารถพัฒนาไปตามขั้นตอนที่เหมาะสมได้ในระยะเวลา 6 ปีแรกของชีวิต การส่งเสริมให้เกิดพัฒนาการดังกล่าวในภายหลังจะทำได้ยากมาก หรืออาจทำไม่ได้ เพราะช่วงนี้เป็นระยะวิกฤติของพัฒนาการดังกล่าว

ลักษณะพัฒนาการทางการเรียนรู้และปรับตัวโดยทั่วไป (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 32-35) สรุปได้ ดังนี้

อายุ 3 ปี สำรวจสิ่งต่าง ๆ ที่เหมือนกันและต่างกันได้ บอกชื่อตนเองได้ ขอความช่วยเหลือเมื่อมีปัญหา สนทนาโต้ตอบ/เล่าเรื่องด้วยประโยคสั้น ๆ ได้ สนใจนิทานและเรื่องราวต่าง ๆ ร้องเพลง ท่องกลอน รู้จักใช้คำถาม สร้างผลงานตามความคิดของตนเองอย่างง่าย ๆ อยากรู้ อยากเห็นทุกอย่างรอบตัว

อายุ 4 ปี จำแนกสิ่งต่าง ๆ ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้ บอกชื่อและนามสกุลของตนเองได้ พยายามแก้ปัญหาด้วยตนเองหลังจากได้รับคำชี้แนะ สนทนาโต้ตอบ เล่าเรื่องเป็นประโยคได้อย่างต่อเนื่อง สร้างผลงานตามความคิดของตนเองได้โดยมีรายละเอียดมากขึ้น รู้จักใช้คำถาม

กระบวนการพัฒนาพัฒนาการ

พัฒนาการของมนุษย์จะเจริญเติบโตในแต่ละขั้นนั้น จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. วุฒิภาวะ ความพร้อมและการเปลี่ยนแปลงของร่างกายหรือพฤติกรรมในแต่ละช่วงของอายุ จะถูกกำหนดขึ้นโดยยีนส์ (Gens) ซึ่งเป็นปัจจัยทางด้านพันธุกรรมที่ได้รับมาจากบรรพบุรุษสู่รุ่นลูกหลาน การเรียนรู้จะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับตราบโดที่วุฒิภาวะยังไม่เกิดขึ้นหรือแสดงออกมา

2. การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากประสบการณ์หรือการฝึกหัด นั่นคือ กิจกรรมต่าง ๆ ที่เด็กได้กระทำ ทดลอง ซึ่งมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางร่างกายและพฤติกรรมของเด็ก

3. การเจริญงอกงาม ในด้านปริมาณที่เพิ่มขึ้นสามารถที่จะสังเกตถึงการเปลี่ยนแปลงหรือชี้วัดเป็นตัวเลขได้

ฟอสเตอร์ (Foster, 1989, p. 114) ยังได้ให้หลักการเกี่ยวกับพัฒนาการ ดังนี้

1. การเจริญเติบโตและพัฒนาการ เป็นขบวนการต่อเนื่องตั้งแต่ปฏิสนธิไปจนถึงตาย และมีอัตราการเจริญในแต่ละช่วงอายุไม่เท่ากัน
2. เริ่มพัฒนาจากง่ายไปหายากและเกิดตามลำดับก่อนหลัง เช่น เด็กคลานก่อนเดินหรือวิ่ง แต่พัฒนาการบางช่วงอาจผ่านไปอย่างรวดเร็วจนสังเกตไม่ทัน
3. เด็กแต่ละคนจะมีพัฒนาการที่แตกต่างกัน เด็กจะทำพฤติกรรมเดียวกันในช่วงอายุที่ไม่เท่ากัน ซึ่งหมายถึงระดับของการพัฒนาการ เร็วหรือช้าแตกต่างกัน พัฒนาการเป็นลักษณะที่เฉพาะของแต่ละบุคคลจะนำมาเปรียบเทียบกันไม่ได้
4. การพัฒนาของระบบต่าง ๆ ในร่างกาย มีอัตราการพัฒนาไม่เท่ากันในแต่ละช่วงอายุ
5. เริ่มพัฒนาจากศีรษะไปหาเท้า เด็กจะควบคุมกล้ามเนื้อคอ ศีรษะ ได้ก่อนลำตัว แขนและขา
6. พัฒนาจากส่วนใหญ่ไปสู่ส่วนย่อย เด็กจะพัฒนาการโดยใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่ก่อน การพัฒนารกล้ามเนื้อมัดเล็ก หรือพัฒนาจากทักษะหยาบไปสู่ทักษะละเอียด
7. การพัฒนาการจะมีระยะเวลาที่เหมาะสมสำหรับการเรียนรู้ที่จะทำพฤติกรรมแต่ละชนิด เด็กไม่สามารถเรียนรู้ได้จนกว่าระบบประสาทจะพัฒนาสมบูรณ์แล้ว
8. รีเฟล็กซ์เริ่มแรก (Primitive Reflex) จะปรากฏก่อนการเคลื่อนไหวที่ควบคุมได้ (Voluntary Movement) เกิดขึ้น

9. ทักษะสำคัญและพฤติกรรมต่าง ๆ จะถูกเรียนรู้ด้วยการฝึกหัด เช่น การเดิน ครั้งแรกต้องหาที่ยึดเกาะจนกว่าจะรู้สึกว่าจะไม่ล้ม เด็กจึงจะเดินได้เอง

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็ก

พัฒนาการของคนเป็นผลพวงโดยตรงมาจากพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม (Atkinson et al., 1990, p. 70 อ้างถึงใน กุลยา ตันติผลลาชีวะ, 2542, หน้า 6)

พันธุกรรม ยีนส์ เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อทั้งอวัยวะ สัดส่วน ผิวพรรณของร่างกาย สติปัญญาและบุคลิกภาพ คนจะถ่ายทอดลักษณะพันธุกรรม ได้แก่ รูปร่าง สีตา ผม ผิว กลุ่มเลือด รวมทั้งความสามารถพิเศษที่เรียกว่า พรสวรรค์มาจากพันธุกรรม เช่น ความสามารถทางด้านดนตรี กีฬา การเรียนรู้ เป็นต้นจากการศึกษาพบว่าลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าว ครั้งหนึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากบิดามารดา อีก 1/4 มาจากปู่ ย่า ตา ยาย ส่วนอีก 1/8 มาจากทวด

สิ่งแวดล้อมที่เป็นสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อเด็กเช่นเดียวกับ ยีนส์ แม้จะไม่ติดตัวมาแต่สิ่งแวดล้อมเป็นตัวแทรกซึมและสร้างการเรียนรู้ที่นำไปสู่การวางรูปแบบ พฤติกรรมการเจริญเติบโต การเรียนรู้ การตอบสนองของความต้องการเบื้องต้นของเด็ก เด็กที่มาจากสิ่งแวดล้อมต่างกันจึงมีลักษณะนิสัยต่างกันแม้จะเป็นฝาแฝดกัน

สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. สิ่งแวดล้อมภายใน หมายถึง สิ่งแวดล้อมที่อยู่ใกล้ตัวเด็ก ได้แก่ ครอบครัวที่เป็นผู้ให้การเลี้ยงดู ดูแลสุขภาพและการเจริญเติบโตของเด็ก บรรยากาศของครอบครัว ความผูกพันของสมาชิกครอบครัว วัฒนธรรมและการเลี้ยงดู ซึ่งเชื่อว่าในระยะ 6 ขวบแรก การสร้างสรรค์ปัญญาและบุคลิกภาพ พฤติกรรมทางสังคม จะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมภายในครอบครัว และชุมชน (คณะอนุกรรมการด้านครอบครัว, 2541, หน้า 23) เด็กเรียนรู้พฤติกรรม วัฒนธรรมและค่านิยมมาจากครอบครัว โดยเฉพาะบุคลิกลักษณะเฉพาะของเด็กมักจะได้รับปลูกฝังมาก่อน ออกสู่สังคมภายนอก

2. สิ่งแวดล้อมภายนอก ได้แก่ เพื่อนบ้าน โรงเรียน ชุมชนที่เด็กอาศัยอยู่ รวมถึง สื่อมวลชน บุคคล ประสบการณ์ สิ่งแวดล้อม ทำให้เด็กเรียนรู้และเลียนแบบ สร้างเสริมความเป็นคน ๆ นั้น เดิมเชื่อว่ามีเฉพาะบิดามารดา ครอบครัวและบ้านเท่านั้น ที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางสังคมของเด็ก ปัจจุบันพบว่านอกจากบ้านและครอบครัวที่มีผลต่อพัฒนาการทางสังคมแล้ว

โรงเรียน ยังเป็นแหล่งหนึ่งที่สร้างการเรียนรู้ทางสังคมให้กับผู้เรียนโดยเฉพาะครู และ วัฒนธรรมของชั้นเรียน (Essa, 1999, p. 355) เด็กได้เรียนรู้ระเบียบวินัย ความร่วมมือ ความรับผิดชอบและระเบียบของสังคมจากโรงเรียน

ชุมชน เป็นสิ่งแวดล้อมภายนอกที่มีอิทธิพลต่อเด็กมาก ทั้งวัฒนธรรม ความเชื่อและลักษณะของชุมชน ชุมชนที่ดีมีสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่สวยงาม สะอาดเรียบร้อย ให้ความสำคัญปลอดภัย ย่อมเป็นโอกาสที่เด็กจะได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีสุขภาพและจิตที่ดี แต่ถ้าสิ่งแวดล้อมทางกายภาพไม่เหมาะสม เช่น ชุมชนแออัด ประสบการณ์ที่เด็กได้รับในชุมชน ย่อมส่งผลกระทบต่อพัฒนาการและการเจริญเติบโตของเด็กได้ เด็กในชนบทจะต่างจากเด็กในสังคมเมืองซึ่งเครียดและเด็กที่อยู่ในเขตมลพิษจะมีปัญหาทางสุขภาพ เช่น บ้านอยู่ใกล้กับโรงงานแบตเตอรี่ ทำให้เด็กได้รับสารตะกั่ว ที่มีผลทำให้ปัญญาต่ำ ภาวะมลพิษมีผลไม่ดีต่อวุฒิภาวะของเด็ก การเจ็บป่วย การเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็ก

สังคม เป็นสิ่งแวดล้อมภายนอก ที่มีอิทธิพลต่อตัวเด็กมาก การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงแนวคิด ความรู้สึกและประเพณีบางอย่างของสังคม ในช่วงที่ประเทศพัฒนาเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม ทำให้วิถีชีวิตคนไทยเปลี่ยนแปลงจากความเรียบง่าย เป็นการแข่งขันและรีบเร่ง ค่าครองชีพสูง ความห่างเหินในครอบครัว เด็ก ๆ ต้องถูกทอดทิ้ง ประสบกับการพลัดพราก มีความเครียดทางอารมณ์ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็ก (วันเพ็ญ บุญประกอบ, 2542, หน้า 144)

สื่อมวลชน การขยายตัวอย่างรวดเร็วของสื่อมวลชนทั้งที่เป็นหนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ โทรทัศน์รวมทั้งอินเทอร์เน็ต มีผลต่อพัฒนาการในทุกด้านของเด็ก การได้ฟัง ได้ดู ได้สัมผัส ได้เห็น ทำให้เด็กซึมซับค่านิยม ความรู้และพฤติกรรมจากสื่อมวลชนเหล่านั้น ปัจจุบันมีการถกเถียงกันว่าสื่อมวลชนกำลังสร้างนิสัยอาชญากรรมให้เด็ก

นอกจากนี้แล้ว พัชรี สนวนแก้ว (2536, หน้า 30-31) ยังได้กล่าวว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของเด็ก คือ

อาหาร นับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญต่อพัฒนาการของเด็กมาก อาหารของเด็กปฐมวัยควรเป็นอาหารที่มีวิตามิน ย่อยง่าย ถูกส่วนและเป็นอาหารที่มีคุณภาพดี เพราะถ้าเด็กได้รับอาหารที่ไม่ดี หรือไม่เพียงพอต่อความต้องการของร่างกายจะเป็นผลทำให้เกิดโรคต่าง ๆ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อพัฒนาการ

อากาศที่บริสุทธิ์และแสงแดด มีอิทธิพลต่อพัฒนาการและวุฒิภาวะของเด็กมาก ในระยะแรกของชีวิตเด็กควรได้รับอากาศที่บริสุทธิ์และแสงแดดบ้าง เพื่อให้เด็กมีสุขภาพที่ดี ซึ่งจะส่งผลทำให้พัฒนาการของเด็กดำเนินไปอย่างดี

เชื้อชาติ มีผลต่อพัฒนาการ ตามที่มีหลักฐานบันทึกไว้ว่า เด็กนิโกรหรือเด็กอินเดียมีพัฒนาการช้ากว่าเด็กผิวขาวหรือผิวเหลือง

เพศ เด็กชายและเด็กหญิงจะแตกต่างกันทางด้านร่างกาย เมื่อแรกเกิดเด็กชายจะโตกว่าเด็กหญิง และในระยะต่อมาเด็กหญิงจะเจริญเติบโตรวดเร็วกว่าเด็กชาย

ต่อมต่าง ๆ ของร่างกาย มีอิทธิพลต่อความเจริญเติบโตของร่างกายและจิตใจอยู่มาก เช่น ต่อมที่ควบคุมการเจริญเติบโตของร่างกาย คือ ต่อมพาราไทรอยด์ ซึ่งเป็นต่อมผลิตแคลเซียม ถ้าต่อมนี้ผลิตฮอร์โมนไม่พอกับความต้องการ กระดูกของเด็กจะไม่แข็งส่งผลต่อพัฒนาการของเด็กจะช้า

สถิติปัญญา จากการค้นคว้าของเทอร์แมน (Terman) พบว่าเด็กที่ฉลาดมากและเด็กที่โง่มาก จะเริ่มเดินและเริ่มพูดต่างกั้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ลักษณะเด็กต่อการพัฒนาการทางสติปัญญา

ประเภทของเด็ก	เริ่มเดิน	เริ่มพูด
เด็กที่ฉลาดมาก	อายุ 13 เดือน	อายุ 11 เดือน
เด็กที่ฉลาดปานกลาง	อายุ 14 เดือน	อายุ 16 เดือน
เด็กที่โง่	อายุ 22 เดือน	อายุ 34 เดือน
เด็กที่โง่มาก	อายุ 30 เดือน	อายุ 51 เดือน

การบาดเจ็บและโรคภัยไข้เจ็บอื่น ๆ เช่น การบาดเจ็บที่ศีรษะ ยาที่ใช้เป็นพิษต่อร่างกาย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะทำให้พัฒนาการของเด็กล่าช้าผิดปกติ

ตำแหน่งในครอบครัว จะเห็นได้ว่าเด็กคนที่ 2, 3 หรือ 4 ของครอบครัวจะมีพัฒนาการเร็วกว่าเด็กคนที่ 1 หรือคนโต เพราะมีการเลียนแบบจากพี่ได้มาก ส่วนเด็กคนสุดท้ายมักจะพัฒนาการช้ากว่าปกติ เพราะบิดามารดาเอาใจมากกว่าพี่ ๆ จึงไม่ค่อยได้ช่วยตนเอง เป็นผลให้พัฒนาการทางด้านกล้ามเนื้อล่าช้าไปด้วย

ความหมายและความสำคัญของเด็กปฐมวัย

เด็กปฐมวัย เป็นคำที่ใช้เรียกเด็กตั้งแต่เกิดจนถึง 6 ปี ซึ่งอยู่ในวัยที่คุณภาพของชีวิตทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา กำลังเริ่มต้นพัฒนาอย่างเต็มที่ (เยาวพา เตชะคุปต์, 2542 ข, หน้า 13)

บรรพต พรประเสริฐ (2545, หน้า 2) กล่าวว่า เด็กปฐมวัย หมายถึง เด็กตั้งแต่ 0-6 ปี ที่นักรู้จักศึกษาและนักจิตวิทยา รวมทั้งผู้เชี่ยวชาญในวงการต่าง ๆ ได้ให้ความสำคัญของการจัดการศึกษาสำหรับเด็กวัยนี้มาก

สรุปว่า เด็กปฐมวัย คือ เด็กที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 6 ปี ซึ่งเป็นระยะที่เด็กเกิดการเรียนรู้มากที่สุดในชีวิต และสามารถปลุกฝังสิ่งต่าง ๆ ได้ดี

ฉวีวรรณ จึงเจริญ (2528, หน้า 7-13) ได้สรุปความสำคัญของเด็กในทฤษฎีของนักจิตวิทยาและนักรู้จักศึกษาที่สำคัญไว้ ดังนี้

1. ความสำคัญของเด็กในทฤษฎีของฟรอยด์ (Freud)

ฟรอยด์เป็นผู้สร้างทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ที่อธิบายถึงโครงสร้างและพัฒนาการทางบุคลิกภาพของบุคคล และกล่าวว่าพัฒนาการทางบุคลิกภาพของบุคคล ในระยะต้นของชีวิต หรือใน 6 ปีแรกของชีวิตเป็นระยะที่สำคัญที่สุด เพราะพัฒนาการของเด็กในวัยนี้จะมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อพัฒนาการในวัยต่อ ๆ มา ฟรอยด์เชื่อว่าการอบรมเลี้ยงดูในระยะปฐมวัยจะมีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กในอนาคต

2. ความสำคัญของเด็กในทฤษฎีของอีริกสัน (Erikson)

อีริกสัน จิตแพทย์และนักจิตวิทยาที่มีชื่อเสียง เน้นความสำคัญของวัยเด็กว่าเป็นวัยที่เรียนรู้สิ่งแวดล้อม ถ้าสิ่งแวดล้อมแปลกใหม่ น่าตื่นเต้น น่าสนใจ และมีความสุข เด็กจะมองโลกในแง่ดี เพราะมีความสุข แต่ถ้าเด็กประสบแต่สิ่งที่ไม่พึงพอใจ คับแค่น เด็กจะขาดความสุข มองโลกในแง่ร้าย ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ฉะนั้นเด็กในวัยนี้จะเรียนรู้ว่าสิ่งแวดล้อมที่ให้ความสุขกับตัวของเขาเอง ก็คือ ความสุขในเรื่องการกิน การนอน การเล่น การขับถ่าย อันเป็นผลมาจากความสุขที่เด็กได้รับ จากการปฏิบัติระหว่างบิดามารดากับลูก และสภาพแวดล้อมรอบตัวเด็ก ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก อีริกสันอธิบายว่า ระยะที่เด็กจะพัฒนาบุคลิกภาพที่สำคัญทางบวก หรือทางลบที่สำคัญ 3 ประการ คือ

- 2.1 ความไว้วางใจ หรือความไม่ไว้วางใจ
- 2.2 ความเป็นตัวของตัวเอง หรือความไม่มั่นใจในตนเอง
- 2.3 ความริเริ่ม หรือความรู้สึกลึกซึ้ง

3. ความสำคัญของเด็กในทฤษฎีของบลูม (Bloom)

บลูม เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงมากด้านจิตวิทยาการศึกษา ที่เกี่ยวกับการวัดและประเมินผลทางการศึกษา กล่าวว่า การศึกษาของเด็กในช่วงต้นของชีวิต เป็นช่วงที่สำคัญที่สุดของชีวิต เพราะเป็นช่วงที่เด็กพัฒนาความสามารถ ที่จะเรียนรู้ได้มากที่สุด นั่นคือ ในช่วงนี้ถ้าบ้านและ

โรงเรียนมีสิ่งแวดล้อมที่สร้างเสริมการเรียนรู้ เด็กจะเกิดการเรียนรู้โดยทั่วไป และการเรียนรู้ในเรื่องเฉพาะอย่าง ได้ดีที่สุด

จากการวิเคราะห์ผลงานวิจัยของสถาบัน ที่ศึกษาในเรื่องสติปัญญา ด้วยการศึกษาระยะยาวหลาย ๆ สถาบัน บลูมได้เสนอไว้ในหนังสือชื่อ Stability and Change in Human Characteristics สรุปได้ว่า พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กอายุ 1 ปี จะพัฒนา 20% สติปัญญาของเด็กเมื่ออายุ 4 ปี จะพัฒนาเพิ่มขึ้นเป็น 50% และในระหว่างอายุ 4-8 ปี สติปัญญาของเด็กจะเพิ่มขึ้นอีก 30% เป็น 80% ส่วนอีก 20% ที่เหลือจะพัฒนาในช่วงที่เด็กมีอายุตั้งแต่ 8 ปีขึ้นไป ซึ่งแสดงให้เห็นว่า บุคคลมีพัฒนาการทางสติปัญญามากที่สุดในช่วงปฐมวัย นอกจากนี้ บลูมยังกล่าวอีกว่า สิ่งแวดล้อมมีส่วนสำคัญ ที่จะทำให้พัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลชะงักหรือเพิ่มขึ้นได้ และสิ่งแวดล้อมจะมีผลต่อพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก ในระยะ 6 ปีแรกของชีวิตมากกว่าในระยะอื่น ๆ

4. ความสำคัญของเด็กในทฤษฎีของเพียเจท์ (Piaget)

เพียเจท์ นักจิตวิทยาชาวสวิส กล่าวว่า พัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลนั้นเป็นไปตามลำดับขั้น และการพัฒนาทางสติปัญญาของเด็กปฐมวัย จะเป็นรากฐานให้แก่พัฒนาการทางสติปัญญาในระดับต่อไป ดังนั้นการจัดสิ่งแวดล้อมให้กับเด็กปฐมวัยจึงจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องคำนึงถึงความสามารถทางสติปัญญาของเด็กในวัยนี้ด้วย และการจัดสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้สัมผัส และคุ้นเคยกับสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง จะทำให้เด็กในวัยนี้เกิดการเรียนรู้ และเกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นรากฐานที่จะทำให้เด็กเติบโตขึ้นเป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ รู้จักประดิษฐ์และค้นคว้า แสวงหาความรู้ มิใช่แต่เป็นผู้คอยลอกเลียนแบบผู้อื่น

5. ความสำคัญของเด็กในทัศนะของฮาวิกเฮิสท์ (Havighurst)

ฮาวิกเฮิสท์ กล่าวว่า กระบวนการของพัฒนาการ ในแต่ละวัยที่บุคคลนั้นจะสามารถเรียนรู้ได้ ถ้าได้รับการส่งเสริม หรืออยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ฮาวิกเฮิสท์ เรียกงานในแต่ละวัยว่า "งานพัฒนาการ" (Developmental Tasks) และกล่าวว่า ความสำเร็จในงานพัฒนาการในระยะแรกเกิดถึง 6 ปี จะนำไปสู่ความสำเร็จในงานพัฒนาการขั้นสูงต่อไป ตรงกันข้ามถ้าเด็กประสบความล้มเหลวในการเรียนรู้งานพัฒนาการในระยะต้น เด็กย่อมจะพบกับความยากลำบากหรืออาจล้มเหลวในการเรียนรู้ "งานพัฒนาการ" ในวัยอื่นด้วย

6. ความสำคัญของเด็กในทฤษฎีของเฮอร์ลอค (Hurlock)

เฮอร์ลอค (Hurlock, n.d. อ้างถึงใน ทิมพ์พันธุ จันทรเพ็ญ, 2525, หน้า 1) กล่าวว่า วัยเด็กนับได้ว่าเป็นวัยแห่งวิกฤตการณ์ ในการพัฒนาบุคลิกภาพ เป็นระยะสร้างพื้นฐานของจิตใจ

ในวัยผู้ใหญ่ต่อไป แม้จะมีความแตกต่างไปจากวัยเด็กมากเท่าใดก็ตาม ย่อมเป็นเพราะความแตกต่างที่ถือกำเนิดมาจากรากฐานในวัยเด็ก

7. ความสำคัญของวัยเด็กในทรรศนะของชัยยงค์ พรหมวงศ์

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2521, หน้า 8) ได้กล่าวว่า การให้การศึกษาสำหรับเด็ก 0-6 ปี เป็นกระบวนการพัฒนาการและกระบวนการเรียนต่อเนื่อง เพื่อเป็นพื้นฐานการศึกษาตลอดชีวิตของเด็ก เป็นความสำคัญในระยะต้นของชีวิต เมื่อเด็กมีการเจริญเติบโตและมีพัฒนาการสูงที่สุด นักจิตวิทยาพัฒนาการยอมรับกันว่า เด็กอายุ 0-6 ปี เป็นระยะที่เด็กเกิดการเรียนรู้มากที่สุดในชีวิตมนุษย์ การเรียนรู้เหล่านั้นจะมีอิทธิพลต่อชีวิตภายหน้าของเด็กเป็นอย่างยิ่ง ในระยะต้นของชีวิต เด็กจะต้องเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมซึ่งครอบคลุมถึงผู้ใหญ่ ครอบครัว บิดามารดา บ้าน และครู เป็นกระบวนการต่อเนื่องไม่มีก่อนและหลัง การเรียนรู้ต้องเป็นบูรณาการของพัฒนาการด้านต่าง ๆ ในตัวเด็กเอง

8. ความสำคัญของเด็กในทรรศนะของนวลศิริ เปาโรหิตย์

นวลศิริ เปาโรหิตย์ (2520, หน้า 136) กล่าวว่า ระยะก่อนเข้าเรียน คือระหว่าง 2-5 ปี เป็นระยะที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด พัฒนาการที่สำคัญในช่วงวัยนี้ได้แก่ กระบวนการเจริญเติบโตทางร่างกาย การเรียนรู้และรับรู้ ความคิดและการมีเหตุผล ตลอดจนพัฒนาการที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจ ในอันที่จะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงของบุคลิกภาพ และการเข้าใจตนเอง ดังนั้นเด็กในช่วงปฐมวัยซึ่งเป็นวัยพื้นฐานของการพัฒนาให้เติบโตไปเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ จึงควรได้รับปลูกฝังอบรมที่เหมาะสม

การจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มาตรา 10 กล่าวถึง การจัดการศึกษา ต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่า 12 ปี ที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย นโยบายการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี ให้ครอบคลุมในระดับการศึกษาประถมศึกษา (6 ปี) ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (3 ปี) และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (3 ปี) ให้ขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปี เป็น 9 ปี ทั้งนี้ให้ครอบคลุมการพัฒนาเด็กปฐมวัย (3-6 ปี) หรือ 3 ปีแรก ก่อนเข้าสู่ระบบโรงเรียน รัฐให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาให้เด็กปฐมวัย เนื่องจากเป็นช่วงพัฒนาด้านสติปัญญาและนิสัยที่กำลังก่อรูปและเจริญมากกว่าช่วงอายุอื่น การปูพื้นฐานที่ดีด้วยการจัดประสบการณ์และการพัฒนาที่ถูกต้องจะเป็นผลต่อชีวิตของเด็ก และอนาคตของชาติ (นวลนภา สีใส, 2532, หน้า 10-11) แต่การที่รัฐกำหนดนโยบายไม่ครอบคลุมการศึกษาของเด็กปฐมวัย เพราะการศึกษาระดับก่อน

ประถมศึกษาเป็นการศึกษาเพื่อเตรียมความพร้อม โดยส่งเสริมให้ชุมชน สถาบันหรือองค์กรในท้องถิ่น โดยเฉพาะสถาบันครอบครัว มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาระดับนี้ควบคู่กันไป และให้ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2545, หน้า 12)

การจัดการศึกษาในระดับก่อนประถมศึกษา เรียกว่า การจัดประสบการณ์ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพัฒนาการของเด็ก ในวัยนี้ครูจะเป็นบุคคลที่มีความใกล้ชิดและมีบทบาทกับเด็กมากที่สุด การจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลของครู จึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้เด็กวัยนี้ ได้มีพัฒนาการตามที่ต้องการจะเป็น โดยการจัดอยู่ในรูปของกิจกรรมเพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง และการจัดกิจกรรมนี้ควรจัดให้เหมาะสมกับเด็ก ดังที่ ราตี ทองสวัสดิ์ (2534, หน้า 1-6) กล่าวว่า หลักในการจัดกิจกรรมสำหรับเด็ก ควรคำนึงถึงตัวเด็กเป็นสำคัญ ต้องจัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็กวัยนี้ นอกจากนี้ยังควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยการจัดกิจกรรมเป็นรายบุคคลให้มาก และเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กทั้งร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา

แนวทางการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย แนวทางการจัดประสบการณ์เทียบได้กับหลักสูตร แผนการจัดประสบการณ์เป็นคู่มือที่ครูใช้ในการจัดประสบการณ์ และกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัย และพัฒนาการของเด็ก เพื่อให้สอดคล้องกับความสามารถในตัวเด็กเป็นหลัก ดังนั้นการจัดประสบการณ์และกิจกรรม จัดในรูปของการผสมผสานทักษะต่าง ๆ และความ ต้องการต่าง ๆ เข้าด้วยกัน (เยาวเรศ คำมี, 2544, หน้า 10)

แนวทางในการจัดประสบการณ์และกิจกรรมสำหรับเด็กปฐมวัย (วรนาท รักสกุลไทย, 2531, หน้า 35) ได้สรุปเป็นหลักการ ดังนี้

1. จัดกิจกรรมที่มีประสบการณ์ตรง เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กได้ฝึกทักษะต่าง ๆ อย่างเหมาะสมตามวัย
2. จัดกิจกรรมเพื่อเปิดโอกาสให้ได้อยู่ร่วมกัน และเป็นรายบุคคล

ซึ่งแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-2559) ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดให้มีพัฒนาคนตั้งแต่แรกเกิดจนตลอดชีวิต และเด็กปฐมวัยทุกคนต้องได้รับการพัฒนาและเตรียมความพร้อมทุกด้าน ก่อนเข้าสู่ระบบการศึกษา รวมทั้งรัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้พ่อแม่ ผู้ปกครอง มีความรู้ ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูเด็กและสามารถเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กได้อย่างมีคุณภาพ

หลักสูตรก่อนประถมศึกษา การจัดการศึกษาสำหรับเด็กอายุ 3-4 ปี เป็นการจัดการในลักษณะของการอบรมเลี้ยงดู และให้การศึกษาแก่เด็กทุกด้าน ทั้งร่างกาย อารมณ์ จิตใจสังคม

และสติปัญญา ตามวัยและความสามารถของแต่ละบุคคล เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ, 2542, หน้า 2)

หลักการจัดการศึกษาในระดับก่อนประถมศึกษา มีดังนี้

1. มุ่งพัฒนาเด็กโดยองค์รวม ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา โดยผ่านการเล่น

2. ยึดหลักปรัชญาการศึกษาในระดับก่อนประถมศึกษา
3. จัดให้สอดคล้องกับจิตวิทยาและพัฒนาการของเด็ก
4. คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
5. จัดประสบการณ์ในรูปกิจกรรมที่บูรณาการกัน
6. จัดกิจกรรมอย่างสมดุล
7. ปลูกฝังความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ
8. ประเมินพัฒนาการโดยการทำควบคู่กับการจัดกิจกรรม

ซึ่งมีความสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยที่มุ่งให้เด็กมีพัฒนาการที่เหมาะสมกับวัย ความสามารถและความแตกต่างระหว่างบุคคลทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา ตามมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้ง 12 ข้อ ในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พ.ศ. 2546 ดังต่อไปนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 31)

คุณลักษณะที่พึงประสงค์

1. ร่างกายเจริญเติบโตตามวัย และมีสุขนิสัยที่ดี
2. กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็กแข็งแรง ใช้อย่างคล่องแคล่ว และประสานสัมพันธ์กัน
3. มีสุขภาพจิตดีและมีความสุข
4. มีคุณธรรม จริยธรรมและมีจิตใจที่ดีงาม
5. ชื่นชมและแสดงออกทางศิลปะ ดนตรี การเคลื่อนไหว และรักการออกกำลังกาย
6. ช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมตามวัย
7. รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมในท้องถิ่น และความเป็นไทย
8. อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
9. ใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารได้เหมาะสมกับวัย
10. มีความสามารถในการคิด การแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสมกับวัย

11. มีจินตนาการและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

12. มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ และมีทักษะในการแสวงหาความรู้

การจัดประสบการณ์ให้กับเด็ก เป็นการส่งเสริมพัฒนาการทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา ซึ่งจำเป็นต่อการพัฒนาเด็ก ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ประกอบด้วย องค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการและคุณลักษณะ หรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ความรู้สำหรับเด็ก 3-4 ปี จะเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับตัวเด็ก บุคคลและสถานที่แวดล้อม ธรรมชาติรอบตัวและสิ่งต่าง ๆ ที่เด็กมีโอกาสใกล้ชิดหรือมีปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน และเป็นสิ่งที่เด็กสนใจ จะไม่เน้นเนื้อหาการท่องจำ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทักษะหรือกระบวนการ จำเป็นต้องบูรณาการทักษะที่สำคัญและจำเป็นสำหรับเด็ก ขณะเดียวกันควรปลูกฝังให้เด็กเกิดเจตคติที่ดี มีค่านิยมที่พึงประสงค์ เช่น ความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น รักการเรียนรู้ รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและมีคุณธรรม จริยธรรมที่เหมาะสม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 25)

แนวทางการจัดประสบการณ์ เพื่อให้การจัดประสบการณ์และกิจกรรมบรรลุผลตามจุดมุ่งหมาย จึงกำหนดแนวทางการจัดประสบการณ์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 40-41) ดังนี้

1. จัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับจิตวิทยาพัฒนาการ คือ เหมาะสมกับอายุและวุฒิภาวะและระดับพัฒนาการ เพื่อให้เด็กทุกคนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ
2. จัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้ของเด็กวัยนี้ คือ เด็กได้ลงมือกระทำ เรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้เคลื่อนไหว สำรวจ เล่น สังเกต สืบค้น ทดลองและคิดแก้ปัญหาด้วยตนเอง
3. จัดประสบการณ์ในรูปแบบบูรณาการ คือ บูรณาการทั้งทักษะและสาระการเรียนรู้
4. จัดประสบการณ์ให้เด็กได้ริเริ่ม คิด วางแผน ตัดสินใจ ลงมือกระทำและนำเสนอความคิดโดยผู้สอน สนับสนุน อำนวยความสะดวกและเรียนรู้ร่วมกับเด็ก
5. จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กอื่น กับผู้ใหญ่ ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ในบรรยากาศที่อบอุ่น มีความสุขและเรียนรู้การทำกิจกรรมแบบร่วมมือในลักษณะต่าง ๆ กัน
6. จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อและแหล่งการเรียนรู้ ที่หลากหลายและอยู่ในวิถีชีวิตของเด็ก
7. จัดประสบการณ์ที่ส่งเสริมลักษณะนิสัยที่ดีและทักษะการใช้ชีวิตประจำวัน ตลอดจนสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ให้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
8. จัดประสบการณ์ทั้งในลักษณะที่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้าและแผนที่เกิดขึ้นในสภาพจริงโดยไม่ได้คาดการณ์ไว้

9. ให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดประสบการณ์ ทั้งการวางแผน การสนับสนุนสื่อการสอน การเข้าร่วมกิจกรรมและการประเมินพัฒนาการ

10. จัดทำสารนิทัศน์ด้วยการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก เป็นรายบุคคล นำมาไตร่ตรองและทำให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็ก และการวิจัยในชั้นเรียน จากแนวทางการจัดประสบการณ์ดังกล่าว ซึ่งให้เห็นว่า การกำหนดการจัดกิจกรรมต่าง ๆ นั้นต้องจัดในลักษณะบูรณาการ ให้เด็กได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับพัฒนาการและวุฒิภาวะของเด็กโดยอาศัยการจัดกิจกรรมในแต่ละวัน

การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี จะไม่จัดเป็นรายวิชาแต่จัดในรูปของกิจกรรมบูรณาการผ่านการเล่น เพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง เกิดการเรียนรู้ ได้พัฒนาทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา การเลือกกิจกรรมที่จะนำมาจัดแต่ละวันจึงต้องจัดให้ครอบคลุมสิ่งต่อไปนี้ คือ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 41-42)

1. การพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความแข็งแรงของกล้ามเนื้อใหญ่ การเคลื่อนไหวและความคล่องแคล่ว ในการใช้วัยระต่าง ๆ จึงควรจัดกิจกรรม โดยให้เด็กได้เล่นอย่างอิสระกลางแจ้ง เล่นเครื่องเล่นสนาม เคลื่อนไหวร่างกายตามจังหวะดนตรี

2. การพัฒนากล้ามเนื้อเล็ก เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ การประสานสัมพันธ์ระหว่างมือกับตา จึงควรจัดกิจกรรม โดยให้เด็กได้เล่นเครื่องเล่นสัมผัส เล่นเกมต่อภาพ ฝึกช่วยตนเองในการแต่งกาย หยิบจับชิ้นล้อย่อม ใช้อุปกรณ์ศิลปะ เช่น สีเทียน กรรไกร พู่กัน ดินเหนียว ฯลฯ

3. การพัฒนาอารมณ์ จิตใจ และปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้เด็กมีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น มีความเชื่อมั่น กล้าแสดงออก มีวินัยในตนเอง รับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ประหยัด เมตตากรุณา เอื้อเฟื้อ แบ่งปัน มีมารยาทและปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทยและศาสนาที่นับถือ จึงควรจัดกิจกรรมผ่านการเล่น ให้เด็กได้มีโอกาสตัดสินใจเลือก ได้รับการตอบสนองตามความต้องการ ได้ฝึกปฏิบัติโดยสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ตลอดเวลาที่โอกาสเอื้ออำนวย

4. การพัฒนาสังคมนิสัย เพื่อให้เด็กมีลักษณะนิสัยที่ดี แสดงออกอย่างเหมาะสมและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ช่วยเหลือตนเองในการทำกิจวัตรประจำวัน มีนิสัยรักการทำงาน รู้จักระมัดระวังความปลอดภัยของตนเองและผู้อื่น จึงควรจัดให้เด็กได้ปฏิบัติกิจวัตรประจำวันอย่างสม่ำเสมอ เช่น การรับประทานอาหาร พักผ่อนนอนหลับ ขับถ่าย ทำความสะอาดร่างกาย เล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่น ปฏิบัติตามกฎกติกา ข้อตกลงของส่วนรวม เก็บของเข้าที่เมื่อเล่นหรือทำงานเสร็จ ฯลฯ

5. การพัฒนาการคิด เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความคิดรวบยอด สังเกต จำแนกเปรียบเทียบ จัดหมวดหมู่ เรียงลำดับเหตุการณ์ แก้ปัญหา จึงควรจัดกิจกรรมให้เด็กได้สนทนาอภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เชิญวิทยากรมาพูดคุยกับเด็ก ค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ทดลอง ศึกษาออกสถานที่ ประกอบอาหาร หรือจัดให้เด็กได้เล่นเกมการศึกษาที่เหมาะสมกับวัยอย่าง หลากหลาย ฝึกการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน และในการทำกิจกรรมทั้งที่เป็นกลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่ หรือรายบุคคล

6. การพัฒนาภาษา เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสใช้ภาษาสื่อสารถ่ายทอดความรู้สึก ความนึกคิด ความรู้ ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ที่เด็กมีประสบการณ์ จึงควรจัดกิจกรรมทางภาษา ให้มีความหลากหลายในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มุ่งปลูกฝังให้เด็กรักการอ่าน และ บุคลากรที่แวดล้อมต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ภาษา ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงหลักการจัดกิจกรรม ทางภาษาที่เหมาะสมกับเด็กเป็นสำคัญ

7. การส่งเสริมจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ ได้ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกและเห็นความสวยงามของสิ่งต่าง ๆ รอบตัว โดยใช้ กิจกรรมศิลปะและดนตรีเป็นสื่อ ใช้การเคลื่อนไหวและจังหวะตามจินตนาการ ให้ประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ อย่างอิสระตามความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก เล่นบทบาทสมมติ ในมุมเล่นต่าง ๆ เล่นน้ำ เล่นทราย เล่นก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ เช่น แท่งไม้ รูปทรงต่าง ๆ ฯลฯ

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยนั้นเป็นการจัด ประสบการณ์ โดยใช้กิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมพัฒนาการความพร้อมของเด็กทั้งในด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม สติปัญญา ตลอดจนปลูกฝังให้เด็กเกิดเจตคติที่ดี มีค่านิยมที่พึงประสงค์

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับค่านิยม

ความหมายของค่านิยม

พนัส หันนาคินทร์ (2520, หน้า 17) ได้ให้ความหมายของค่านิยมว่า ค่านิยม หมายถึง แนวความคิดการยอมรับนับถือและพร้อมที่จะปฏิบัติตามคุณค่า ที่ตนหรือกลุ่มคนที่มี อยู่ต่อสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเป็นวัตถุ ความคิด อุดมคติ รวมทั้งการกระทำในด้านเศรษฐกิจ สังคม จริยธรรม และสุนทรียภาพ ทั้งนี้ได้ทำการประเมินค่าจากทรรศนะต่าง ๆ โดยถี่ถ้วนและรอบคอบดี แล้ว

วีระ บำรุงรักษ์ (2523, หน้า 131) ได้กล่าวว่า ค่านิยม คือ สิ่งที่น่านำมาจิตใจให้กระทำ หรือไม่กระทำอย่างหนึ่งอย่างใด สิ่งที่น่านำมาจิตใจนั้น มีทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม บุคคล หนึ่งอาจจะมีค่านิยมอย่างเดียวหรือหลายอย่างก็ได้ และในขณะเดียวกันความน่านำมาของจิตต่อ

สิ่งนั้น ๆ อาจจะมีมากหรือแตกต่างกันเป็นระดับ เช่น ถ้าจิตโน้มนำไปผูกยึดอย่างเหนียวแน่นก็อยู่ในระดับความสนใจและถ้าชอบปกติหรือมากกว่าปกติเล็กน้อยเรียกว่าความชอบ

สาโรช บัวศรี (2525, หน้า 8) ได้ให้ความหมายของค่านิยมไว้ว่า ค่านิยม หมายถึงสภาพหรือการกระทำบางอย่างที่เราเชื่อหรือนิยามว่าควรยึดถือ หรือยึดมั่น หรือว่าเราควรกระทำหรือปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงความมุ่งหมายของสังคมหรือของตนเอง

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2528, หน้า 6-7) ได้ให้ความหมายว่า ค่านิยม หมายถึง "สิ่ง" ที่คนปรารถนาจะได้ ปรารถนาจะเป็นหรือกลับกลายมาเป็นสิ่งที่คนถือว่าเป็นสิ่งที่บังคับว่าต้องทำ ต้องปฏิบัติ เป็นสิ่งที่คนบูชายกย่องและมีความสุขที่จะได้เห็น ได้ฟัง ได้เป็นเจ้าของ

เพ็ญแข ประจวบปัจฉิม และอ้อมเดือน สดมณี (2530, หน้า 14) ได้ให้ความหมายว่า ค่านิยม คือ ความรู้สึกรวมที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง การที่บุคคลมีค่านิยมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้นแสดงถึงความรู้สึก ความพอใจ ทศนคติ และความต้องการที่บุคคลมีต่อเรื่องนั้น และพร้อมที่จะแสดงออกเพื่อสนองต่อค่านิยมนั้น บุคคลจะขัดขวางและต่อต้านการกระทำที่ขัดต่อค่านิยมที่เขามีอยู่ ค่านิยมจัดได้ว่าเป็นแหล่งที่มาของพฤติกรรมของบุคคลทั้งด้านลบและด้านบวก

บันลือ พุกกะวัน (2534, หน้า 157) ได้กล่าวว่า ค่านิยมคือ สิ่งที่บุคคลในสังคมต่างเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีค่า ควรยึดถือปฏิบัติเพื่อให้เกิดการยกย่องเชิดชูว่าดี ก้าวหน้า มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิต

ราชบัณฑิตยสถาน (2542, หน้า 366) ค่านิยมเป็นแบบอย่างพฤติกรรมที่พึงปรารถนา โดยสังคมถือว่ามีคุณค่า แบบอย่างพฤติกรรมนี้จะเกี่ยวข้องกับวัตถุหรือมิใช่วัตถุก็ได้ ค่านิยมในสังคมต่าง ๆ จะผิดแผกกันไป

ลักขณา สิริวัฒน์ (2544, หน้า 66) ได้ให้ความหมายของค่านิยมว่า ค่านิยมคือความคิดของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ซึ่งเป็นผลให้บุคคลใช้เป็นเกณฑ์หรือมาตรฐานที่นำมาประเมินหรือตัดสินใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของบุคคล

ราทส์ (Raths, 1966) ได้กล่าวว่า ความหมายของค่านิยมว่า มีความสำคัญต่อความเป็นมนุษย์ ค่านิยมเป็นแนวทางในการนำวิถีชีวิต เป็นเกณฑ์สำหรับให้เราได้เลือกว่าเราจะทำอะไร ในกาลเทศะ ความสามารถและสภาพการณ์ที่เราต้องเผชิญ นอกจากนี้ค่านิยมยังเป็นแนวทางนำไปสู่พฤติกรรมของเราอีกด้วย ค่านิยมในแต่ละสังคมแต่ละยุคสมัยย่อมแตกต่างกันไป

ฮัท (Hault, 1969) ได้กล่าวว่า ค่านิยมคือสิ่งที่สังคมหนึ่ง ๆ เห็นว่าเป็นสิ่งมีค่าควรแก่การกระทำ นำกระทำ นำยกย่องหรือเห็นว่าถูกต้อง

จากที่กล่าวมาทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า ค่านิยม หมายถึง สิ่งที่คุณค่าแต่ละคนยึดมั่น เป็นแนวคิด ความรู้สึก ความเชื่อ ความต้องการ เป็นแรงจูงใจหรือสิ่งที่ช่วยกระตุ้นให้คุณสามารถตัดสินใจเลือกแนวทางดำเนินชีวิตของตน ให้มีคุณค่าแก่ตนเองหรือสังคม ค่านิยมจึงเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของคุณค่าทั้งภายในจิตใจ รวมทั้งการกระทำ ซึ่งแสดงถึงจุดมุ่งหมายของชีวิตของคุณค่านั้นและค่านิยมนี้สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ค่านิยมจึงมีความสำคัญมากเพราะเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวในการดำเนินชีวิตของคุณค่าในสังคม

ความสำคัญของค่านิยม

ค่านิยมมีความสำคัญในฐานะเป็นตัวนำทางในการดำเนินชีวิต เป็นมาตรฐานในการตัดสินใจตัดสินตนเองและผู้อื่น และเป็นตัวก่อหรือขจัดความขัดแย้งทั้งในตนเองและกับผู้อื่น (ลักษณะ สิริวัฒน์, 2544, หน้า 67) ซึ่งตรงกับที่ธีระพร อุวรรณโณ (2533, หน้า 402) กล่าวว่า ค่านิยมเป็นตัวก่อหรือขจัดความขัดแย้งในตนเองและผู้อื่น ความขัดแย้งทั้งในตนเองและผู้อื่น ประเด็นที่สำคัญเกี่ยวกับค่านิยมมีดังนี้

1. ค่านิยมเป็นตัวนำทางในการดำเนินชีวิต การที่คนจะมีโอกาสใช้ค่านิยมเป็นตัวนำทางในการดำเนินชีวิตนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละบุคคลที่มีความต้องการไม่เหมือนกัน บางคนมีค่านิยมที่ต้องการมีชื่อเสียงในสังคมก็จะพยายามทุกวิถีทางที่จะทำให้ตนเองมีชื่อเสียง หรือบางคนมีค่านิยมที่ต้องการความสุขสบาย ก็จะทำทุกอย่างแม้กระทั่งการขายบริการทางเพศเพื่อให้ตนเองมีชีวิตที่สบาย ฟุ้งเฟ้อ
2. ค่านิยมเป็นมาตรฐานในการตัดสินตนเองและผู้อื่น สรุปไว้ 7 ประเด็น คือ
 - 2.1 ค่านิยมนำบุคคลให้มีจุดยืนในเรื่องที่ได้แย้งกันทางสังคม
 - 2.2 ค่านิยมกำหนดล่วงหน้าให้บุคคลชอบอุดมการณ์ทางการเมืองหรือศาสนา บางแนวมากกว่าบางแนว
 - 2.3 ค่านิยมชี้แนะการแสดงต่อผู้อื่น
 - 2.4 ค่านิยมในการยกย่องและตำหนิตนเองและผู้อื่น
 - 2.5 ค่านิยมช่วยให้บุคคลเปรียบเทียบความสามารถและจริยธรรมของตนกับผู้อื่น
 - 2.6 ค่านิยมเป็นมาตรฐานให้บุคคลมีอิทธิพลต่อคนอื่น
 - 2.7 ค่านิยมช่วยให้บุคคลหาเหตุผลเข้าข้างตนเองได้
3. ค่านิยมเป็นตัวก่อหรือขจัดความขัดแย้งทั้งในตนเองและกับผู้อื่น
 - 3.1 ความขัดแย้งในตนเองมีลักษณะพื้นฐาน 3 ลักษณะ คือ
 - 3.1.1 ความขัดแย้งแบบรักที่เสียดายน้อง หมายถึง การถูกบังคับให้เลือกทางหนึ่งทางใดในสองทางที่ชอบมากพอ ๆ กัน

3.1.2 ความขัดแย้งแบบหนีเสือปะจระเข้ หมายถึง การถูกบังคับให้เลือกทำในสิ่งที่ไม่ชอบทั้งสองอย่าง

3.1.3 ความขัดแย้งแบบเกลียดตัวกินไข่ เกลียดปลาไหลกินน้ำแกง หมายถึง การถูกบังคับให้ทำในสิ่งที่ตนชอบแต่มีคุณสมบัติที่ตนไม่ชอบ

3.2 ค่านิยมเป็นตัวก่อหรือขจัดความขัดแย้งกับผู้อื่น บุคคลต่างมีค่านิยมของตน แล้วนำค่านิยมของตนไปตัดสินพฤติกรรมของผู้อื่นจนทำให้เกิดการขัดแย้งกัน

ดังนั้นการที่บุคคลดำเนินชีวิตจำเป็นต้องรู้ค่านิยมของตน เพื่อจะใช้เป็นสิ่งนำทางชีวิต พิจารณาตัดสินใจลดความขัดแย้ง ดังที่ วัชรวิ ฐวธรรม (2533, หน้า 436) กล่าวว่า การได้สำรวจค่านิยมของแต่ละบุคคลทำให้เกิดความสำนึกในตัวเองมากขึ้น เพื่อจะได้สามารถดำเนินชีวิตตามความเชื่อของตนเอง

ความสำคัญของค่านิยมในฐานะที่เป็นตัวตัดสิน ตัวกำหนด ตัวนำ หรือตัวผลักดันให้พฤติกรรมโน้มเอียงไปได้หลายทางดังนี้ (สถาบันราชภัฏจະเชิงเทรา, 2538, หน้า 65)

1. ค่านิยมเป็นตัวจูง ให้มนุษย์แสดงจุดยืนของตนในเรื่องต่าง ๆ
2. ค่านิยมเป็นตัวช่วยกำหนดให้มนุษย์เลือกค่านิยมสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากกว่าสิ่งอื่น
3. ค่านิยมเป็นตัวนำพฤติกรรมและแสดงตัวต่อคนอื่นตามที่ตนเคยประพฤติทุกวัน
4. ค่านิยมเป็นตัวช่วยในการประเมิน การตัดสิน การชื่นชมยกย่องและการตำหนิติเตียนในการกระทำของตนเอง และการกระทำของผู้อื่น
5. ค่านิยมเป็นจุดกลางของการศึกษากระบวนการเปรียบเทียบคือใช้ค่านิยมในการเปรียบเทียบว่าตนเองมีค่านิยม จริยธรรม และค่านิยมความสามารถเท่าผู้อื่นหรือไม่
6. ค่านิยมเป็นตัวช่วยในการชักชวน คือ ค่านิยมสามารถบอกมนุษย์ได้ว่า ความเชื่อทัศนคติ ค่านิยม หรือการกระทำอันใดมีค่าพอที่มนุษย์จะทำทนาย ถกเถียง หรือพยายามจะเปลี่ยนแปลง
7. ค่านิยมถูกใช้เป็นฐานสำหรับกระบวนการให้เหตุผลต่อความนึกคิดและการกระทำของมนุษย์ช่วยธำรงรักษาไว้ ซึ่งศักดิ์ศรีของแต่ละบุคคล

จากแนวคิดดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ค่านิยมมีความสำคัญต่อพฤติกรรมของคนเพราะเป็นตัวกำหนด ตัดสิน ตัวนำ หรือผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมตามค่านิยมที่บุคคลยึดถือ และค่านิยมนั้นก็สามารถจะเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าบุคคลนั้นยอมรับที่จะเปลี่ยน แต่ต้องใช้เวลาาน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องปลูกฝังให้เกิดกับบุคคลทุกคน เพื่อให้ประพฤติปฏิบัติจนเกิดเป็นค่านิยมที่ยอมรับและสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในแต่ละสังคมนั้น ๆ

การปลูกฝังค่านิยมนั้นได้มีนักการศึกษา ค้นคว้าและกำหนดทฤษฎีต่าง ๆ ไว้มากมาย
ดังนี้

ทฤษฎีเกี่ยวกับค่านิยม

ทฤษฎีเกี่ยวกับค่านิยมที่มีการศึกษากันอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน ประสาร มาลากุล
ณ อยุธยา (2533, หน้า 8-14) ได้สรุปไว้ 8 ทฤษฎี คือ

1. ทฤษฎีการให้ค่านิยมของดิวอี้ (John Dewey) ให้แนวคิด ดังนี้

1.1 ค่านิยมเกิดจากความปรารถนาของบุคคลที่จะปรับตัวให้เข้ากับความเป็น
และความต้องการ โดยคำนึงถึงคุณค่าที่ตอบสนองความต้องการได้อย่างเหมาะสมกับประโยชน์
ใช้สอยตามสถานการณ์ (Suitability and Serviceability)

1.2 ค่านิยมที่ก่อให้เกิดแรงกระตุ้น (Vital Impulse) โดยสร้างเป้าหมายความมุ่งหวัง
ถึงสิ่งที่นิยม (Ends-in-Views)

1.3 ค่านิยมสามารถศึกษาทำความเข้าใจได้ โดยการวิเคราะห์ถึงความต้องการ
ของบุคคล การคาดคะเนความพึงพอใจ และการประเมิน

2. ทฤษฎีมนุษยนิยม (Humanistic Theory) ของ ชอร์ (Shaw, 1924 อ้างถึงใน ประสาร
มาลากุล ณ อยุธยา, 2533, หน้า 8-14) และ มาสโลว์ (Maslow, 1968 อ้างถึงใน ประสาร
มาลากุล ณ อยุธยา, 2533, หน้า 8-14) เน้นธรรมชาติมนุษย์ว่าเป็น ผู้มุ่งมาดปรารถนาไปสู่เป้าหมายอย่าง
ใดอย่างหนึ่งตลอดเวลา มุ่งแสวงหาสภาพที่ดีกว่าซึ่งมิใช่เพียงเพื่ออยู่รอด เพื่อความสมบูรณ์ที่สุด
ของชีวิต

3. ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (Person Environment Fit
Theory) เป็นทฤษฎีผสมผสาน จากแนวคิดของ ฟีเธอร์ (Feather, 1975 อ้างถึงใน ประสาร
มาลากุล ณ อยุธยา, 2533, หน้า 8-14) จากทฤษฎีการเรียนรู้ของ เฮบบ์ (Hebb, 1949 อ้างถึงใน
ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, 2533, หน้า 8-14) และ ฮันท์ (Hunt, 1971 อ้างถึงใน ประสาร
มาลากุล ณ อยุธยา, 2533, หน้า 8-14) ทฤษฎีโครงสร้างทางปรัชญาของ บรูเนอร์ (Bruner, 1973
อ้างถึงใน ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, 2533, หน้า 8-14) และ เพียเจท์ (Piaget, 1966 อ้างถึงใน
ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, 2533, หน้า 8-14) ทฤษฎีทางสังคมของ เฟสติงเจอร์ (Festinger,
1957 อ้างถึงใน ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, 2533, หน้า 8-14) ไฮเดอร์ (Heider, 1958 อ้างถึงใน
ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, 2533, หน้า 8-14) และ เคลเลย์ (Kelley, 1971 อ้างถึงใน ประสาร
มาลากุล ณ อยุธยา, 2533, หน้า 8-14) โดยสรุปว่า

3.1 มนุษย์มีความสามารถรับรู้ข้อมูลต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา และจัดระบบข้อมูลอย่างมีระบบ สามารถเข้าใจ รับรู้ ตอบสนอง ตีความหมายและประเมินค่าได้อย่างสม่ำเสมอ และคงที่แน่นอน

3.2 มนุษย์ประพฤติปฏิบัติโดยอาศัยข้อมูลที่พึงพอใจตามความต้องการ ความมุ่งหวังเป็นเกณฑ์มาตรฐาน และกระทำอย่างมีความต่อเนื่องเชื่อมโยงกัน

3.3 มนุษย์รู้จักแก้ปัญหาในประสบการณ์ ซึ่งแม้ไม่สอดคล้องกับระบบเดิม และสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบเดิมให้เข้ากับสภาพใหม่มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

3.4 มนุษย์แสดงออกซึ่งค่านิยมทั้งในสภาพคงที่ และสภาพเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสมและความจำเป็นในสภาพแวดล้อมของตน

3.5 ความคงที่และความแปรผันของค่านิยม มีความสำคัญต่อการวิเคราะห์ศึกษา แนวคิดและแนวทางในการดำเนินการ รวมทั้งปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับบุคคล

4. ทฤษฎีความคาดหวัง-ค่านิยม (Expectancy-Value-Theory) ตามแนวคิดของ เลวิน (Lewin, 1935 อ้างถึงใน ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, 2533, หน้า 8-14) ซึ่งอธิบายหรือทำนาย พฤติกรรมของมนุษย์ด้วยข้อมูลและสภาพแวดล้อม ทฤษฎีนี้เน้นว่าพฤติกรรมเป็นผลมาจาก ตัวบุคคลและสภาพแวดล้อม ทฤษฎีนี้เป็นแนวทางการศึกษาของนักจิตวิทยาหลายท่าน อาทิ โทลแมน (Tolman, 1932 อ้างถึงใน ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, 2533, หน้า 8-14) เอ็ดเวิร์ด (Edwards, 1954 อ้างถึงใน ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, 2533, หน้า 8-14) แอทคินสัน (Atkinson, 1964 อ้างถึงใน ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, 2533, หน้า 8-14) รีเธอร์ (Reather, 1975 อ้างถึงใน ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, 2533, หน้า 8-14) เฟอริกูสัน (Ferguson, 1976 อ้างถึงใน ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, 2533, หน้า 8-14) ฟิชเบน และแอจเซน (Fishbein & Ajzen, 1975 อ้างถึงใน ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, 2533, หน้า 8-14) ซึ่งสนับสนุนทฤษฎีนี้ และทำการค้นคว้าเกี่ยวกับแนวโน้มการกระทำของบุคคล (Action Tendency) ขึ้นอยู่กับแรงจูงใจ ใฝ่สัมฤทธิ์ (Motive to Achieve Success) ระดับความคาดหวัง (Level of Expectation) คุณค่า และสิ่งล่อใจ (Incentive Values)

5. ทฤษฎีลักษณะค่านิยมสปริงเกอร์ (Spranger, 1928 อ้างถึงใน ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, 2533, หน้า 8-14) อธิบายว่า ลักษณะค่านิยมของมนุษย์มี 6 ประการ คือ ค่านิยมทางทฤษฎีหรือทางวิชาการ ค่านิยมทางเศรษฐกิจ ค่านิยมทางสุนทรียภาพ ค่านิยมทางสังคม ค่านิยมทางการเมือง และค่านิยมทางศาสนา ทฤษฎีของ สปริงเกอร์ได้รับความสนใจศึกษาค้นคว้าต่อมาจากการคิดค้นเครื่องมือวัดค่านิยม (Study of Values) โดยเวอร์นอน และลินเซย์ (Vernon & Lindzey)

6. ทฤษฎีค่านิยมว่าด้วยวิธีปฏิบัติ (Model of Conduct) และเป้าหมาย (End-State) ของ โรคีส (Rokeach, 1968, 1973 อ้างถึงใน ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, 2533, หน้า 8-14) เป็นทฤษฎีที่สนับสนุนให้ค่านิยมเป็นตัวแปรหลัก (Core) ที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมอื่น ๆ เช่น แรงจูงใจ ทัศนคติ ความสนใจ ฯลฯ ซึ่งทฤษฎีนี้สามารถประยุกต์ใช้ในศาสตร์ทุกสาขาวิชา โรคีสได้จำแนกระบบค่านิยมออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทที่เป็นวิธีการ (Means) เรียกว่าค่านิยมวิถีปฏิบัติ (Instrumental Values) เช่น ค่านิยมเกี่ยวกับความรัก ความเคารพนับถือ เป็นต้น และประเภทที่เป็นเป้าหมาย (Ends) เรียกว่าค่านิยมคาดหวัง (Terminal Values) เช่น ความสวยงาม ความสะอาด เป็นต้น

7. ทฤษฎีค่านิยมว่าด้วยสภาพ (Condition) กับการกระทำ (Action) และสิ่งตรงข้ามกันที่เป็นคู่ (Dichotomy) ของ สาโรช บัวศรี (2522) อธิบายค่านิยมตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา เช่น สภาพการอ่านหนังสือไม่ออกเป็นสภาพที่เราไม่นิยมและไม่พึงประสงค์ แต่สภาพการอ่านออกเขียนได้เป็นสภาพที่นิยม ค่านิยมความตระหนี่เหนียวแน่น เป็นการกระทำที่น่ารังเกียจ แต่การให้ทาน เสียสละเป็นการกระทำที่สังคมนิยมยกย่อง ดังนั้นการกระทำประการหลังนี้คือ ค่านิยมสภาพและการกระทำนั้นส่งผลต่าง ๆ กัน การพิจารณาว่าจะเป็นค่านิยมหรือไม่ จะพิจารณาความสมบูรณ์ที่เป็นคู่ เช่น สภาพทางบวกกับสภาพทางลบ การสุจริต เมตตาปราณี กับการทุจริต และเบียดเบียน ความดีกับความชั่ว สภาพในทางบวกเป็นสภาพหรือการกระทำที่มีคุณค่า ที่ทำให้เกิดความนิยมว่าคือค่านิยม

8. ทฤษฎีค่านิยมว่าด้วย "คุณค่าแท้ คุณค่าเทียม" ของพระราชวรมณี (ม.ป.ป. อ้างถึงใน นุภา บุตรรักษา, 2541) เป็นทฤษฎีการคิดที่มีลักษณะเป็นคู่ ทฤษฎีนี้ให้แนวคิดและวิธีคิดแบบ สกัด หรือบรรเทาปัญหา ใช้มากในชีวิตประจำวัน คุณค่าแท้ หมายถึง ประโยชน์ของสิ่งของทั้งหลายในแง่ที่สนองความต้องการของชีวิตโดยตรงหรือที่มนุษย์แก้ปัญหาตนเองเพื่อความสุข ความงาม เพื่อประโยชน์สุขของตนเองและผู้อื่น โดยอาศัยปัญญาเป็นเครื่องมือดีค่าเรียกว่า คุณค่าสนองปัญหา เช่น คุณค่าของอาหาร เป็นต้น คุณค่าเทียม หมายถึง ประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายที่มนุษย์พอให้แก่อื่น ๆ เพื่อปรนเปรอ เสริมขยาย ความมั่นคงยิ่งใหญ่ของตัวตนที่ยึดไว้ คุณค่าเช่นนี้ อาศัยค้นหาเป็นเครื่องดีค่า เรียกว่า คุณค่าสนองค้นหา เช่น มีรถยนต์เพื่อความโก้ เก๋ แทนที่จะมีเพื่อประโยชน์ใช้สอย

จากทฤษฎีเกี่ยวกับค่านิยมดังได้กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าทุกทฤษฎีเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของบุคคลในสังคม และจะสัมฤทธิ์ผลได้ต้องเกิดจากการยอมรับของบุคคลในแต่ละสังคม จนถึงยึดติดเป็นลักษณะค่านิยมที่ทุกคนยอมรับ แต่การจะเกิดเป็นค่านิยมที่ทุกคนยอมรับได้นั้น เป็นเรื่องที่เกิดจากการถ่ายทอดและใช้เวลาในการถ่ายทอด จนเกิดเป็นค่านิยมสืบต่อกันมา

ประเภทของค่านิยม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้แบ่งค่านิยมไว้ 2 รูปแบบ แต่ละรูปแบบ แบ่งได้เป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 แบ่งได้ 3 ประเภท คือ

1. ค่านิยมเกี่ยวกับตนเอง ได้แก่ ค่านิยมการพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร มีความรับผิดชอบ และค่านิยมการประหยัดอดออม
2. ค่านิยมเกี่ยวกับสังคม ได้แก่ ค่านิยมการมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมายและค่านิยมการปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา
3. ค่านิยมเกี่ยวกับชาติ ได้แก่ ค่านิยมความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

รูปแบบที่ 2 แบ่งได้ 3 ประเภท คือ

1. ค่านิยมด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ค่านิยมการพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร มีความรับผิดชอบ และค่านิยมการประหยัดและออม
2. ค่านิยมด้านสังคม ได้แก่ ค่านิยมการมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมายและค่านิยมปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา
3. ค่านิยมด้านการเมืองและการปกครอง ได้แก่ ค่านิยมความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

ค่านิยมทั้ง 2 รูปแบบ ดังกล่าวมีลักษณะเป็นค่านิยมที่แท้จริง ซึ่ง ราชส์, ฮาร์มัน และ ไชมอน (1972, อ้างถึงใน อ่ำไพ สุจริตกุล, 2530, หน้า 60-65) ได้ศึกษาเรื่องค่านิยม และเสนอแนวคิดไว้ว่า ค่านิยมที่แท้จริงนั้นควรมีลักษณะ 7 ประการ ดังนี้

1. ค่านิยมที่แท้ ต้องเป็นค่านิยมที่บุคคลนั้นเลือกอย่างเสรี ไม่มีใครบังคับให้เลือก
2. ค่านิยมที่แท้ ต้องเป็นค่านิยมที่บุคคลนั้นเลือกจากตัวเลือกหลายตัว ไม่ใช่ยอมรับจากสิ่งที่มีอยู่เพียงสิ่งเดียว
3. ค่านิยมที่แท้ จะต้องเป็นค่านิยมที่บุคคลนั้นเลือก หลังจากได้พิจารณาถึงผลที่จะตามมาภายหลัง กล่าวคือผู้เลือกจะต้องใช้วิจารณญาณวิเคราะห์ผลดี ผลเสียของตัวเลือกหลาย ๆ ตัวเสียก่อน แล้วจึงเลือกเอาเพียงสิ่งหนึ่ง โดยมีเหตุผลที่ตนพอใจ
4. ค่านิยมที่แท้ นั้นจะต้องเป็นค่านิยมที่บุคคลนั้นถนอมและเทิดทูน มีความภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนเลือกนั้น
5. ค่านิยมที่แท้ จะต้องเป็นค่านิยมที่บุคคลนั้นยอมรับอย่างเปิดเผย ยินดีที่จะยอมรับและบอกกล่าวสนับสนุนสิ่งนั้น

6. ค่านิยมที่แท้ จะต้องเป็นค่านิยมที่บุคคลนั้นยึดถือปฏิบัติไม่ใช่เพียงแต่พูดหรือยอมรับแต่อย่างเดียว

7. ค่านิยมที่แท้ จะต้องเป็นค่านิยมที่บุคคลนั้นปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ไม่ใช่ปฏิบัติเพียงครั้งคราว

สรุปได้ว่า ผู้ที่มีค่านิยมอย่างแท้จริงคือผู้ที่มีโอกาสได้เลือก เลือกแล้วเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจ มั่นใจ และนำไปปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ทำให้บุคคลอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข

การเกิดค่านิยม

มนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคมหนึ่ง ๆ ย่อมมีสิ่งทีคล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน สิ่งทีคล้ายคลึงกันก็คือ ค่านิยม (Values) ค่านิยมจึงมีอิทธิพลอย่างมาก ดังที่ พินัส หันนาคินท์ (2520, หน้า 5-6) ได้กล่าวถึง การเกิดค่านิยมในแต่ละบุคคลว่า ค่านิยมเกิดจากประสบการณ์ของแต่ละคน ที่ได้มาจากการวินิจฉัยแล้วด้วยตนเอง ค่านิยมเป็นพลังหนุนให้คนประพฤติอย่างนั้น การสร้างค่านิยมนั้น แต่ละคนต้องเลือกกำหนดค่านิยมแล้วผสมผสานคุณสมบัติต่าง ๆ ที่ได้ผ่านการวินิจฉัยและเลือกสรรเข้าเป็นแบบฉบับ ในการดำเนินชีวิตของตนเอง ค่านิยมเป็นผลจากการสร้างขึ้นมาจากประสบการณ์แห่งชีวิตโดยตรง ซึ่งตรงกับที่ อำนวย ทะพิงค์แก (2523, หน้า 1-2) อ้างถึงใน สุนทรียา แสงธรรม, 2529, หน้า 17) กล่าวว่า ค่านิยมมีอิทธิพลอย่างมากต่อพฤติกรรมของบุคคล ค่านิยมของบุคคลหนึ่ง ๆ ย่อมแตกต่างไปจากค่านิยมของบุคคลอื่น ๆ ไม่มากก็น้อย ทั้งนี้เนื่องมาจากองค์ประกอบต่าง ๆ หลายประการ เช่น ความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านการอบรมเลี้ยงดูจากที่บ้าน ความสัมพันธ์ในครอบครัว ประสบการณ์ สิ่งแวดล้อม การศึกษา การเรียนรู้ ความต้องการและความสนใจ ค่านิยมเป็นโครงสร้างที่ซับซ้อน และถูกกำหนดโดยกระบวนการ ที่คนรู้สึกตัวและไม่รู้สึกตัวก็ได้ จะเห็นได้ว่าค่านิยมนั้น มีความสำคัญต่อพฤติกรรมของบุคคลเป็นอย่างมาก

เจือ เกตุชเรีเยร (2520, หน้า 79 อ้างถึงใน เสาวภาคย์ ขำรักษา, 2538, หน้า 10) ได้กล่าวว่า ค่านิยมอาจเกิดขึ้นได้หลายทาง เช่น เกิดจากความนึกคิดของตนเอง การชักชวนหรือชี้ชวน การอบรม การศึกษาเล่าเรียน การบังคับด้วยบทกฎหมายและข้อบังคับ การเห็นตามกัน การปลุกใจ ความหวัง อุดมการณ์ ความนิยมตามยุคตามสมัย ความเปลี่ยนแปลงของสังคม

ชม ภูมิภาค (2525, หน้า 49) ได้กล่าวว่า ค่านิยมเกิดจากการเรียนรู้ และการปฏิบัติ การเรียนรู้นั้น เกิดขึ้นทั้งในสังคม ครอบครัว และสถานศึกษา ผู้เรียนรู้อ่านิยมนั้นได้เห็นตัวอย่างเกิดความนิยม เกิดความเข้าใจ และปฏิบัติตาม

พรรณี ชูทัย (2528, หน้า 290) ได้กล่าวว่า ค่านิยมเกิดจากการเรียนรู้ มีลักษณะดังนี้

1. คนได้รับการอบรมมาตั้งแต่เด็ก เช่น การที่เด็กทำสิ่งอันดีงามจะได้รับคำชมเชยหรือชื่นชมจากผู้ใหญ่ หรือการที่เด็กทำผิดจะถูกลงโทษหรือว่ากล่าว
2. คนรับค่านิยมจากในสังคมมาเป็นของตน เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าสังคมจะยอมรับแมนน (Mann, 1966, p. 114 อ้างถึงใน สุนทรียา แสงสรณ์, 2529, หน้า 17) กล่าววาค่านิยมเกิดจากการเรียนรู้ที่มีพื้นฐานมาจากการเลียนแบบของเด็กที่มีต่อบิดามารดาและบุคคลสำคัญสำหรับเด็ก

ดังนั้นการเกิดค่านิยม จึงเกิดจากการเรียนรู้ ซึ่งเป็นไปตามประสบการณ์ของแต่ละบุคคล และได้มาจากการเรียนรู้ในครอบครัว วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม หลักศาสนา ทศนคติ สังคม สถาบัน โดยผ่านกระบวนการวินิจฉัย เลือกสรรแล้วว่าค่านิยมในแต่ละสังคมจะไม่เหมือนกัน ค่านิยมจะไม่มีดีหรือเลว ถูกหรือผิด เป็นสิ่งที่คนในสังคมยึดถือเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ

สังคมไทยเป็นสังคมที่ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ ซึ่งได้มีการยอมรับค่านิยมต่าง ๆ ร่วมกันและใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตสืบต่อกันมา ค่านิยมดังกล่าวมีที่มาต่างกัันดังนี้

การเกิดของค่านิยมไทย

ชาติรี เมืองนาโพธิ์ (2521, หน้า 7-9 อ้างถึงใน เพชรสวาท ฉัตรวิไล, 2533, หน้า 45) กล่าวว่า ที่มาของค่านิยมในสังคมไทยนั้นมาจาก 5 สายทางด้วยกัน คือ

1. ทางศาสนาพุทธ เนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้ยึดมั่นกับชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย มีการศึกษาอบรมศีลธรรม จริยธรรม หรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้กับบุตรหลานตั้งแต่เล็ก ๆ พุทธศาสนาจึงสร้างค่านิยมให้สังคมไทยมาช้านาน เช่น การทำบุญที่วัด ความซื่อสัตย์ ความสามัคคี ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความกตัญญูกตเวที และความเชื่อในกฎแห่งกรรม เป็นต้น
2. ทางศาสนาพราหมณ์ เนื่องจากศาสนาพราหมณ์มีพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ต่าง ๆ มากมาย คนไทยจึงเอาพิธีกรรมและพิธีการในราชพิธีต่าง ๆ ที่เป็นรัฐพิธี ศาสนพิธีและจารีตพิธีต่าง ๆ เช่น พิธีรดน้ำในงานมงคลสมรส พิธีวางศิลาฤกษ์ พิธีอาบน้ำศพ พิธีทำขวัญนาค
3. ทางระบบศักดินา สังคมไทยผูกพันกับระบบศักดินามาช้านาน ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ระบบศักดินาจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างค่านิยมในสังคมไทยอยู่มาก เช่น การยกย่องผู้มียศถาบรรดาศักดิ์ ความอยากเป็นเจ้าคนนายคนมีอำนาจวาสนา ชอบรับราชการ เป็นต้น

4. ทางระบบเกษตรกรรม สังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมแบบเกษตรกรรม คนไทยจึงมีความผูกพันกับธรรมชาติ อยู่กันอย่างใกล้ชิดสนิทสนมตามสภาพของท้องถิ่นในชนบท ผู้คนที่อยู่อาศัยในละแวกบ้าน บ้านเดียวกันจะมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ฟังพาทอาศัยกันได้ ใครได้รับความเดือดร้อนก็จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ และมีความรู้สึกเหมือนเป็นญาติพี่น้องกัน

5. ความเชื่อทางอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นผลมาจากความกลัว เช่น กลัวความเจ็บไข้ได้ป่วย กลัวภัยพิบัติต่าง ๆ กลัวภูตผีปีศาจ จึงมีการกราบไหว้บูชา อ้อนวอนขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองป้องกันภัยพิบัติต่าง ๆ ทำให้คนไทยมีค่านิยมในเรื่องความเชื่อ อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถบันดาลความสำเร็จได้

ค่านิยมในสังคมไทย

ค่านิยมของสังคมไทยโดยทั่วไปมีทั้งดีและไม่ดี แล้วแต่ทัศนคติของแต่ละคนตามโอกาสหรือวาระต่าง ๆ หากสิ่งใดที่เราเห็นว่าดีมีประโยชน์แก่ตัวเราและสังคม เราก็ควรปฏิบัติเพื่อความสงบสุข ความเจริญก้าวหน้าและเสริมสร้างสังคมให้ดีขึ้น หากสิ่งใดที่เห็นว่าไม่ดีเป็นสิ่งที่ชั่ว จะนำความเสื่อมเสียหรือหายนะมาสู่ตัวเราและสังคม ก็ควรจะหลีกเลี่ยงไม่ปฏิบัติ (ยิ่งยง เรื่องทอง, 2542, หน้า 149) ค่านิยมโดยทั่วไปของสังคมไทย มีดังนี้

1. มีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันกษัตริย์เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของคนไทยทั้งชาติ พระมหากษัตริย์ทรงสงเคราะห์ ทรงใกล้ชิดสนิทสนมกับพลกนิกรของพระองค์ ดังนั้นพระองค์จึงทรงเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจในการอยู่รอดและรักษาเอกราชของชาติ

2. นับถือศาสนาพุทธ คนไทยเป็นชนชาติที่มีค่านิยมในการให้ความสำคัญโดยยึดวัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา อิทธิพลของพุทธศาสนาส่งผลในด้านลักษณะนิสัยของคนไทย เพราะได้นำเอาหลักธรรมมาเป็นแนวปฏิบัติในชีวิตประจำวัน หลักธรรมของศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้คนไทยอยู่ร่วมกันเป็นประเทศชาติ เป็นสังคม ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ยึดความกตัญญูทวดเทวี มีเมตตาธรรม เป็นต้น

3. เงินตรา เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการดำเนินชีวิต เงินสามารถบันดาลสิ่งต่าง ๆ ที่ประสงค์ได้ เช่น สิ่งอำนวยความสะดวก อำนาจ ตำแหน่ง หน้าที่ เกียรติยศ ชื่อเสียง ความมีหน้ามีตาในสังคม เมื่อเงินเป็นค่านิยมเช่นนี้ จึงเป็นเหตุให้คนพยายามดิ้นรนหาเงินมาสนองความต้องการของตน

4. ยกย่องอำนาจ อำนาจนี้มีในระบบศักดินาและระบบข้าราชการ เช่น ตำรวจ ทหาร นายอำเภอ ผู้ว่าราชการ อธิบดี รัฐมนตรี เป็นต้น เพราะอำนาจสามารถบันดาลให้มีทรัพย์

บริวาร ตำแหน่งและความเกรงใจ รวมทั้งอิทธิพล ดังนั้นอำนาจจึงเป็นที่ปรารถนา นายกย่อง และเป็นความต้องการของสังคม

5. นิยมเจ้านายและยศถาบรรดาศักดิ์ ดังที่กล่าวไว้ว่า คนไทยชอบอาชีพที่มีเครื่องแบบ ทั้งนี้เพราะคนไทยส่วนใหญ่ให้ความนิยม และให้ความสำคัญกับบุคคลที่เป็นเจ้านาย มียศถาบรรดาศักดิ์

6. เคารพผู้มีอาวุโสทั้งด้านวัยวุฒิและชาติวุฒิ มีการแบ่งชนชั้นโดยอ้อม ในการปฏิบัติตนโดยเฉพาะทางด้านคุณวุฒิ ในสังคมไทยให้การยกย่องคนเก่ง ซึ่งจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างประเทศ รวมทั้งมหาวิทยาลัยในประเทศไทย นอกจากนี้ชาติวุฒิ คือ การคำนึงถึง การยกย่องนามสกุล ซึ่งเป็นกลุ่มเชื้อพระวงศ์ขุนนางเก่า ผู้มีอำนาจทางทหาร ตลอดจนกลุ่มเศรษฐีเก่าและเศรษฐีใหม่

7. รักความสนุกสนาน ทำตนตามสบาย ไม่เคร่งครัดระเบียบวินัย ทั้งนี้โดยรักความเป็นอิสระจนได้คำกล่าวไว้ว่า "ทำอะไรตามใจคือไทยแท้" คนไทยนิยมทำตนอย่างสบาย ไม่จริงจังต่อชีวิต ไม่ตระหนี่ ชอบเลี้ยงเพื่อนฝูง

8. เชื้อถือโชคกลาง เชื้อผีสิงเวทดา เครื่องรางของขลัง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ วัตถุวิเศษเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจหรือเพื่อความสงบ รวมถึงการต่อต้านความกลัวในสิ่งที่ลึกลับเหนือธรรมชาติ

นอกจากนี้สังคมไทยมีค่านิยมเกี่ยวกับความรู้ ยกย่องปริญญาบัตร นิยมวัตถุสิ่งของฟุ่มเฟือย นิยมทำงานพิธีรีตอง นิยมเสียงโชค นิยมพิธีกรรม ทำบุญเกินกำลัง นิยมทำงานเป็นเล่น ทำเล่นเป็นงาน รักญาติพี่น้อง นิยมติดต่อสัมพันธ์กันทางสายญาติ จึงเห็นได้ว่า ค่านิยมในสังคมไทยมีทั้งผลดีและผลเสีย ลักษณะของค่านิยมของคนไทยในปัจจุบัน อยู่ในสถานะที่สับสน ทั้งนี้เป็นผลมาจากการผันแปรทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นอย่างมากและรวดเร็ว เป็นผลสืบเนื่องให้ประชาชนคนไทยประพฤติปฏิบัติตนหลงทางไปกับค่านิยมจากต่างชาติที่ไม่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตในสังคมไทย เช่น วัฒนธรรมการกินอยู่ วัฒนธรรมการบริโภค การแต่งกาย (เสาวภา ไพทยวัฒน์, 2538, หน้า 216) จนถึงขั้นหลงลืมชาติของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้สึกรักและผูกพันชาติ สมควรที่ประชาชนคนไทยจะกลับมาร่วมมือร่วมใจกันปลุกฝังความรักชาติให้เกิดขึ้นกับคนไทยเสียใหม่ ดังที่แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-2550) ได้ระบุเจตนารมณ์ของแผนว่า ต้องการพัฒนาคนให้เป็น "มนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และพัฒนาให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความเข้มแข็ง และมีดุลยภาพใน 3 ด้าน คือ เป็นสังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน"

การปลูกฝังค่านิยมควรปลูกฝังตั้งแต่อายุในช่วงปฐมวัย เพราะเป็นวัยที่ดีที่สุดที่จะเริ่มต้นปลูกฝังค่านิยมที่ดีที่สังคมยอมรับจนเกิดเป็นอุปนิสัยทั้งตนเอง และสังคม ดังที่ ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2538) กล่าวว่า เด็กวัยนี้เป็นช่วงที่มีความไวต่อการรับการปลูกฝัง ส่งเสริมจริยธรรม และวัฒนธรรมเป็นอย่างยิ่ง เพราะเด็กยังเป็น “ไม้อ่อนที่ดัดง่าย” ดังนั้นจึงควรสอดแทรกเข้าไปในการจัดกิจกรรมสำหรับเด็ก

การปลูกฝังค่านิยมสำหรับเด็กปฐมวัย

การพัฒนาประเทศนั้นมียุทธศาสตร์ที่จะต้องกระทำอยู่สองประการ คือ การพัฒนาคนให้มีคุณภาพกับการพัฒนาวัตถุและสิ่งแวดล้อมให้มีความเจริญควบคู่กันไป แต่โดยสภาพความเป็นจริงแล้วความเจริญทางด้านวัตถุมักจะเกิดขึ้นได้รวดเร็วกว่าด้านจิตใจ ซึ่งความเจริญทางด้านวัตถุและด้านจิตใจนี้ แม้ทุกประเทศต้องการให้เกิดในลักษณะสมดุลกัน แต่จากข้อเท็จจริงปรากฏว่า สองสิ่งนี้มักจะเป็นปฏิภาคผกผันกัน นั่นคือ หากความเจริญทางด้านจิตใจลดต่ำลง ความเจริญทางด้านวัตถุก็จะสูงขึ้น จึงเป็นปัญหาสำคัญที่ผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับการอบรม การปลูกฝังสั่งสอน เช่น พ่อแม่ จะต้องรับภาระหนัก โดยเฉพาะการพัฒนาคนทางด้านจิตใจ ให้มีคุณภาพ (ทวีป อภิลิทธิ, 2526, หน้า 36) และสิ่งสำคัญที่มีส่วนในการช่วยพัฒนาความเป็นพลเมืองที่ดีประการหนึ่ง ก็คือ การปลูกฝังค่านิยมที่ดีและถูกต้อง เพราะค่านิยมเป็นเครื่องบ่งชี้บอกลักษณะความประพฤติของคนในสังคม การปลูกฝังและพัฒนาค่านิยมอันดีงามให้แก่คนในชาติ จึงจำเป็นต้องกระทำอย่างรีบด่วนต่อเนื่องไปทุกระดับอายุ ซึ่งต้องอาศัยระยะเวลาอันยาวนานและต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทำงานประสานกัน (สุรียรัตน์ ไทยโพธิ์ศรี, 2531, หน้า 3 อ้างถึงใน เสาวภาคย์ ชำรึกษา, 2538, หน้า 2)

ความจำเป็นของการปลูกฝังค่านิยมเด็กปฐมวัย

การปลูกฝังค่านิยมแก่เด็กปฐมวัย ผู้ใหญ่ไม่จำเป็นต้องบอกลักษณะของค่านิยมให้กับเด็ก เพราะเด็กยังไม่สามารถเข้าใจได้ แต่ควรให้เด็กประพฤติอย่างสม่ำเสมอเป็นนิสัย ดังที่ รติชน พริยสัท (2543, คำนำ) กล่าวว่า เด็กจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณธรรมความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีระเบียบ มีความซื่อสัตย์ มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความคิดที่ดีงาม และเป็นผู้ที่คิดถึงส่วนรวมทำประโยชน์ให้กับส่วนรวม จะต้องได้รับการปลูกฝังมาตั้งแต่ปฐมวัย ซึ่งเป็นวัยที่สามารถปลูกฝังได้ทั้งสิ่งที่ดีและสิ่งที่เลว (อุมาพร ตรังคสมบัติ, 2542, หน้า 5-6)

ค่านิยม จริยธรรม และวัฒนธรรมที่พยายามปลูกฝังให้เด็ก มีหลายอย่าง เช่น สอนให้เชื่อฟังและเคารพผู้ใหญ่ ใจเย็น ขยัน รักความสะอาด (สนิท สมัครงการ, 2519 อ้างถึงใน กุศลสุนทรธาดา และคณะ, 2534, หน้า 41) จริยธรรมและวัฒนธรรมที่ปลูกฝัง ได้แก่ ความรับผิดชอบ

และความเป็นระเบียบ ความขยัน อดทน ความประหยัด ความซื่อสัตย์ ความมีเหตุผล ความเชื่อในกฎแห่งกรรม การประพฤติตามจรรยาบรรณ และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม แต่ในทางปฏิบัติ ค่านิยมของสังคมไทยที่ผู้ใหญ่มักประพฤติปฏิบัติให้เด็กเห็นกัน ได้แก่ ค่านิยมความมั่งคั่ง ร่ำรวย (มีเงินนับเป็นน้อง มีทองนับเป็นที่ ซึ่งทำให้คนไทยมีลักษณะวัตถุนิยม) ค่านิยมผู้มีอำนาจบารมี (คนไทยมักนิยมไปห้อมล้อม หรือคอยรับใช้ผู้มีอำนาจ คนใหญ่ คนโต เพื่อตนเองจะได้อาศัยบารมีด้วย) ค่านิยมการเคารพผู้อาวุโส (คนไทยมักจะทำให้ผู้อาวุโสเป็นผู้ตัดสินใจ ถูกสอนให้เชื่อว่า "เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด" แม้มีข้อโต้แย้ง ก็จะได้ตอบแย้งอย่าง นบนอบ แบบบัวไม่ให้ช้ำน้ำไม่ให้ขุ่น หรือแบบเกรงใจ) ค่านิยมยกย่องผู้รู้ (ผู้รู้มักจะได้รับ การยกย่องว่าเป็นปูชนียบุคคล ผลของค่านิยมนี้ ทำให้คนไทยเกิดการชวนขวายเรียนสูง ๆ เพื่อให้ได้ปริญญาหรือดิกกรีต่อท้าย) ค่านิยมยึดถือตัวบุคคลเป็นหลัก (จนดูเหมือนคนไทยมุ่งสนใจบุคคล หรือตนเองมากเกินไป ทำให้ขาดน้ำใจที่จะรับผิดชอบต่อส่วนรวม) ค่านิยมความสนุกสนาน (แม้ จะเน้นเรื่องความขยันขันแข็งในการทำงาน และการออมทรัพย์ให้มากขึ้นกว่าเดิม แต่การใช้จ่าย ฟูมเพื่อเพื่อความสนุกสนานของคนไทยก็มีมาก) ค่านิยมใจเย็นและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (คนไทยเป็น คนไม่ตรงต่อเวลา) ความเชื่อเรื่องบุญบาป กฎแห่งกรรม และทางสายกลาง (ซึ่งทำให้คนไทย เป็นคนเรื่อย ๆ ไม่ยินดียินร้าย การเชื่อในบุญบาปและกฎแห่งกรรม ทำให้คนไทยเป็นคนชอบทำ บุญ เพราะเชื่อว่าผลบุญจะช่วยล้างบาปได้) ค่านิยมดังกล่าวทำให้คนไทยมีลักษณะชอบเกรงใจ ไม่ตรงต่อเวลา ให้อภัยง่าย ยิ้มเสมอ ขาดความกระตือรือร้น ชอบสบาย ชอบสนุก สอดรู้สอดเห็น ตัวใครตัวมัน พวกใครพวกมัน เชื่อโชคกลาง กินพำเพ็ญ ชอบต่อรอง ไม่มีวินัย ซึ่งผู้ใหญ่ มักปฏิบัติให้เด็กเห็น บางเรื่องขัดแย้งกับคำสั่งสอน ทำให้เด็กเกิดความสับสน

การปลูกฝังค่านิยมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะค่านิยมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม ของบุคคล เป็นเครื่องตัดสินใจ กำหนดหรือผลักดัน ให้บุคคลแสดงพฤติกรรมไปทางใดทางหนึ่ง (สมาน ซาลีเครื่อ, 2523, หน้า 6) รวมทั้งเป็นเครื่องชี้แนวทางและลักษณะความประพฤติของคนใน สังคมด้วย ดังนั้นการปลูกฝังและพัฒนาค่านิยมให้เกิดแก่คนในชาติ จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องเร่ง กระทำโดยไม่ชักช้าและต้องมีการกระทำที่ต่อเนื่องในทุกวัย (พนัส หันนาคินทร์, 2523 อ้างถึงใน เสาวภาคย์ ขำรักษา, 2538, หน้า 10) เพราะสังคมจะเจริญก้าวหน้าหรือเสื่อมลง ย่อมขึ้นอยู่กับ ค่านิยมของสังคมเป็นสำคัญ ฉะนั้นการปลูกฝังค่านิยมรักชาติไทย จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งใน การสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าให้เกิดขึ้นในสังคมและการปลูกฝังค่านิยม ประเพณี และ ศีลธรรมอันดีงามให้แก่ลูกตั้งแต่ยังเล็ก ๆ เหล่านี้ ล้วนเป็นสิ่งที่ทำให้พัฒนาการบุคลิกภาพของเด็ก เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสม เด็กจะโตขึ้นเป็นคนที่มีบุคลิกภาพดี มีคุณภาพและคุณธรรม เป็นประโยชน์ต่อสังคมและมนุษยชาติ (เกษม ต้นติผลาชีวะ, 2541, หน้า 71-73)

เนื่องจากค่านิยมเป็นเรื่องของจิตใจ จึงเป็นเรื่องลำบากในการที่จะเปลี่ยนแปลงปลูกฝัง และสร้างเสริมให้เกิดขึ้นได้ง่าย จึงจะต้องใช้กลวิธีหลายแนวทางประกอบกัน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้เสนอแนวทางในการปลูกฝังและสร้างเสริมค่านิยมไว้ ดังนี้

1. ผู้ที่ทำหน้าที่ในการปลูกฝังและเสริมสร้างค่านิยมต้องทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี กล่าวคือ ผู้ที่จะปฏิบัติในการปลูกฝังและเสริมสร้างค่านิยมจะต้องมีทัศนคติที่ดีและศรัทธาค่อค่านิยมเหล่านั้นเสียก่อน เพื่อจะได้ประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่นได้
 2. การจัดสิ่งแวดล้อมที่แสดงให้เห็นถึงค่านิยมที่พึงประสงค์ เนื่องจากสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่มียุทธูปถัมภ์อย่างยิ่งในการสร้างเสริมค่านิยมให้แก่บุคคลในสังคม โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมที่เป็น "คน" ให้เอื้อต่อการพัฒนาค่านิยมที่พึงประสงค์
 3. การให้ความรู้เรื่องค่านิยมที่จะปลูกฝัง หมายถึง การให้ผู้ที่จะรับการปลูกฝังและเสริมสร้างค่านิยม ได้รู้จัก หรือเข้าใจว่า ค่านิยมที่ต้องการนั้นคืออะไร มีลักษณะอย่างไร และมีวิธีการอย่างไรจึงจะสามารถปฏิบัติตามค่านิยมเหล่านั้นได้
 4. การสร้างความสำนึกที่จะปฏิบัติตามค่านิยมที่พึงประสงค์ หมายถึง การทำให้กลุ่มเป้าหมายที่ต้องการจะปลูกฝังและเสริมสร้างค่านิยมให้เกิดความสำนึกในความบกพร่องที่ตนมีอยู่ และยินดียอมรับปฏิบัติตามค่านิยมที่พึงประสงค์
 5. การฝึกและปฏิบัติตามค่านิยมที่จะปลูกฝัง หมายถึง การให้กลุ่มเป้าหมายที่ต้องการจะปลูกฝังและเสริมสร้างค่านิยม ได้รับการฝึกฝนกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมที่พึงประสงค์
- ดังนั้นกระบวนการปลูกฝังที่ได้ผลดีที่สุดคือ การถ่ายทอดทางสังคม กล่าวคือ บุคคลจะซึมซับเอาค่านิยม ทัศนคติ ความเชื่อตลอดจนรูปแบบต่าง ๆ ของพฤติกรรมในสังคมมาเป็นของตน จากตัวแทนต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดทางสังคม เช่น ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ สื่อมวลชน เป็นต้น ซึ่งกระบวนการการสร้างค่านิยมของกลุ่มหรือสังคมให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล และวิธีการถ่ายทอดทางสังคม สามารถทำได้ทั้งโดยตรง คือ การอบรม สั่งสอน ชี้แจง ทำโทษและให้รางวัล ตลอดจนการเสริมแรงต่าง ๆ หรือถ่ายทอด ทางอ้อมโดยการเป็นแบบอย่าง ให้เด็กเลียนแบบก็ได้ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าบุคคลทั้งหลายในสังคมไม่ว่าจะเป็นผู้เกี่ยวข้องกับเด็กหรือไม่ จะสามารถทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดหรือปลูกฝังค่านิยมให้แก่เด็กได้ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ พี่น้อง ผู้ปกครอง ครู อาจารย์ เพื่อน เพื่อนบ้าน สื่อมวลชน บุคคลอื่น ๆ ในสังคม เพียงแต่ผู้ที่ใกล้ชิดกับเด็กและมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับเด็กโดยตรง คือ พ่อแม่และครู จะมีอิทธิพลต่อเด็กสูงกว่าคนอื่น ๆ จึงสามารถที่จะปลูกฝังหรือถ่ายทอดค่านิยมให้แก่เด็กได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม จากการที่ใกล้ชิดเด็กอยู่ตลอดเวลา และเด็กมีความเคารพ เชื่อฟัง และศรัทธาเป็นพื้นฐานและ

การจะเกิดพฤติกรรมในด้านค่านิยมที่ดี บลูม (Bloom, 1972, pp. 34-35) ได้แบ่งลำดับขั้นตอนไว้ 5 ระดับ คือ

1. ขั้นการรับรู้ (Perceiving or Receiving)

การที่เด็กจะเกิดการพัฒนาลักษณะนิสัยใด ๆ ได้ เด็กจะต้องมีโอกาสได้รับรู้และใส่ใจในสิ่งนั้น ๆ ก่อน ดังนั้นถ้าเราต้องการจะพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมใด ๆ ให้แก่เด็ก เราจึงต้องพยายามจัดสิ่งเร้า หรือสถานการณ์ ที่ช่วยให้เด็กเกิดการรับรู้และความสนใจคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมนั้น ๆ

2. ขั้นการตอบสนอง (Responding)

การที่เด็กได้รับรู้และเกิดความสนใจในสิ่งนั้นแล้ว แต่ถ้าไม่มีโอกาสได้ตอบสนองต่อสิ่งนั้น ความสนใจนั้นก็จะไม่ได้รับการพัฒนาไปจนถึงระดับการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย ดังนั้น ใน การสอน จึงจำเป็นต้องพยายามให้เด็กมีโอกาสตอบสนองต่อสิ่งนั้น และเกิดความรู้สึกพึงพอใจ ซึ่งจะช่วยให้เด็กนั้นพัฒนาความสนใจที่มีอยู่ให้มากขึ้น

3. ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing)

ถ้าเด็กมีโอกาสตอบสนองต่อสิ่งใดแล้วได้รับผลเป็นที่พึงพอใจ เด็กจะเริ่มเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น ดังนั้นถ้าเราสามารถจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมต่าง ๆ ให้เด็ก ได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติตามคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมที่ต้องการ ก็จะช่วยให้เด็กนั้นเห็นคุณค่าของการปฏิบัติ และเต็มใจที่จะปฏิบัติเช่นนั้นต่อไป

4. ขั้นการจัดระบบ (Organizing)

การที่เด็กเห็นคุณค่าของคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมใด ๆ แล้ว จะสามารถพัฒนาขึ้นไปเป็นลักษณะนิสัยได้ เด็กจะต้องมีการนำไปปฏิบัติหรือนำไปใช้ในระบชีวิตของตนเอง การจัดระเบียบ หรือระบบในการปฏิบัติตนตามคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมนั้น ๆ ในวิธีการดำเนินชีวิตของตน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้เด็ก ได้ก้าวไปสู่ขั้นสูงสุดของการพัฒนาจิตพิสัย

5. ขั้นการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (Characterization)

เด็กสามารถปฏิบัติตนตามคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยม ที่ยึดถือในวิถีการดำเนินชีวิตของตนเองอย่างสม่ำเสมอ ในที่สุดก็จะพัฒนาถึงขั้นการเป็นลักษณะนิสัยของตน

จากแนวทางการปลูกฝังค่านิยมนี้ สรุปได้ว่า พ่อแม่ที่จัดประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมทางบ้าน ครูที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนและสร้างความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน มีส่วนสำคัญที่จะสร้างหลักการพื้นฐานทางใจ อันเป็นแนวทางการดำรงชีวิตให้แก่เด็ก เพราะการสั่งและการสอนไม่เพียงพอ จำเป็นต้องมี การฝึกฝน อบรม ป้อนนิสัย (สุมน อมรวินวัฒน์, 2535, หน้า 115-117) สยมพร เค-ไพบูลย์ (2544, หน้า 70) ได้กล่าวไว้อีกว่า ค่านิยมเกิดจากการเรียนรู้

มาตั้งแต่เยาว์วัยของครอบครัว พ่อแม่เป็นบุคคลแรกที่ปลูกฝังค่านิยมให้กับเด็ก เด็กจะมีค่านิยมที่สัมพันธ์กับค่านิยมพ่อแม่มากที่สุด เพราะเด็กเรียนรู้ค่านิยมจากการอบรมของพ่อแม่ รองจากพ่อแม่ก็คือครู เด็กวัยเริ่มเข้าเรียนจะเชื่อฟังคุณครูมากกว่าพ่อแม่ ถ้าคุณครูและพ่อแม่ถ่ายทอดค่านิยมให้เด็กตรงกัน เด็กก็จะเข้าใจและเชื่อถือค่านิยมนั้น ๆ ดีขึ้น แต่ถ้าพ่อแม่และคุณครู อบรมสั่งสอนค่านิยมขัดแย้งกัน เด็กจะเกิดความสับสนในค่านิยมที่ดังามเหล่านั้น เพราะฉะนั้นการปลูกฝังและสร้างค่านิยม ผู้มีอิทธิพลต่อเด็ก จึงต้องมีความคิดเห็นสอดคล้องกัน เนื่องจากการปลูกฝังค่านิยมของเด็กปฐมวัยเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นต่อเนื่องอย่างช้า ๆ ค่อยเป็นค่อยไป เด็กจะเริ่มพัฒนาจากกระทำโดยสัญชาตญาณ มาสู่การลองผิดลองถูก การเลียนแบบอย่างและผลอันเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนและผู้ใหญ่

พัฒนาการด้านค่านิยมของเด็กปฐมวัยนั้นเกิดขึ้นได้ในครอบครัว โรงเรียนและสภาพแวดล้อมในชุมชน เด็กสามารถพัฒนาค่านิยมโดยการเรียนรู้ที่จะประเมินคุณค่า และเลือกปฏิบัติ มีความคิดและเหตุผล อันเกิดจากการสังเกต ความสัมพันธ์ การเลียนแบบ การดูตัวอย่างและปฏิสัมพันธ์ (การฝึกฝน สั่งสอน ให้อาหาร ลงโทษ) ระหว่างผู้ใหญ่กับเด็ก

พัฒนาการด้านค่านิยมในเด็กปฐมวัย มีความสอดคล้องกับกระบวนการหาค่านิยมแท้ ซึ่ง ราธส์ (Raths, 1966) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ Values and Teaching ว่า ผู้ใหญ่สามารถจะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการด้านค่านิยมได้โดย

1. จัดสภาพการณ์ที่คล่องตัว ให้เด็กได้มีเสรีในการเลือกประพฤติปฏิบัติ ให้เด็กได้เรียนรู้ด้วยตนเอง มิใช่ด้วยการบอกหรือการที่ผู้ใหญ่ออกคำสั่งว่า จงทำเช่นนั้น อย่าทำเช่นนั้น อยู่แต่เพียงฝ่ายเดียว
2. ช่วยให้ได้ค้นพบและตรวจสอบว่า ควรจะเลือกทำอะไรจากทางเลือกหลาย ๆ ทาง เช่น ถ้าเขาเห็นเพื่อนรับประทานขนม เขาอยากจะทำอย่างไร เขาควรจะทำอย่างไร ขอเพื่อน ขอผู้ใหญ่ แย่งเอาจากเพื่อน ขโมยเงินผู้ใหญ่ไปซื้อ หรือขโมยขนมเมื่อเพื่อนเผลอ เด็กจะเรียนรู้ว่า เมื่อเลือกปฏิบัติวิธีใดวิธีหนึ่งนั้นถูกหรือผิดประการใด
3. เมื่อเด็กเลือกปฏิบัติวิธีที่ตนเห็นว่าดีที่สุดแล้ว ผู้ใหญ่จะช่วยให้เด็กได้คิดว่าผลที่ตามมาจากการเลือกประพฤติเช่นนั้น เป็นสิ่งที่พึงประสงค์หรือไม่ นิทานสุภาษิตของไทยมักเน้นให้เด็กเห็นผลของการปฏิบัติ โดยจบลงด้วยประโยค "นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า..." ดังนั้นผู้ใหญ่จึงควรจะได้ใกล้ชิดเด็ก สังเกตเด็ก และสนทนากับเด็กอยู่เสมอ เพื่อช่วยให้เด็กได้สรุปผลการกระทำของตนด้วยตนเอง
4. เมื่อเด็กได้เลือกกระทำสิ่งใดแล้ว ผู้ใหญ่ควรสนับสนุนให้เด็กเห็นคุณค่าและภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนได้กระทำนั้น ให้เด็กมีความมั่นใจว่าตนเองได้คิดดีแล้ว ถูกต้องแล้ว

5. เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออก ซึ่งการกระทำของคนที่ได้เลือกแล้วว่าดี ให้เพื่อน ๆ ได้ทราบและยอมรับ

6. คอยกระตุ้นเตือนให้เด็กได้ประพฤติปฏิบัติ สิ่งที่คุณเลือกแล้วว่าดีอย่างสม่ำเสมอ การชมเชยของผู้ใหญ่ การยอมรับจากเพื่อน ๆ จะช่วยให้เด็กเกิดความมั่นใจ

7. เมื่อเด็กเกิดความมั่นใจและภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนได้เลือกประพฤติปฏิบัติแล้ว เด็กก็จะมีค่านิยมในการดำเนินชีวิตเป็นแบบของตนเอง โดยมีแนวความคิดที่จะตัดสินใจพฤติกรรมของตนในแนวทางที่เห็นว่าดีและถูกต้อง ตามระดับความสามารถและสติปัญญาของเด็กปฐมวัย

ค่านิยมความรักชาติ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 7 ได้กำหนดไว้ว่า "กระบวน การเรียนรู้ ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพ กฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภูมิใจในความเป็นไทย รู้จัก รักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลป วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง (สำนักคณะกรรมการการศึกษา แห่งชาติ, 2542, หน้า 5-6)

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันได้ทรงมีพระราชดำรัสว่า "การรักษาวินัยธรรม คือ การรักษาชาติ" ซึ่งตรงกับที่ กนก จันทร์ขจร (2523, หน้า 72-74) ได้กล่าวว่า การแสดงความ เคารพต่อสถาบันสูงสุดของชาติ การปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างเต็มกำลังความสามารถ การปฏิบัติ ตามหน้าที่ของพลเมืองที่ดี แสดงออกได้ดังนี้

ด้านกำลังกาย ด้วยการปฏิบัติหน้าที่ให้ดีที่สุด ทำงานตามหน้าที่อย่างเต็มกำลังความ สามารถ ให้ความร่วมมือช่วยเหลือชุมชนและสังคมตามโอกาสทุกครั้งที่มีงานเพื่อส่วนรวม

ด้านกำลังใจ ด้วยการประพฤติ ปฏิบัติตนเป็นคนดีมีคุณธรรม และมีวัฒนธรรมอันดีงาม การประพฤติดี ปฏิบัติชอบ คือ เป็นคนดีมีศีลธรรม กระทำแต่สิ่งที่เป็นความเจริญอกงามของ หมู่คณะ คือ เป็นคนมีวัฒนธรรม การทำแต่คุณงามความดี มีความเสียสละ คือ เป็นคนมี คุณธรรม

ด้านความคิด ด้วยการทุ่มเท สติปัญญา ความคิด ความรู้ความสามารถทำงานให้มี ประสิทธิภาพ คือ ทำงานเต็มความสามารถและได้ผลเป็นที่พอใจ ทำงานให้ได้ประสิทธิผล คือ

ได้ผลงานตามเป้าหมายที่กำหนด ช่วยคิดและทำงานเพื่อพัฒนาโรงเรียน ชุมชนและสังคมให้เจริญก้าวหน้า

ด้านทรัพย์สิน วัตถุ ช่วยเหลือประเทศชาติ ด้วยการเสียภาษี ปฏิบัติตนตามระเบียบแบบแผนและกฎหมาย มีความเสียสละตามโอกาสอันควร การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัด การดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สมบัติส่วนรวม

ความหมายของความรักชาติ

ความรักชาติ หมายถึง ความผูกพันกับหลักการสำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก รักคนไทยด้วยกัน ประการที่สอง รักสถาบันชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ (เอกลักษณ์ของชาติกับการพัฒนาชาติไทย, 2526, หน้า 41-42)

จุลลา งอนรต (2513, หน้า 3 อ้างถึงใน บรรเทา รอดวิฆนกุล, 2530, หน้า 10) ได้ให้ความหมายของคำว่า ความรักชาติ ไว้ดังนี้ รักชาติ หมายถึง ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยยอมเสียสละส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชาติ มีความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจ มีวินัย ซื่อตรงต่อหน้าที่ ช่วยทำนุบำรุง ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ ให้ความร่วมมือ เผยแพร่และเทิดทูนเกียรติคุณของชาติ รวมทั้งความรู้สึกรักชาติบ้านเมือง ความจงรักภักดีต่อประเทศชาติ และหมู่ชนที่มีชาติพันธุ์เดียวกับตน ตลอดจนมีความปรารถนาที่จะรักษาไว้ซึ่งความเป็นอิสระทางการเมือง ความมั่นคงปลอดภัยและเกียรติภูมิของชาติ

พวงเพชร สุรัตน์กูล และสุพัตรา เพชรมนี่ (2521, หน้า 9) ได้กล่าวว่า ความรักชาติ หมายถึง ความชอบพอ ชื่นชมยินดีและต้องการที่จะมีความผูกพัน และมีความหวังดีต่อประเทศหรือชนชาติของตน โดยต้องการให้ประเทศหรือชนชาติของตนมีความเจริญก้าวหน้าทุกวิถีทาง ความรู้สึกรักชาติมักจะเกิดขึ้นกับบุคคลทุกคนโดยธรรมชาติ แต่ความรู้สึกนี้จะมีมากหรือน้อยก็แล้วแต่บุคคล รวมทั้งการอบรมเลี้ยงดูและสภาพแวดล้อมของบุคคลนั้น ๆ

ราศี ทองสวัสดิ์ (2542, หน้า 7-8) ได้ให้ความหมายของ ความรักชาติ ในด้านการสอนเด็กว่า หากรักชาติก็ต้องเป็นคนดี รู้จักวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ ให้ภาคภูมิใจในความเป็นชาติเอกราช ควรทั้งมีคุณธรรม จริยธรรม และเทิดทูนพระมหากษัตริย์

ซุคอมลินสกี (Zucomlinsky, n.d. อ้างถึงใน สงบ ประเสริฐพันธุ์, 2543, หน้า 68-69) ได้กล่าวว่า การที่จะทำให้เด็กรัก ภูมิใจ และหวงแหนบ้านเกิดเมืองนอนของตน ต้องให้การศึกษาที่ถูกต้อง ให้เด็กได้เรียนรู้ ได้เข้าใจ ได้สัมผัสและได้เห็นคุณค่า

สรุปได้ว่า ค่านิยมความรักชาติ คือ ลักษณะของค่านิยมที่ปฏิบัติแล้วจะก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมต่อตนเองและประเทศชาติ ประกอบด้วย การจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และราชวงศ์ โดยยอมสละส่วนตนเพื่อส่วนรวม

ของชาติ และทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ ให้ความร่วมมือเผยแพร่และ
 เทิดทูนเกียรติของชาติ

ดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถในการ
 ปลุกฝังความรักชาติให้แก่พลเมือง ได้เป็นผลสำเร็จโดยง่าย ทั้งนี้พระองค์ได้ทรงชี้ให้ประชาชน
 เห็นความสำคัญและความจำเป็นของสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อันเป็นที่ยึดเหนี่ยว
 และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน ตามที่ ธงชัย หวานแก้ว (2522, หน้า 71) ได้กล่าวว่า บทละคร
 พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ มักปรากฏแนวความคิดที่ว่า ชาวไทยทุกคน
 พึงปฏิบัติต่อสถาบันดังนี้

1. ทุกคนต้องมีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยต้องสำนึกใน
 ความเป็นชาติ และเกิดความภาคภูมิใจที่ได้เกิดมาเป็นคนไทย
2. ทุกคนต้องเป็นผู้รู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตน เพื่อประโยชน์อันแท้จริงให้ชาติ
 ศาสนา พระมหากษัตริย์
3. ทุกคนต้องเป็นผู้กล้าหาญ เพื่อป้องกันรักษาชาติของตน
4. ทุกคนจะต้องมีความสามัคคี รักพวกพ้อง และร่วมแรงร่วมใจกัน
5. ทุกคนจะต้องมีวินัย
6. ทุกคนจะต้องซื่อตรงต่อหน้าที่ และตั้งใจทำหน้าที่ของตนอย่างที่สุด
7. ทุกคนต้องบำเพ็ญตนให้อยู่ในศีลธรรม และช่วยบำเพ็ญเพียรรักษาธรรมแห่งชาติให้
 มั่นคงอยู่ต่อไป

นอกจากนี้ ฉวี นาคสินธุ์ (2525, หน้า 13-14 อ้างถึงใน บรรเทา รอดวิวัฒนกุล, 2530,
 หน้า 12) กล่าวว่า พระองค์ยังได้ทรงดำเนินวิธีการปลุกใจพลเมืองให้เกิด "ความรักชาติ" ทั้งโดย
 ทางตรงและทางอ้อม คือ

ทางตรง ได้แก่ การสถาปนาเสือป่า และลูกเสือโดยเฉพาะที่มีพระราชดำรัสตั้งกอง
 ลูกเสือเพื่อใช้ฝึกหัดเด็กให้มีพลานามัยดี มีจิตใจกล้าหาญ ซื่อสัตย์ สุจริต จงรักภักดีต่อชาติ
 ศาสนา พระมหากษัตริย์ ฝึกหัดให้มีระเบียบ และรู้จักหน้าที่ช่วยเหลือชาติตามกำลังความ
 สามารถของเด็ก เพื่อจะได้เป็นพลเมืองดีในอนาคตต่อไป

ทางอ้อม พระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งที่เป็นร้อยแก้ว และร้อยกรอง
 บทความ สารคดี และที่เป็นบทเพลงก็มี พระองค์จะทรงสอดแทรกข้อคิดเห็นอันเป็นคติเตือนใจ
 เพื่อปลุกฝังความรักชาติให้แก่คนไทยเสมอ ถ้าพระองค์ทรงเห็นว่ามีช่องทางที่จะสอดแทรกลงไป
 ได้แล้วเป็นต้องกระทำทันที

การปลูกฝังให้เยาวชนมีความรักชาตินั้น น้อมฤดี จงพยุงะ (2519, หน้า 78-90 อ้างถึงใน บรรเทา รอดวัฒน์กุล, 2530, หน้า 12) ได้เสนอแนะว่า การปลูกฝังให้เยาวชน มีความรักชาติมีวิธีการ ดังต่อไปนี้

1. การร้องเพลงปลุกใจ เพลงต่าง ๆ ที่มีเนื้อร้องและทำนองเร้าใจ ให้สำนึกในความเป็นไทย กล้าหาญ รักหวงแหนชาติไทยนั้น มีอยู่หลายเพลง เช่น ตื่นเกิดชาวไทย รักเมืองไทย ฯลฯ
2. การพูดปลุกใจ ครูเป็นผู้ที่มีอิทธิพลเหนือเด็กมาก เด็กเคารพและเชื่อฟังครูมากกว่าใครแม้แต่บิดามารดา เมื่อครูสอดแทรกการอบรมเรื่องความรักชาติ การเสียสละเพื่อชาติไทย ความนิยมไทย ความภาคภูมิใจในความเป็นไทยก็จะได้ดี
3. การใช้คำขวัญ สุภาสิต ครูและนักเรียนควรช่วยกันเลือกคำขวัญ หรือสุภาสิต เกี่ยวกับการส่งเสริมความรักชาติ แล้วเขียนด้วยสีเข้ม ขนาดสูง 3 นิ้ว นำไปติดไว้ที่ป้ายนิเทศ ด้านหน้าห้องเรียนและหลังห้องเรียน เช่น รักชาติยิ่งชีพ สละชีพเพื่อชาติ ฯลฯ เด็กได้อ่านทุกวัน จะเป็นการกระตุ้นความรู้สึกนึกคิดของเด็กให้มันคงอยู่กับความรักชาติได้
4. การแสดงละคร ครูอาจจะเขียนบทละครพูดสั้น ๆ ขึ้นมา ให้เด็กแสดงกัน ละครพูดแต่ละเรื่องนั้นควรเน้นเกี่ยวกับความรักชาติ ความกล้าหาญ ความเสียสละเพื่อประเทศชาติ ความนิยมไทย และความภาคภูมิใจในความเป็นคนไทย การแสดงละครจะช่วยเร้าใจเด็กให้มีความรักชาติ มีความเป็นชาตินิยม ฯลฯ ตามที่ต้องการ
5. การปฏิญาณตน เรียบเรียงคำปฏิญาณตนสำหรับเด็กขึ้น เน้นในเรื่องความรักชาติ ความเสียสละเพื่อชาติ ความกล้าหาญ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อกระตุ้นเตือนใจให้เด็กได้รู้จักรักชาติและยินดีเสียสละเพื่อชาติ

6. การศึกษาประวัติ วีรชนไทย ควรเน้นให้เด็กซาบซึ้งเกิดความนิยมชมชอบและเอาอย่างเกี่ยวกับความกล้าหาญ ความรักชาติของวีรชนไทย

สรุปได้ว่า การปลูกฝังค่านิยมความรักชาติ คือ การปลูกฝังให้เด็กเกิดความรักชาติ และมีค่านิยมในทางที่ปฏิบัติแล้วจะก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม ต่อตนเองและประเทศชาติ

ค่านิยมความรักชาติ

การปลูกฝังให้รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และราชวงศ์

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีประวัติความเป็นมาช้านาน เคยเจริญรุ่งเรืองมีเกียรติยศ แม้ไพศาลไปยังนานาประเทศ และเคยตกต่ำได้รับความเดือดร้อน แต่ก็ยังสามารถรักษาอิสรภาพ ประชาธิปไตยไว้ได้จนถึงปัจจุบัน เพราะคนไทยยึดมั่นในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นอุดมการณ์ชีวิต (ทองต่อ กล้วยไม้, 2542, หน้า 5) และมีสัญลักษณ์เป็นที่เคารพสักการะ คือ

ธงชาติไทย พระพุทธรูป และพระบรมฉายาลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ เมื่อเสนาบ้านทั้ง 3 เป็นสิ่งที่คนไทยเทิดทูน จึงมีความสำคัญควรแก่ การสร้างค่านิยมด้านความรักและความสำนึก ในการรักษาเกียรติภูมิของสถาบันทั้ง 3 ให้ฝังในดวงจิตของคนไทย (เสาวภา ไททยวัฒน์, 2538, หน้า 208)

การรักษาชาติ

ชาติไทยเป็นชาติเก่าแก่ การที่ชาติไทยสามารถดำรงเอกราช และรักษาความเป็นชาติ มาจนถึงปัจจุบันได้นั้น เพราะบรรพบุรุษของเราได้เสียสละเลือดเนื้อและชีวิตเพื่อปกป้องผืนแผ่นดินไว้ให้ลูกหลานได้อยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข

เสาวภา ไททยวัฒน์ (2538, หน้า 208) ได้ให้ความหมายของชาติ คือ อาณาเขต แคว้นแคว้นของคนไทยและความเป็นไทยทั้งหมด ความรักชาติ จึงหมายถึง การมีความรักไทย นิยมไทย สำนึกและภาคภูมิใจในความเป็นไทย มีความผูกพันหวงแหนมาตุภูมิหรือแผ่นดินถิ่นที่อยู่กันมาตั้งแต่ในอดีตและจะเป็นที่อยู่ของอนุชนไทยรุ่นต่อไปในอนาคต รักเพื่อนร่วมชาติไม่เฉพาะแต่ญาติมิตร ตั้งใจอดทนซึ่งกันและกัน มุ่งมั่นส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงของประเทศ รวมทั้งการรักษาผลประโยชน์และเกียรติภูมิของชาติ

สุพัตรา สุภาพ (2541, หน้า 27) ได้ให้ความหมายว่า ชาติ คือกลุ่มคนที่มีเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรมและมีความเป็นมาในประวัติศาสตร์อย่างเดียวกัน ชาติจึงเป็นสมบัติของส่วนรวม เราจึงต้องรักและยกย่องเทิดทูน

สรุปได้ว่า การรักชาติ หมายถึง การมีความรักชาติ ภาคภูมิใจในความเป็นคนไทย มีความผูกพันหวงแหนมาตุภูมิหรือแผ่นดินถิ่นเกิด การเคารพธงชาติไทย ยกย่องเทิดทูน บรรพบุรุษของชาติไทย ดังนั้นเด็กจึงควรได้รับการปลูกฝังความรักชาติ รักประเทศ

การรักศาสนา

ศาสนาเป็นสถาบันที่บุคคลควรเคารพอย่างสูงสุด เพราะเป็นสถาบันที่สอนให้คนเป็นคนดี โดยในสังคมไทยเปิดโอกาสให้คนไทยเลือกนับถือศาสนาได้ตามศรัทธาของตน มิได้มีความรังเกียจเด็ดจันท์ พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ หรือศาสนูปถัมภ์ทุกศาสนาในประเทศไทย ทุกศาสนามีหน้าที่สร้างความสามัคคีในสังคม สอนให้คนทำความดี มีเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โอบอ้อมอารี ไม่เบียดเบียนกัน เป็นการสอนให้คนยึดมั่นในสิ่งที่ดีมีศีลธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข (สุพัตรา สุภาพ, 2541, หน้า 27)

ศาสนา คนไทยส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ วิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่จึงผูกพัน ประสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา จนเกิดเป็นพระพุทธศาสนาแบบไทย แตกต่างจากชาวพุทธประเทศอื่น เป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่น

ประการหนึ่งของชาติไทย หน้าที่ของศาสนา คือ การขัดเกลาจิตใจของคนให้รู้จัก บาป บุญ คุณโทษ มีความเกรงกลัวและละอายในการทำผิด มีความเมตตากรุณา ถือว่าทานหรือการบริจาคเป็นเรื่องใหญ่ และรู้จักการให้อภัยต่อกันอันมีส่วนทำให้สังคมเกิดสันติสุขได้มาก (ทองตอกล้วยไม้ ณ อยุรยา, 2542, หน้า 6)

สรุปได้ว่า การรักศาสนา หมายถึง การมีความรัก ความภาคภูมิใจ ความศรัทธาในศาสนาที่ตนรัก เคารพในศาสดาของศาสนานับถือ รู้ถึงแก่นแท้ของศาสนาและยึดถือเป็นแนวทางในการประพฤติตน เพื่อดำรงไว้ซึ่งศาสนา พร้อมทั้งจะส่งเสริมทำนุบำรุงและพัฒนาให้ศาสนาเจริญสืบไป ดังนั้นเด็กไทยจึงควรได้รับการจูงใจให้ปฏิบัติตามศาสนา รวมทั้งปฏิบัติกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ

การรักพระมหากษัตริย์และราชวงศ์

กษัตริย์ หมายถึง แบบแผนการปกครองโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เป็นสถาบันที่ทำให้คนไทยมีกำลังใจและมีที่ยึดเหนี่ยวทางใจ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญช่วยให้ชาติอยู่รอดดำรงความเป็นเอกราชได้ โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันที่ประสบภัยจากภายในและภายนอกประเทศ สถาบันนี้ได้มีความหวังใยในความปลอดภัยของประชาชน ตามท้องที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ

เสาวภา ไพทยวัฒน์ (2538, หน้า 209) ได้ให้ความหมายว่า พระเจ้าแผ่นดิน คือ ผู้ปกครองประเทศ พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย ทรงเป็นประมุขของประเทศ ทรงเป็นผู้แทนของมวลชนในการใช้อำนาจอธิปไตย ทรงมีพระราชอำนาจและพระราชทาน ดังที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ พระมหากษัตริย์ไทยทรงมีน้ำพระทัย เป็นนักประชาธิปไตยในการปกครองราษฎรของพระองค์ด้วยพระราชหฤทัยที่เปี่ยมไปด้วยพระมหากรุณาธิคุณอันล้นพ้น ทรงเอื้ออำนวยความสงบร่มเย็นแก่พสกนิกร เมื่อมีมหันตภัยมากล้ากหลาย ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของปวงไทยทั้งชาติ

พระมหากษัตริย์ไทย มีบทบาทสำคัญโดยตรงต่อการรวบรวมชุมชน การสร้างชาติ ดำรงรักษา ตลอดจนพัฒนาความเจริญรุ่งเรืองให้ทันนานาอารยประเทศ ความร่มเย็นของบ้านเมืองและสันติสุขของอาณาประชาราษฎร์ทั้งแผ่นดิน

สรุปได้ว่า การรักพระมหากษัตริย์และราชวงศ์ นั้นมีความสำคัญกับประชาชนในชาติเป็นอย่างมาก เพราะพระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นมิ่งขวัญและที่รักเคารพเทิดทูนของคนทั้งชาติ การจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์และราชวงศ์ ไม่หมิ่นพระบรมเดชานุภาพรวมทั้งการแสดงออกถึงการเคารพและเทิดทูน การทำความเคารพในเพลงสรรเสริญพระบารมี ดังนั้นเด็กไทยควรได้รับการปลูกฝังให้มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และราชวงศ์ เพื่อความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของประเทศชาติ

ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นสถาบันที่เป็นรากฐานของประเทศ มีความมั่นคง หากประเทศต้องสูญเสียอย่างหนึ่งอย่างใดไป หรือสถาบันใดอ่อนแอลงไป ย่อมส่งผลถึงความมั่นคงของชาติ เด็กจึงสมควรที่จะได้รับการปลูกจิตสำนึกในความเป็นไทยให้มีความรักชาติ ปฏิบัติตามหลักธรรมของพุทธศาสนา และจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ตั้งแต่เยาว์วัย เพื่อดำรงความเป็นชาติไทยสืบไป

การปลูกฝังให้รักวัฒนธรรมไทย

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีการเรียนรู้ ปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสร้างรูปแบบ การดำรงชีวิตขึ้นมา ในสังคมและสืบทอดต่อเนื่องกันมาเป็นลำดับ (กฤษณา วงษาสันต์, 2542, หน้า 81) การปลูกฝังให้เด็กรักวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่น่า ภาคภูมิใจในความเป็นชาติเอกราช

พระยาอนุমানราชธนะ (2515) ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรม คือสิ่งที่มนุษย์แปลง และปรับปรุง หรือผลิต หรือสร้างขึ้นเพื่อความเจริญของงามในวิถีชีวิตของส่วนรวม ถ้ายทอด กันได้ เอาอย่างกันได้ รวมทั้งผลิตผลของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อน สืบต่อ เป็นประเพณีกันมา ตลอดจนความรู้สึก ความคิดเห็น ความประพฤติและกิริยาอาการหรือ การกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวมลงเป็นรูปเป็นพิมพ์เดียวกัน และสำแดงให้ปรากฏเป็น ภาษา ศิลปะ ความเชื่อ ระเบียบประเพณี เป็นต้น เป็นมรดกแห่งสังคม ซึ่งรับและรักษาไว้ให้ เจริญงอกงาม

ผะอบ โปษะกฤษณะ (2524) ได้กล่าวว่า วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตที่ได้ปฏิบัติแล้วว่าได้ ว่าเหมาะสมกับสภาพสังคมนั้น ๆ และได้มีการสืบทอดกันมา วัฒนธรรมมีประจำสังคมแบ่งแยก ออกไปตามลักษณะของสังคม เป็นวัฒนธรรมกลุ่มใหญ่และวัฒนธรรมกลุ่มย่อย

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2535, หน้า 3) ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตของคนในสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติและการแสดงออก ซึ่งความรู้สึกนึกคิด ในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งสมาชิกในสังคมเดียวกัน สามารถเข้าใจ ช่างซึ่ง ยอมรับ และใช้ปฏิบัติร่วมกัน อันนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมนั้น ๆ

ดังนั้น สรุปได้ว่า วัฒนธรรมเป็นมรดกที่สืบทอดมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งของ สังคม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและความเจริญงอกงามของสังคมนั้น ๆ ทั้งในด้านวัตถุและ จิตใจ และวัฒนธรรมยังเป็นสิ่งที่หล่อหลอมให้คนในสังคมนั้นรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งก่อให้เกิด ความภาคภูมิใจในกลุ่มของตน

ลักษณะของวัฒนธรรม

1. เป็นสิ่งที่ได้มาโดยการเรียนรู้

เนื่องจากมนุษย์แตกต่างจากสัตว์ ในด้านที่เราอาศัยสัญชาตญาณกระทำการต่าง ๆ ได้น้อยหรือไม่ได้เลย และการเรียนรู้นี้ ต้องเรียนรู้จากมนุษย์ด้วยกัน โดยเฉพาะจากกลุ่มที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ เช่น การหุงข้าว แต่งกาย การนั่ง การเดิน ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ต้องได้รับการเรียนรู้มาก่อน เป็นสิ่งที่ไม่ได้มาโดยกรรมพันธุ์ ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นการถ่ายทอดโดยการเรียนรู้ไม่ใช่การถ่ายทอดทางชีวภาพ

2. เป็นมรดกทางสังคม

วัฒนธรรมจะต้องมีการเรียนรู้ แม้จะเป็นการเรียนรู้แบบไม่รู้ตัวก็ตาม วัฒนธรรมจะต้องมีการสอน แม้ว่าจะไม่จงใจก็ตาม ถ้าวัฒนธรรมต้องสิ้นสุดหรือสูญหายไป ก็แสดงว่าคนรุ่นก่อนไม่ถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นต่อมา เห็นได้จากบุคคลเกิดในสังคมใด ก็เรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ เพราะวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มียู่แล้วในสังคม เพียงแต่ถ่ายทอดกันไปเท่านั้นและบุคคลรุ่นต่อ ๆ มา เพียงแต่ปรับปรุงคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ เป็นการสร้างความเจริญให้แก่วัฒนธรรมและสังคมมนุษย์ให้อยู่ในระดับสูงขึ้น การที่วัฒนธรรมสามารถถ่ายทอดกันได้ ก็เพราะมนุษย์มีภาษาเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอด ภาษาจึงเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่ใช้กันในทุกวัฒนธรรม ซึ่งมีทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน รวมทั้งสัญลักษณ์อื่น ๆ ภาษาจึงเป็นส่วนประกอบของวัฒนธรรม ถ้าปราศจากภาษา วัฒนธรรมจะไม่มี การสะสมเพิ่มพูน

3. เป็นวิถีชีวิตหรือแบบของการดำรงชีวิต

ความคิดในเรื่องวัฒนธรรม ทำให้สามารถจำแนกวัฒนธรรมของสังคมหนึ่งจากอีกสังคมหนึ่งเป็นวัฒนธรรมเฉพาะอย่างหนึ่ง เพราะบุคคลเกิดในสังคมใด ก็เรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมนั้น เช่น วัฒนธรรมชาวเขาต่างกับวัฒนธรรมของคนในเมือง วัฒนธรรมของคนไทยอิสลามก็ต่างกับวัฒนธรรมของคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ โดยนัยนี้วัฒนธรรมไม่จำเป็นต้องเหมือนกันทุกชาติหรือทุกสมัย แต่จะกล่าวได้ว่าวิถีชีวิตของชาวไทย อเมริกา ญี่ปุ่นหรือชาติอื่น ๆ ต่างก็มีวิถีชีวิตที่เป็นลักษณะของตน จึงไม่ถือว่าวัฒนธรรมของใครสูงต่ำ ลำหลัง ป่าเถื่อน ฯลฯ กว่าของอีกวัฒนธรรมหนึ่ง เป็นการสอนให้มนุษย์เข้าใจสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน

4. เป็นสิ่งที่ไม่คงที่

เพราะมนุษย์มีการคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ หรือปรับปรุงของเดิมให้เหมาะกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เช่น เดิมคนไทยมีความคิดว่าผู้หญิงไทยต้องอยู่บ้าน เลี้ยงลูก ดูแลบ้านเรือน ปัจจุบันผู้หญิงไทยต้องออกไปทำงานนอกบ้าน

หรือความคิดทางเรื่องการเมือง เสรีภาพ ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงนี้อาจจะมีคนที่มีความคิดแบบเก่า ๆ คัดค้านบ้าง ซึ่งเป็นธรรมดาของสังคมที่กำลังพัฒนาหรือพัฒนา ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงเหมือนกันหมดทุกคน เรียกว่า Cultural Lag ซึ่งถ้าเราเข้าใจถึงข้อขัดแย้งนี้ได้ ก็จะเป็นแนวทางในการช่วยสร้างวัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่ได้มาก

ความสำคัญของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นเรื่องของการดำรงชีวิตของมนุษย์ ความมั่นคงถาวรของชาติและศีลธรรมจริยธรรมของประชาชนได้ให้ความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ ดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นสิ่งกำหนดและกำเนิกระเบียบแบบแผนประเพณี ข้อบังคับ กฎหมาย สิ่งของเครื่องใช้ของสังคม โดยมีลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม
2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ พฤติกรรมของมนุษย์ในกลุ่มสังคมใดจะเป็นเช่นไร ก็ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของกลุ่มสังคมนั้น
3. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ควบคุมสังคมและสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้เกิดขึ้นในสังคม เพราะวัฒนธรรมรวบรวมทั้งความศรัทธา ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐาน ประเพณี ศีลธรรม คุณธรรม ฯลฯ

วัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมของพฤติกรรมมนุษย์ ที่สะสมไว้ในอดีตและตกทอดมาเป็นสมบัติที่มนุษย์ในสมัยปัจจุบันนำมาใช้ ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้เป็นผลผลิตของสังคม เป็นสมบัติและลักษณะประจำสังคม (ประมวล ดิศคินสัน, 2520) ชาติต่าง ๆ ในโลก ต่างก็มีวัฒนธรรมประจำชาติของตน และวัฒนธรรมประจำชาตินี้เอง เป็นตัวขัดเกลาชีวิตคนเรา ตั้งแต่เกิด

ชาติไทยมีวัฒนธรรมอันเป็นมรดกที่สำคัญอย่างยิ่ง ที่บรรพบุรุษได้สืบทอดมายังชนรุ่นหลัง โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม และมีการพัฒนาในแต่ละยุคแต่ละสมัย ทั้งในด้านวิถีการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาในการทำมาหากิน การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ เทคโนโลยี ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ ซึ่งนอกจากแสดงว่า สังคมไทยมีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีตแล้ว ยังผลให้คนไทยและสังคมไทยมีเอกลักษณ์ที่น่าภาคภูมิใจ ตลอดจนเป็นสิ่งซึ่งช่วยให้คนไทยเกิดความรักและหวงแหนในถิ่นกำเนิดของตน ไม่ยิ่งหย่อนกว่าชาติอื่น

วัฒนธรรมไทย มีความสำคัญ ในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทย เป็นรากฐานของการสร้างสรรค์ความสามัคคี และความมั่นคงของชาติ เป็นสิ่งที่แสดงถึงศักดิ์ศรีเกียรติภูมิ และความภาคภูมิใจร่วมกันของคนไทย และเป็นปัจจัยให้คนไทยในชาติได้ประพฤติในทาง

ที่ดั่งงาม มีคุณธรรม เพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนาสังคมและประเทศชาติ จึงสมควรที่คนไทยจะต้องช่วยรักษา และส่งเสริมวัฒนธรรมไทยให้คงอยู่ต่อไป

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จัดแบ่งประเภทของวัฒนธรรมไทยไว้ 5 ประเภท ดังนี้

1. ด้านศิลปะ เช่น ภาษา ดนตรี วรรณคดี ฟ้ามนรำ ละคร วิจิตรศิลป์ ประติมากรรม
2. ด้านมนุษยศาสตร์ เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี คุณธรรม ศีลธรรม ศาสนา มารยาท การปกครอง กฎหมาย ฯลฯ
3. ด้านการช่างฝีมือ เช่น การเย็บปักถักร้อย การแกะสลัก การทอผ้า การจักสาน
4. ด้านกีฬาและนันทนาการ เช่น การละเล่น มวยไทย ฟันดาบ
5. ด้านคหกรรมศิลป์ เช่น การประกอบอาหาร การแต่งกาย การอบรมดูแลเด็ก มารยาท ฯลฯ

การปลูกฝังวัฒนธรรมไทย

สภาพปัญหาสังคมในปัจจุบัน ทำให้สังคมไทยต้องสูญเสียคุณภาพชีวิตและคุณภาพสังคม อันจะทำให้เกิดความสูญเสียทางเอกลักษณ์ความเป็นไทยไป จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยเพื่อกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกนึกคิด และปลูกฝังให้ซาบซึ้ง เกิดความรักและความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมไทย ขณะเดียวกันได้มีการใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติ ดังปรากฏในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535 หมวดที่ 4 ข้อที่ 12 ว่า "การจัดเนื้อหาสาระ และกระบวนการเรียนการสอนโดยเน้นการฝึกปฏิบัติ หรือการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณธรรม มีเจตคติ และพฤติกรรมที่เหมาะสมทั้งทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม" (กรมวิชาการ, 2534, หน้า 27) ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการในฐานะที่เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดและพัฒนาการศึกษา จึงควรจัดทำหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้อง เพื่อให้เยาวชนรู้จักเห็นคุณค่า หวงแหน และร่วมกันอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ โดยเฉพาะการส่งเสริมเอกลักษณ์ไทยและศิลปวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น (กรมวิชาการ, 2533)

การปลูกฝังวัฒนธรรมสมควรที่จะปลูกฝังในวัยเด็ก เพราะวัยเด็กเป็นวัยที่สามารถซึมซับสิ่งต่าง ๆ รอบตัวได้ดี กล่าวคือ เด็กสามารถเรียนรู้สิ่งวัฒนธรรมได้ตั้งแต่แรกเกิดจากบ้าน จากพ่อแม่และบุคคลในบ้าน เด็กจะเรียนรู้และซึมซับวัฒนธรรมอย่างไม่รู้ตัว จนปลูกฝังเป็นนิสัย และบุคลิกภาพของเขา เมื่อเด็กเข้าเรียนอนุบาล เด็กจะมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นอย่างกว้างขวางขึ้น โรงเรียนจึงเป็นสถาบันที่สำคัญที่จะปลูกฝังวัฒนธรรมต่อจากที่บ้าน (พัทยา สายหู, 2524)

ชรีวัฒน์ นิจนตร (2538, หน้า 70) ได้เสนอแนวทางปฏิบัติของครู ในการปลูกฝัง วัฒนธรรมให้แก่เด็กในโรงเรียนดังนี้

1. สอนวิชาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม เช่น ภาษาไทย หน้าที่พลเมือง ศิลธรรม ฯลฯ ไม่ควรสอนแต่ทฤษฎีอย่างเดียว ควรเน้นการปฏิบัติจริงด้วย
2. ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ส่งเสริมวัฒนธรรม เช่น การจัดตั้งชุมนุม วัฒนธรรม การนำนักเรียนไปทัศนศึกษา เพื่อชมศิลปะและมรดกทางวัฒนธรรมในสถานที่ต่าง ๆ
3. สอดแทรกวัฒนธรรม โดยเฉพาะจริยธรรม ในการเรียนการสอนทุกวิชา
4. ทำตัวเป็นแบบอย่าง และเข้าไปร่วมกิจกรรมกับผู้เรียน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาแก่ผู้เรียน
5. ร่วมมือกับชุมชนในการส่งเสริมวัฒนธรรม เช่น การจัดงานประเพณีต่าง ๆ
6. ศึกษาวิจัยเพื่อให้ทราบแก่นแท้ของวัฒนธรรม ทั้งในแง่ความเป็นมา ความหมาย คุณค่า หรือประโยชน์ แล้วนำไปเผยแพร่ให้ประชาชนทราบ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องอันนำไปสู่ความภาคภูมิใจ และความเชื่อมั่นที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมนั้นให้เกิดประโยชน์ต่อไป

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การจัดกิจกรรมให้เด็กเรียนรู้ ยอมรับ ซาบซึ้งและปฏิบัติ ตามแบบแผนการประพฤติ ปฏิบัติที่ดั่งามของไทยอย่างสม่ำเสมอ จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตนั้นสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ แม้ว่าในยุคของข่าวสาร ข้อมูลที่ส่งผ่านอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดการหลั่งไหลถ่ายทอดวัฒนธรรมของต่างชาติเข้ามาก็ตาม เด็กก็จะเรียนรู้ที่จะเลือกสรร ผสมผสาน วัฒนธรรมต่าง ๆ ที่เข้ามา โดยมีจุดยืนอยู่บนพื้นฐานของ วัฒนธรรมดั้งเดิมของตนที่ยึดมั่นอยู่ คิง และคณะ (King et al., 1994) ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชนและชาติ ตลอดจนการสืบทอดเอกลักษณ์ของชาติต่อไป นอกจากนี้การปลูกฝังสั่งสมวัฒนธรรมไทย ยังเป็นหน้าที่ที่สำคัญที่ควรอยู่ในจิตสำนึกของคนไทย โดยทั่วไป ดังนั้นการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย จึงควรปลูกฝังให้เด็กได้เรียนรู้ ยอมรับ ซาบซึ้งและ ปฏิบัติตามแบบแผนการประพฤติ ปฏิบัติที่ดั่งามของไทยอย่างสม่ำเสมอ จนกลายเป็นส่วนหนึ่ง ของวิถีชีวิต

วัฒนธรรมไทยที่ควรปลูกฝัง

ในการวิจัยนี้ได้สรุปวัฒนธรรมของคนไทยที่เป็นวัฒนธรรมประจำชาติและควรปลูกฝังไว้คือ

1. การรักภาษาไทย

คนไทยมีภาษาเป็นของตนเอง แสดงถึงเอกลักษณ์ประจำชาติของกลุ่มคนไทย ภาษาไทย มีแบบเฉพาะในการนำไปใช้ทั้งในทางด้านการใช้สำนวน สืลาการพูด การเขียน พร้อมหลัก

ไวยากรณ์ไทย ภาษาไทยจึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ดังพระบรมราชโองการตอนหนึ่งของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 9 กรกฎาคม 2531 ความว่า "...ชาติไทยเรามีภาษาของเราใช้เอง เป็นสิ่งอันประเสริฐอยู่แล้ว เป็นมรดกที่มีค่าตกทอดมาถึงเรา ทุกคนจึงมีหน้าที่จะต้องรักษาไว้" ซึ่ง ท.กัลยไม้ ณ อยุธยา (2542, หน้า 11) ได้กล่าวว่า ภาษาเป็นเอกลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งของชาติ ที่ทำให้ทราบว่าคนพูดภาษานั้นเป็นคนชาติอะไร และมีความเจริญทางวัฒนธรรม ประเพณี นิสัยใจคอ อย่างไร ดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์ เรื่อง "ความเป็นชาติโดยแท้จริง" ตอนหนึ่งได้กล่าวถึงความสำคัญของภาษาว่า "ภาษาเป็นเครื่องผูกพันมนุษย์ต่อมนุษย์แน่นแฟ้นยิ่งกว่าสิ่งอื่น และไม่มีสิ่งไหนที่จะทำให้คนรู้สึกเป็นพวกเดียวกันดีหรือแน่นอนยิ่งกว่าพูดภาษาเดียวกัน" จึงเป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนที่จะต้องช่วยกันระมัดระวังการใช้ภาษาไทยให้ถูกต้องอย่าให้เสียหายเสื่อมโทรมลง

สรุปได้ว่า การรักภาษาไทย หมายถึง การใช้ภาษาไทยซึ่งเป็นภาษาประจำชาติใช้ในการติดต่อสื่อสารกับคนในประเทศไทยให้ถูกต้องทั้ง ภาษาพูด และภาษาเขียนตามหลักของภาษาไทย มีความภาคภูมิใจในภาษาไทย

2. การรักประเพณีไทย

ประเพณี คือ สิ่งที่คนส่วนใหญ่ในสังคมประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน เป็นที่ยอมรับและเป็นระเบียบแบบแผนเดียวกัน (กฤษณา วงษาสันต์, 2542, หน้า 98)

ประเพณี หมายถึง แบบความเชื่อ ความคิด การกระทำ ค่านิยม ทัศนคติ ศีลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผน และวิธีการกระทำสิ่งต่าง ๆ ตลอดจน การประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่าง ๆ ที่กระทำกันมาในอดีต (สุพัตรา สุภาพ, 2541, หน้า 107) ลักษณะสำคัญของประเพณีคือ เป็นสิ่งที่ปฏิบัติเชื่อกฎมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบต่อมา และยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน

ประเพณีต่าง ๆ นั้นถือได้ว่าเป็นมรดกทางสังคม ซึ่งแต่ละประเพณีมีค่าและเอกลักษณ์อยู่ในตัวมากน้อยแตกต่างกันไปตามความรู้สึกของคนในสังคมนั้น ประเพณีบางอย่างเหมาะสมมากในสมัยหนึ่งหรือหลายสมัย แต่เมื่อปฏิบัติสืบต่อกันมายาวนานจนถึงสมัยหลัง ๆ ซึ่งสภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยต่าง ๆ ประเพณีนั้น ๆ ก็ต้องมีการปรับปรุงให้สอดคล้องและเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จึงเป็นหน้าที่ของคนรุ่นหลังที่จะพิจารณาให้เห็นคุณค่าและสาระของประเพณีต่าง ๆ ที่เลือกและยกเลิกลงไว้หรือเพิ่มเติมปรับปรุงให้ดีขึ้นและเหมาะสมกับสมัย

ประเพณีไทย เป็นเครื่องแสดงถึงวิถีในการดำรงชีวิต ซึ่งนับถือตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงลูกหลาน แบ่งได้ 3 ประเภท คือ

1. ประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว เช่น การทำบุญ ชื่นบ้านใหม่ แต่งงาน บวช ตาย ฯลฯ

2. ประเพณีเกี่ยวกับส่วนรวมเนื่องด้วยเทศกาล คือ คราวสมัยที่กำหนดขึ้นเป็นประเพณีเพื่อบุญและรื่นเริง เช่น สงกรานต์ เข้าพรรษา ลอยกระทง ทอดผ้าป่า ทอดกฐิน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีประเพณีที่จัดขึ้นในแต่ละจังหวัดในฤดูกาลต่าง ๆ

3. รัฐพิธีและพระราชพิธี เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เป็นต้น

สรุปได้ว่า การรักประเพณีไทย หมายถึง ความชื่นชอบในระเบียบแบบแผน การปฏิบัติที่เห็นว่าดีว่าถูกต้อง หรือเป็นสิ่งที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในสังคมและมีการปฏิบัติสืบต่อ ๆ กันมา ได้แก่ ประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีลอยกระทง สงกรานต์ ประเพณีทางศาสนาและการอนุรักษ์ไว้ซึ่งประเพณีของชาติ

3. การรักมารยาทไทย

มารยาทไทยนับเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาที่ใครไม่ปฏิบัติก็ไม่ถือว่าผิดศีลธรรมแต่ประการใด เพียงแต่ถูกติเตียนจากสังคม

ปิย มาลากุล (ม.ป.ป. อ้างถึงใน สุพิศวง ธรรมพินทา, 2532, หน้า 268) ได้ให้ความหมายว่า มารยาท คือ การแสดงอิริยาบถต่าง ๆ ที่มีความสุภาพอ่อนน้อมละเมียดละไมทั้งกิริยา วาจา ที่สุภาพเรียบร้อย ทั้งการแต่งกายที่มีระเบียบ เหมาะสมกับกาลเทศะ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่แสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของคนไทย

สมจินตนา ภักดีศรีวงศ์ (2538, หน้า 27) ได้กล่าวว่า มารยาท หมายถึง กิริยาวาจาที่คนไทยเห็นว่าเรียบร้อย ถูกลักษณะนิสัยของคนไทยที่เป็นคนอ่อนโยน มีความสงบเสงี่ยมทั้งกาย วาจา เป็นการควบคุมกาย วาจา ให้อยู่ในกรอบที่สังคมยอมรับและต้องการ ดังนั้นผู้ที่ไม่มีมารยาทจึงเป็นผู้ที่ถูกสังคมตำหนิ ติเตียนได้

คนไทยเป็นชนชาติที่ให้ความสำคัญในเรื่องกิริยามารยาทที่สุภาพ อ่อนน้อมต่อมตน การพูดจา คะ ขา ครับผม จนมีคำกล่าวเป็นสำนวนไทยว่า "สำเนียงส่อภาษา กิริยาส่อสกุล" คนไทยจึงให้ความสำคัญ ในการแสดงออกซึ่งความอ่อนน้อมต่อมตนในโอกาสต่าง ๆ และบุคคลที่ควรแก่การอ่อนน้อม ให้ภาษาพูดอันแสดงถึง การเคารพนบถนอบ รู้จักเคารพด้วยการกราบและไหว้ โดยเฉพาะไหว้แบบไทย นับเป็นเอกลักษณ์เฉพาะคนไทย ที่ประกอบด้วย การยืน การนั่ง การไหว้ การเดิน การคลาน การหมอบ การกราบ การพูดจา

สรุปได้ว่า การรักษามารยาทไทย หมายถึง การประพฤติปฏิบัติระหว่างบุคคลต่อบุคคลที่สังคมยอมรับ ได้แก่ มารยาททางกาย เช่น การรับประทานอาหาร การแสดงความเคารพและทางวาจา

4. การรักอาหารไทย

ประเทศไทยเป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร สมดังคำกล่าวที่ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” คนไทยรู้จักที่จะนำทรัพยากรเหล่านี้มาปรุงเป็นอาหารไทย วิธีปรุงอาหารเป็นมรดกตกทอดที่ทำสืบเนื่องกันมาเป็นร้อย ๆ ปี ปัจจุบันอาหารไทยมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักแพร่หลายไปทั่วโลก อาหารไทยที่รู้จักกันว่ามีรสชาติอร่อย และที่เป็นสัญลักษณ์ของคนไทย ได้แก่ น้ำพริกปลาทุ แกงเผ็ด ต้มยำกุ้ง หมี่กรอบ และห่อหมก (สารานุกรมสำหรับเยาวชนไทย, 2532)

คนไทยมีศิลปะการปรุงอาหารให้นำรับประทาน ทั้งวิธีการปรุง รสชาติ สี สัน มีคุณค่ารวมทั้งการจัด ตกแต่ง นับเป็นวัฒนธรรมในด้านนครกรรม โดยเฉพาะการแกะสลัก อันแสดงถึงความสามารถที่ละเอียดอ่อนประณีตศิลป์ การประดิษฐ์อาหารให้เกิดความงดงามและน่ารับประทาน การจัดอาหารไทยนอกจากเน้นความประณีตแล้ว ยังแสดงถึงความมีระเบียบแบบแผนในการดำรงชีวิต โดยการจัดอาหารให้เข้าชุดสำหรับเทียบ แม้ว่าการดำรงชีวิตของคนไทยยุคปัจจุบันไม่สามารถทำได้ เพราะความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ แต่ก็สมควรที่จะอนุรักษ์ไว้เพื่อเป็นเอกลักษณ์ของชาติโดยการจัดการเรียนการสอนในทุกระดับการศึกษา เพื่อให้คนไทยรู้จักรสชาติของอาหารไทย ส่วนอาหารของชาติตะวันตกที่เรียกกันว่า Fast Food ที่แพร่หลายในเขตเมืองที่มีความเจริญและมีประชาชนหนาแน่น อาหารดังกล่าวมิได้มีประโยชน์ทางด้านโภชนาการ จึงไม่ควรให้มีอิทธิพลต่อการบริโภคประจำวันในการดำรงชีวิตของคนไทย

โดยส่วนใหญ่อาหารไทยจะมีวิธีการประกอบอย่างง่าย ๆ และใช้เวลาในการทำไม่นานนัก โดยเฉพาะทุกครัวเรือนของคนไทย จะมีส่วนประกอบอาหารติดอยู่ทุกครัวเรือน ไม่ว่าจะเป็นพริกแห้ง กุ้งแห้ง น้ำปลา กะปิ ส้มมะขาม กระเทียม หัวหอม รวมทั้งส่วนประกอบอาหารจำพวกผัก และเนื้อสัตว์นานาชนิด เพราะวิธีนำมาประกอบที่มีด้วยกันหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นแกง ต้ม ผัด ยำ รวมทั้งอาหารไทยที่ได้รับอิทธิพลในการปรุงอาหาร ทั้งรูปแบบในการรับประทานอาหารตั้งแต่อดีต อาทิ การนำเครื่องเทศมาใช้ในการประกอบอาหาร ได้รับอิทธิพลมาจากเปอร์เซียผ่านทางอินเดีย หรืออาหารจำพวกผัดก็ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศจีน เมนูอาหารไทยที่ขึ้นชื่อ จึงประกอบไปด้วยอาหารมากมายกว่า 255 ชนิด (อาหารไทย_เน็ต, 2545)

ดังนั้น การรักอาหารไทย หมายถึง ความชื่นชอบในอาหารไทยประเภทคาว หวาน มีรสชาติของอาหารไทย การใช้อุปกรณ์ในการรับประทานอาหาร

5. การรื้อการแต่งกายไทย

คนไทยเป็นชาติที่มีชุดแต่งกายประจำชาติทั้งหญิงและชาย ตามฐานะทางสังคม การแต่งกายของคนไทยแบ่งออกเป็นยุคสมัยต่าง ๆ ตามปัจจัยการเปลี่ยนแปลง เช่น การเปลี่ยนแปลงผู้นำประเทศ การปกครอง การเมือง อิทธิพลของสังคมและเศรษฐกิจ (อภิโชค แซ่โค้ง, 2542, หน้า 21)

การแต่งกายของไทย จึงเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ ที่ได้รับการผสมผสานความคิดในด้านต่างๆ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาในประวัติศาสตร์ ซึ่งการแต่งกายในแต่ละสมัยพิจารณาได้จากทรงผม ผ้าห่ม ผ้าถุง เสื้อ กางเกง และเครื่องประดับเป็นสำคัญ (สารานุกรมสำหรับเยาวชนไทย, 2537) แต่ในปัจจุบันการอนุรักษ์ให้คนไทยแต่งกาย เช่นในอดีตเป็นสิ่งที่มีโอกาสปฏิบัติได้ ทั้งนี้เพราะความเปลี่ยนแปลงของกาลเวลาและยุคสมัยรวมทั้งการรับอิทธิพลของชาติตะวันตกและชาติอื่น ๆ แต่เอกลักษณ์ของคนไทยในการแต่งกาย คงไว้ในความประณีต สะอาด เรียบร้อย มีระเบียบแบบแผนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น ดังนั้นเพื่อเป็นการอนุรักษ์ผ้าไทยตั้งแต่ผ้าชิ้นผ้าทอพื้นเมือง ผ้าไหมไทย จึงนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์ประยุกต์มาใช้เพื่อเสริมให้มีคุณภาพ เกิดความทนทาน และสะดวกแก่การใช้ในทุกโอกาส

สรุปว่า การรื้อการแต่งกายไทย หมายถึง ความขึ้นชอบในการแต่งกายที่สุภาพและการใช้เสื้อผ้าที่ตัดเย็บจากผ้าไทย

6. การรักดนตรีไทย

"ชนชาติใดไร้ดนตรีกาล ในสันดานเป็นคนชอบกลนัก" พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 ที่ว่าไม่ว่าจะเป็นชนชาติใด ก็ต้องมีดนตรีอยู่ในหัวใจ (สารานุกรมสำหรับเยาวชนไทย, 2516) เสียงดนตรีเป็นเสียงที่คนเราทำให้เกิดขึ้นด้วยความตั้งใจ จะให้เป็นเสียงที่ไพเราะน่าฟัง เป็นเสียงที่แตกต่างจากเสียงนก เสียงฝน เสียงแตรรถยนต์ และเสียงคนพูด

ดนตรีไทยเกิดมาพร้อมกับคนไทย ตามที่ปัญญา รุ่งเรือง (2521 อ้างถึงใน สุพิศวง ธรรมพันทา, 2532, หน้า 237) กล่าวว่า ชนชาติไทยเป็นชาติที่อารยธรรมอันสูงส่ง เพราะเรามีดนตรี และศิลปะซึ่งเจริญถึงขั้นที่เป็นแบบฉบับคลาสสิก เครื่องดนตรีไทย มีทั้งดีด สี ตี เป่า และยังเป็นดนตรีที่มีลักษณะเฉพาะตัว คือ การใช้ความจำในการเล่น หากต้องการเล่นให้มีฝีมือดีนั้น ต้องต่อเพลงกับครูดนตรีไทย กลุ่มของอุปกรณ์ดนตรีไทยจะเรียกรวมกันว่าวงปี่พาทย์ ที่ประกอบไปด้วยเครื่องเป่า เช่น ปี่ไฉน ขลุ่ย เครื่องดีด เช่น จะเข้ พิณ เครื่องสี จำพวกขลุ่ย กลอง ตะโพน แฉ และฆ้องวงใหญ่ เป็นต้น ดนตรีไทยเป็นศิลปะ เพลงไทยทุกเพลงไม่ล้ำสมัย แสดงถึงความงดงามของเสียงที่ร้อยกรองไว้เป็นระเบียบแบบแผน จังหวะเป็นหัวใจของดนตรีไทย มีอัตราจังหวะ 3 ชั้น (ช้า) 2 ชั้น (ปานกลาง) 1 ชั้น (เร็ว) ที่นำมาผสมผสานจนเกิดเป็น

ทำนองเพลง และเพลงไทยเดิมก็เป็นเพลงที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ เนื่องจากเพลงบางเพลงนั้น ประกอบด้วยบทกลอนบางบทที่มีคำเพียงไม่กี่คำ แต่สามารถแสดงออกได้อย่างมีจังหวะจะโคน ได้น่าถือยกระทรงความ มีความไพเราะลึกซึ้งกินใจ แต่ไม่ค่อยจะทราบนามผู้แต่งเพลง เพราะคนไทยแต่โบราณไม่นิยมออกนามของตนเอง ด้วยมีความคิดว่า สิ่งที่ตนแต่งขึ้นนั้นสำคัญกว่าตนเอง อย่างไรก็ตาม มีเพลงบางเพลงที่เราทราบแน่ชัดว่าใครเป็นผู้แต่ง เช่น เพลงราตรีประดับดาว ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เพลงเขมรไทรโยค พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

สรุปได้ว่า การรักดนตรีไทย หมายถึง ความรัก ความซาบซึ้ง การเห็นคุณค่าของเครื่องดนตรีไทย เพลงไทย

7. การรักภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ได้มีผู้ให้ความหมาย ไว้ดังนี้

เสรี พงศ์พิศ (2529) ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง รากฐานของความรู้ของชาวบ้านซึ่งเชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างมีเอกภาพ

ธวัช ปุณโณทก (2531, หน้า 40-42) ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้ และมีประสบการณ์สืบต่อกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือสะสมสืบต่อกันมา

ประเวศ วะสี (2536) ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลานาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิชาไม่แยกเป็นวิชาแบบเรียนที่เราเรียน แต่เป็นการเชื่อมโยงกันทุกรายวิชา ทั้งที่เป็นเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ การศึกษา และวัฒนธรรม จะผสมกลมกลืนเข้าด้วยกันหมด

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2536, หน้า 23 อ้างถึงใน ศิริพงษ์ นวลแก้ว, 2540, หน้า 42) จำแนกประเภทหรือสภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

1. ภูมิปัญญาทางการเกษตร
2. ภูมิปัญญาทางด้านเศรษฐกิจ
3. ภูมิปัญญาทางด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ
4. ภูมิปัญญาทางการจัดการทรัพยากรและการพัฒนาหมู่บ้าน
5. ภูมิปัญญาทางด้านศิลปะ
6. ภูมิปัญญาทางการจัดการสิ่งแวดล้อม
7. ภูมิปัญญาทางด้านภาษาและวรรณกรรม

จารุวรรณ ธรรมวัตติ (2531, หน้า 63-64) และ สยามภรต จันทรสุริย์ (2534, หน้า 50-51) มีความเห็นสอดคล้องกันว่า วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับเด็ก ควรใช้กิจกรรมที่เป็นเรื่องง่าย ๆ สนุกสนานและดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การทดลองทำหรือเข้าร่วมปรากฏการณ์ ตลอดจนการเล่นปริศนาคำทาย

สรุปได้ว่า การรักภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง การส่งเสริมให้เด็กได้รู้จักและเกิดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาในท้องถิ่นของตน

ดังนั้นวัฒนธรรมไทยที่เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ และควรปลูกฝัง คือ ภาษาไทย มารยาทไทย ประเพณีไทย อาหารไทย การแต่งกายไทย ดนตรีไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น

เนื่องจากค่านิยมเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดวัฒนธรรมชุมชน หรือเอกลักษณ์ของชาติในทางตรงข้ามก็อาจทำให้วัฒนธรรมเสื่อมลงได้เช่นกัน จึงถือว่าการสร้างค่านิยมที่ถูกที่ควรจึงเป็นเรื่องสำคัญของประเทศชาติ เพราะเป็นการสร้างวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม (กฤษณา วงษาสันต์, 2542, หน้า 90) ดังที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันได้ทรงมีพระราชดำรัสว่า "การรักษาวัฒนธรรม คือ การรักษาชาติ" ดังนั้นการสร้างค่านิยมความรักชาติโดยการปลูกฝังให้รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และราชวงศ์ รวมทั้งการปลูกฝังวัฒนธรรมไทย จะเป็นการแสดงออกถึงความรักชาติ และถ้าเด็กไทยได้รับการปลูกฝังค่านิยมดังกล่าวมานี้ตั้งแต่ช่วงปฐมวัยและปฏิบัติจนติดเป็นนิสัยไปจนเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้นของการปลูกฝังให้คนไทย มีความรักและความภาคภูมิใจในชาติของตน ถ้าคนไทยทุกคนปฏิบัติตามจะมีผลไปถึงความเจริญรุ่งเรืองของชาติทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และนั่นหมายถึงว่า คนไทยทุกคนได้แสดงออกความรักชาติอย่างแท้จริงและปรารถนาให้คนในชาติอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สังคมไทยจะอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุข มีกำลังใจและพร้อมจะเสียสละชีวิตเพื่อปกป้องชาติของเราไว้

การวิจัยครั้งนี้ได้ใช้วิธีการศึกษาด้วยการวิจัยแบบเดลฟาย เพื่อให้ได้ข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญอย่างหลากหลายและสามารถนำมากำหนดเป็นรูปแบบการปลูกฝังค่านิยมความรักชาติสำหรับเด็กปฐมวัย

การวิจัยแบบเดลฟาย Delphi

การวิจัยแบบเทคนิคเดลฟาย เป็นวิธีการวิจัยอนาคต (Future Research) วิธีหนึ่งที่ยอมรับใช้กันอย่างแพร่หลาย เป็นการระดมความคิดเห็นเพื่อหาข้อมูลประกอบการตัดสินใจ โดยปกติจะเป็นข้อมูลเชิงอนาคต หากได้มาโดยวิธีการอันเป็นระบบระเบียบจะช่วยให้ทราบข้อมูลอันน่าเชื่อถือ เพื่อประกอบการกำหนดนโยบายหรือการวางแผนป้องกัน มิให้เกิดเหตุการณ์

อันไม่เพียงปรารถนา สามารถปรับเปลี่ยนสภาพที่เป็นอยู่ให้เข้าไปสู่ออนาคตที่คาดหวังและสามารถให้ข้อมูลที่ได้รับเป็นแนวทางสร้างสรรค์อนาคตที่ดียิ่งขึ้นได้

ความหมายของการวิจัยแบบเดลฟาย

อเล็กซ์ เจ. ดูคานิส (Alex J. ducanis) ได้ให้ความหมายของการวิจัยแบบเดลฟายไว้ว่า เป็นการทำนายเกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ ที่จะเป็นไปได้ในอนาคต การวิจัยนี้มุ่งที่จะลดผลกระทบหรืออิทธิพลจากบุคคลอื่น ในกรณีที่ต้องเผชิญหน้ากัน ขณะเดียวกันก็เป็นการลดผลกระทบด้านความคิดระหว่างกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้วยกันอีกด้วย

โรเบิร์ต ซี จัดด์ (Robert C. Judd) ได้กล่าวถึงการวิจัยแบบเดลฟายว่า เมื่อใดก็ตามที่ต้องการคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต หรือเมื่อใดก็ตามที่เห็นว่าความสอดคล้องต่อเนื่องกันระหว่างเป้าหมาย (Goal) และวัตถุประสงค์ (Objective) เป็นสิ่งสำคัญแล้ว เมื่อนั้นควรใช้การวิจัยแบบเดลฟาย และในด้านการศึกษานั้น การวิจัยแบบเดลฟาย ยังอาจจะใช้ประโยชน์ในการหาค่านิยมที่สอดคล้องต้องกันและในการประเมินผลสิ่งใด ๆ

สรุปได้ว่า การวิจัยแบบเดลฟาย เป็นวิธีการรวบรวมคำตอบหรือความคิดเห็นที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่จะเป็นไปได้ในอนาคต โดยมุ่งลดผลกระทบด้านความคิดของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

คุณลักษณะของการวิจัยเดลฟาย

1. ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ โดยไม่ให้ความคิดเห็นของผู้อื่นมีอิทธิพลหรือมีผลกระทบต่อการพิจารณาตัดสินใจของตน เพราะผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนไม่ทราบว่ามีใครบ้างที่ถูกเลือกเข้าร่วมโครงการ ทั้งนี้เพราะไม่มีการเปิดเผยรายชื่อผู้เชี่ยวชาญ
2. เป็นการเสาะแสวงหาความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้วยแบบสอบถาม ดังนั้นผู้เชี่ยวชาญทุกคน จำเป็นต้องตอบแบบสอบถามครบทุกขั้นตอน
3. การตอบแบบสอบถามนั้น ผู้เชี่ยวชาญมีโอกาสที่จะกลั่นกรองความคิดของตนอย่างละเอียดรอบคอบ และเพื่อให้มั่นใจในการตัดสินใจ จึงมีการถามย้ำหลายรอบ
4. ความน่าเชื่อถือได้ของคำตอบและความสำเร็จของการวิจัย ขึ้นอยู่กับแบบสอบถามและความรอบรู้ของผู้เชี่ยวชาญที่ตอบแบบสอบถาม
5. การใช้สถิติวิเคราะห์ความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญโดยทั่ว ๆ ไป จะใช้สถิติที่เกี่ยวข้องกับการวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลาง และการวัดการกระจาย

ลักษณะของการวิจัยแบบเดลฟาย จะคล้ายการกับสำรวจ แต่ต่างกันตรงที่การวิจัยแบบเดลฟายจะส่งคำถามให้ผู้เชี่ยวชาญหลายรอบ (2 รอบหรือมากกว่า) เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญมี

โอกาสพิจารณาคำตอบที่เป็นความคิดเห็นของตนอีกครั้งหนึ่ง ในขณะที่การสำรวจจะไม่มี การป้อนข้อมูลย้อนกลับ แต่จะทำการส่งคำถามเพียงครั้งเดียว

กระบวนการวิจัยที่ใช้การวิจัยแบบเดลฟาย

1. ลักษณะของปัญหา

การวิจัยแบบเดลฟายได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง และถูกนำไปประยุกต์ใช้ สำหรับการศึกษาค้นคว้าปัญหาต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย ดังที่ในปี พ.ศ. 2515 ได้มีการวิจัยที่ใช้ การวิจัยแบบเดลฟายประมาณ 1,000 เรื่อง แม้กระนั้นก็ตามเทคนิคเดลฟายก็ไม่สามารถนำไปใช้ได้กับ การวิจัยทุกประเภท ดังที่โรเบิร์ต ซี จัดด์ ได้กล่าวว่า เมื่อใดก็ตามที่ต้องการคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต หรือเมื่อใดก็ตามที่เห็นว่าความสอดคล้องต่อเนื่องกันระหว่างเป้าหมาย (Goal) และ วัตถุประสงค์ (Objective) เป็นสิ่งสำคัญแล้ว เมื่อนั้นควรใช้การวิจัยแบบเดลฟาย ดังนั้นอาจจะสรุป ได้ว่าลักษณะของปัญหาที่จะใช้การวิจัยแบบเดลฟายในการวิจัยคือ

- 1.1 เป็นการคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต
- 1.2 เป็นการศึกษาความสอดคล้องต่อเนื่องระหว่างเป้าหมายกับวัตถุประสงค์ของ สิ่งต่าง ๆ
- 1.3 เป็นการศึกษาค่านิยมที่สอดคล้องกัน
- 1.4 เป็นการประเมินผลสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
- 1.5 เป็นการศึกษาการรับรู้สถานการณ์ปัจจุบัน (Perception of Current Situation)

2. ผู้เชี่ยวชาญ

เนื่องจากการวิจัยแบบเดลฟาย เป็นการระดมความคิดเห็นจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญโดยตรง ดังนั้นการเลือกผู้เชี่ยวชาญจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง สิ่งที่ต้องคำนึงมีดังต่อไปนี้

2.1 ความสามารถของผู้เชี่ยวชาญ เนื่องมาจากผลของการวิจัยจะมีความถูกต้อง น่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้เชี่ยวชาญเป็นสำคัญ การเลือกเพื่อให้ได้ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ และความเข้าใจในเรื่องที่จะศึกษาเป็น อย่างดี จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ผู้วิจัยควรจะต้องกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญไว้ให้ ชัดเจนและเหมาะสม

2.2 จำนวนผู้เชี่ยวชาญ สำหรับจำนวนของผู้เชี่ยวชาญนั้น ไม่ได้มีการกำหนด อย่างแน่นอนว่าต้องใช้กี่คน ขึ้นอยู่กับลักษณะของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญเป็นสำคัญ จากการศึกษา งานวิจัยที่ใช้การวิจัยแบบเดลฟายพบว่า จำนวนผู้เชี่ยวชาญที่เข้าร่วมในโครงการวิจัยนั้นมีจำนวน ตั้งแต่ 10 คนขึ้นไปจนถึงจำนวนร้อยหรือพันคน ขึ้นอยู่กับลักษณะของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้วย ถ้ากลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความแตกต่างกันมาก ก็อาจจะต้องใช้จำนวนผู้เชี่ยวชาญมาก แมคมิลแลน

(Macmillan) พบว่าหากจำนวนผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยมีจำนวนตั้งแต่ 17 คนขึ้นไป อัตราการลดลงของความคลาดเคลื่อน (Error) จะมีน้อยมาก ดังแสดงในตารางที่ 2 (ชนิตา รัชภพลเมือง, 2541, หน้า 65)

ตารางที่ 2 แสดงการลดลงของความคลาดเคลื่อนของจำนวนผู้เชี่ยวชาญ

จำนวนผู้เชี่ยวชาญ	การลดลงของความคลาดเคลื่อน	ความคลาดเคลื่อนลดลง
1 – 5	1.20 – 0.70	0.50
5 – 9	0.70 – 0.58	0.12
9 – 13	0.58 – 0.54	0.04
13 – 17	0.54 – 0.50	0.04
17 – 21	0.50 – 0.48	0.02
21 – 25	0.48 – 0.46	0.02
25 – 29	0.46 – 0.44	0.02

จากตารางข้างต้น อาจถือว่าจำนวนผู้เชี่ยวชาญที่เข้าร่วมโครงการไม่ควรน้อยกว่า 17 คน - ดังนั้นในการวิจัยด้วยวิธีวิจัยแบบเดลฟายจึงจำเป็นต้องเลือกกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ให้มีจำนวนมากกว่า 17 คน เพราะการวิจัยเท่าที่พบมาจะมีผู้เชี่ยวชาญส่วนหนึ่งสูญหายไปในช่วงการทำวิจัย เนื่องจากไม่ได้ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามครบทุกราย

2.3 ความร่วมมือของผู้เชี่ยวชาญ ความเต็มใจของผู้เชี่ยวชาญที่จะเข้าร่วมโครงการวิจัยและการให้ความสำคัญแก่การวิจัย จะทำให้ข้อมูลที่ได้กลับมามีความถูกต้องตามความจริง และเชื่อถือได้สูง ดังนั้นผู้วิจัยควรจะต้องคำนึงถึงความเต็มใจ ความตั้งใจ และยอมเสียสละของผู้เชี่ยวชาญที่จะให้ความร่วมมือในการวิจัยด้วย

2.4 การเลือกผู้เชี่ยวชาญ บางครั้งผู้วิจัยอาจจะมีปัญหาในการเลือกผู้เชี่ยวชาญ เพราะไม่ทราบว่าใครบ้างที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในสาขาที่ตนจะศึกษา อาจเริ่มต้นโดยการศึกษา ค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง หรือติดต่อสอบถามหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง เพื่อจะได้ผู้เชี่ยวชาญจำนวนหนึ่งก่อน แล้วให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวนนี้ เสนอชื่อผู้ที่คิดว่าเหมาะสมจะเป็นผู้เชี่ยวชาญในปัญหาที่จะทำการวิจัยต่อไป

3. แบบสอบถาม

เนื่องจากวิธีการวิจัยแบบเดลฟาย เป็นการรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม ดังนั้นแบบสอบถาม จึงนับได้ว่าเป็นหัวใจอันสำคัญยิ่งโดยทั่วไปจะมี 2 ลักษณะ คือ แบบสอบถามปลายเปิด และแบบสอบถามปลายปิดแบบประมาณค่า และเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เชี่ยวชาญได้ถกเถียงการองความคิดของตนอย่างละเอียด รอบคอบ และมั่นใจในการตัดสินใจ จึงมีการถามย้ำ 3 รอบ หรือมากกว่ารอบแรก แบบสอบถามจะเป็นคำถามปลายเปิด มีจุดมุ่งหมายที่จะเก็บรวบรวมความคิดเห็นอย่างกว้าง ๆ จากผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด บางครั้งผู้วิจัยอาจจะสร้างแบบสอบถามรอบแรกเป็นแบบปลายปิดคล้ายกับแบบสอบถามรอบ 2 เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ตอบได้ กรณีเช่นนี้ ผู้วิจัยควรเว้นช่องว่างไว้ในส่วนท้ายของข้อคำถามท้ายประโยค เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ตอบได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมตามต้องการ

รอบที่ 2 เป็นแบบสอบถามที่พัฒนามาจากคำตอบในรอบแรก โดยจะนำความคิดเห็นทั้งหมดของผู้เชี่ยวชาญมาสร้างข้อคำถามใหม่ ในรูปของมาตราประมาณค่าหรือการให้เปอร์เซ็นต์ โดยจะตัดข้อมูลที่ซ้ำกัน หรือเกินความต้องการออก แล้วจึงส่งกลับไปให้ผู้เชี่ยวชาญจัดอันดับความสำคัญของแต่ละข้ออีกครั้งหนึ่ง หากมีข้อคำถามใดไม่ชัดเจนผู้เชี่ยวชาญ สามารถให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมได้

รอบที่ 3 ผู้วิจัยจะนำคำตอบของแต่ละข้อที่ได้รับจากแบบสอบถามรอบที่ 2 ทั้งหมดมาหาค่าเฉลี่ย ซึ่งมักจะหาค่ามัธยฐาน (Median) หรือฐานนิยม (Mode) และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (Interquatile Range) แล้วจึงสร้างแบบสอบถามรอบที่ 3 โดยใช้ข้อคำถามเหมือนรอบที่ 2 เพียงเพิ่มเติมตำแหน่งของค่าเฉลี่ย ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ของกลุ่ม และตำแหน่งที่ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านนั้นตอบในรอบที่ 2 ส่งกลับไปยังผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านนั้นอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญได้พิจารณาเปรียบเทียบความคิดเห็นของตนเองกับกลุ่ม และตัดสินใจว่าจะเปลี่ยนคำตอบหรือไม่ หากคำตอบของตนไม่สอดคล้องกับกลุ่ม ถ้ายืนยันความคิดเห็นเดิมก็จะถูกขอร้องให้แสดงเหตุผลประกอบด้วย

รอบที่ 4 ดำเนินการสร้างแบบสอบถามเช่นเดียวกับการสร้างแบบสอบถามรอบที่ 3 จากนั้นจึงส่งกลับไปให้ผู้เชี่ยวชาญตอบ

จากการวิจัยที่ผ่านมาพบว่า คำตอบที่ได้จากแบบสอบถามรอบที่ 3 และรอบที่ 4 มีความแตกต่างกันน้อยมาก จึงตัดแบบสอบถามรอบที่ 4 ออก และเสนอผลการวิจัยจากคำตอบที่ได้ในรอบที่ 3

4. ผู้ทำการวิจัย

ผู้ทำการวิจัยต้องมีความรอบคอบ ที่ถ้วน ในการพิจารณาวิเคราะห์คำตอบที่ได้รับในแต่ละรอบและให้ความสำคัญต่อคำตอบที่ได้รับอย่างเท่าเทียมกัน โดยวางตัวเป็นกลาง ไม่มี

ความลำเอียงหรือนำความคิดเห็นส่วนตัวเข้าไปพิจารณาตัดสินด้วย เพราะจะทำให้ผลของการวิจัยคลาดเคลื่อนไปได้ นอกจากนี้ในกรณีที่ไม่ได้ส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ ผู้ทำการวิจัยจะต้องมีความมานะ อดทนและบางครั้งอาจจะต้องใช้หลักมนุษยสัมพันธ์เข้าช่วยในการที่จะเก็บรวบรวมข้อมูลให้ได้ครบตามที่ต้องการ

5. เวลาที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลแต่ละรอบผู้ทำการวิจัยต้องใช้เวลาแก่ผู้เชี่ยวชาญให้พอเหมาะ ไม่เร่งรัดจนเกินไป และไม่ควรทิ้งช่วงนานเกินไปสำหรับแบบสอบถามในรอบต่อไป เพราะผู้เชี่ยวชาญอาจจะลืมคำตอบไปแล้ว ทำให้เสียเวลาในการทบทวน และอาจจะทำให้เกิดความเบื่อหน่ายได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2538) ได้ศึกษาถึง ลักษณะพลเมืองของเด็กไทยกับการอบรมเลี้ยงดู พบว่า เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบควบคุมมาก จะมีลักษณะเอื้อเฟื้อ แต่เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบควบคุมน้อย จะมีวินัยทางสังคม และมีการควบคุมตนเองสูงกว่าเด็กที่ถูกควบคุมมาก นอกจากนี้ยังพบว่า เด็กที่ได้รับความรักจากผู้เลี้ยงดูมาก แต่ถูกควบคุมมากด้วยจะมีลักษณะทั้งสองต่ำสุด และเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย เพราะพ่อแม่ไม่เอาใจใส่และมีความรักน้อย จะมีลักษณะความรับผิดชอบต่ำ เป็นเด็กก้าวร้าว ไม่สามารถจะควบคุมพฤติกรรมของตนได้ มีลักษณะของยูวอาชฎากร

เสริมเกียรติ พรหมผุย (2522) ได้ศึกษาอิทธิพลของการอบรมเลี้ยงดูที่มีผลต่อคุณธรรมแห่งความเป็นพลเมืองดี ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบการให้ความรักมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับคุณธรรมแห่งพลเมืองดี ส่วนการอบรมเลี้ยงดูและการลงโทษและแบบการคาดหวังเอาจากเด็ก ไม่มีความสัมพันธ์กับคุณธรรมแห่งความเป็นพลเมืองดี แต่เมื่อเปรียบเทียบคุณธรรมแห่งพลเมืองดีในด้านต่าง ๆ พบว่า นักเรียนเพศหญิงมีคุณธรรมเกี่ยวกับการเรียนคุณธรรมต่อประเทศชาติและชนบประเพณีสูงกว่านักเรียนเพศชาย จากผลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการอบรมเลี้ยงดูและการให้ความรักมีอิทธิพลต่อการปลูกฝังคุณธรรมแห่งพลเมืองดีเป็นอย่างมาก ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมสั่งสอนเด็กจึงควรตระหนักถึงสิ่งนี้ด้วย

ฉวี นาคสินธุ์ (2525, หน้า 76-81 อ้างถึงใน บรรเทา รอดวัฒนนกุล, 2530, หน้า 24-25) ได้ทดลองสอนเรื่องความรักชาติแก่เด็กที่มีระดับพัฒนาการทางสติปัญญาแตกต่างกันโดยวิธีการกลุ่มสัมพันธ์ กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวน 90 คน ในเขตอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี พบว่า

1. กลุ่มที่ได้รับการสอนโดยวิธีการกลุ่มสัมพันธ์ มีความรู้ความเข้าใจและทัศนคติที่เกี่ยวกับเรื่องความรักชาติเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และความรู้ความเข้าใจนี้สูงเท่า ๆ กับการสอนด้วยวิธีแบบธรรมดา และมีทัศนคติสูงกว่ากลุ่มที่สอนโดยวิธีแบบธรรมดา

2. กลุ่มที่ได้รับการสอนโดยวิธีกลุ่มสัมพันธ์ มีความคงทนของการเรียนรู้ ทั้งความรู้และทัศนคติ ส่วนกลุ่มที่ได้รับการสอนแบบธรรมดาไม่มีความคงทนของการเรียนรู้ เรื่องความรักชาติและทัศนคติต่อการแสดงความรักชาติ

3. การเรียนรู้เรื่องความรักชาติไม่มีผลระหว่างระดับสติปัญญา และวิธีการสอน บรรพต พรประเสริฐ (2530) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การเปรียบเทียบมโนทัศน์ทางจริยธรรมของนักเรียนอนุบาลที่ได้รับการสอนโดยใช้เกมและนิทาน ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนอนุบาลที่ได้รับการสอนโดยใช้นิทานและเกมหลังการสอน มีมโนทัศน์ทางจริยธรรมทั้งในด้านความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสามัคคี และความเมตตากรุณาสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วงเดือน สุวรรณศิริ (2539) ได้ทำการศึกษาสภาพ ปัญหา และอุปสรรคในการปลูกฝังวัฒนธรรมไทยให้แก่เด็กวัยอนุบาล ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านวิธีการปลูกฝังวัฒนธรรมทั้ง 5 วิธี ได้แก่ 1) การเป็นแบบอย่างของครู 2) การให้เด็กฝึกปฏิบัติ 3) การจัดสภาพแวดล้อม 4) การให้เด็กพบเห็นแบบอย่างที่ดี 5) การจัดกิจกรรม การเรียนการสอน จากการสังเกตและสัมภาษณ์ พบว่า วิธีการปลูกฝังวัฒนธรรมที่ใช้มาก คือ การให้เด็กฝึกปฏิบัติ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการเป็นแบบอย่างของครู ปัญหาและอุปสรรคในการปลูกฝังวัฒนธรรมที่พบมาก คือ ขาดสื่อและอุปกรณ์การสอนที่เกี่ยวกับ วัฒนธรรม รองลงมา คือ มีครูอนุบาลไม่เพียงพอ ครูอนุบาลไม่มีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม และไม่มีความรู้ในการสอดแทรกวัฒนธรรม ในกิจกรรมการเรียนการสอน

สุทธิลักษณ์ อรัญนารด (2540) ได้ศึกษาระดับจริยธรรมของเด็กระดับอนุบาลศึกษา ในจังหวัดระยอง และเปรียบเทียบจริยธรรมของเด็กระดับอนุบาลศึกษา ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวต่างกัน ระดับการศึกษาของผู้ปกครองต่างกันและขนาดของครอบครัวต่างกัน พบว่า เด็กอนุบาลศึกษา ส่วนใหญ่มีจริยธรรมระดับปานกลาง ฐานะทางเศรษฐกิจและระดับการศึกษาของครอบครัวมีผลต่อจริยธรรมของเด็กระดับอนุบาล

กมลภาศ สาลี (2542) ได้ทำการวิจัยเรื่อง อิทธิพลของค่านิยมของครอบครัวที่มีผลต่อความสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของบุตร: กรณีศึกษาครอบครัวไทยเชื้อสายจีน เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาว่า ระบบค่านิยมที่สำคัญของครอบครัวไทยเชื้อสายจีน คือ ค่านิยมรักการศึกษา ค่านิยมขยันขันแข็ง ค่านิยมเคารพผู้อาวุโส ค่านิยมความมีระเบียบวินัย ค่านิยม

รับผิดชอบในหน้าที่ มีความสัมพันธ์และส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางการศึกษาของบุตรหรือไม่ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจากนักเรียนในครอบครัวไทยเชื้อสายจีนที่ประสบความสำเร็จทางการศึกษาต่ำ จำนวน 115 คน และนักเรียนที่ประสบความสำเร็จทางการศึกษาสูงจำนวน 119 คน ของนักเรียนในครอบครัวไทยเชื้อสายจีนที่กำลังศึกษาในระดับมัธยมปลาย โรงเรียนวัดสุทธิวราราม ซึ่งพบว่า การปลูกฝังค่านิยมรักการศึกษาไม่มีบทบาทต่อการเกิดความสัมพันธ์ทางการศึกษาของเด็กในครอบครัวไทยเชื้อสายจีนและเด็กในครอบครัวไทยเชื้อสายจีนที่ประสบความสำเร็จทางการศึกษาสูงได้รับอิทธิพลจากการปลูกฝังค่านิยม ขยันขันแข็ง เคารพผู้อาวุโส มีระเบียบวินัย รับผิดชอบในหน้าที่ สูงกว่าเด็กที่ประสบความสำเร็จทางการศึกษาต่ำ

สุทธิรัตน์ เลิศจตุรวิทย์ (2544) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนชิปปาเพื่อการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะการวิเคราะห์และเจตคติของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 100 คน ระยะเวลาในการจัดการเรียนการสอน 13 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 คาบ พบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนโดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนชิปปา เพื่อการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนประวัติศาสตร์ ทักษะการวิเคราะห์ และเจตคติต่อความรักชาติ หลังการทดลองสูงกว่านักเรียนที่เรียนด้วยการสอนแบบปกติ และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนประวัติศาสตร์ ทักษะการวิเคราะห์ และเจตคติต่อความรักชาติ หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง รวมทั้งนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนแบบปกติมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนประวัติศาสตร์ ทักษะการวิเคราะห์ และเจตคติต่อความรักชาติ หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง

เขาวลีต สุไลมาน (2545) ได้ทำการศึกษา การนำความรู้เรื่องค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 กรุงเทพมหานคร ที่ศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร 8 กลุ่มโรงเรียน กลุ่มโรงเรียนละ 1 โรงเรียน โรงเรียนละ 1 ห้องเรียน ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 320 คน พบว่า นักเรียนนำความรู้เรื่องค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ไปปฏิบัติบ่อยแต่ไม่สม่ำเสมอ และนักเรียนที่ให้สัมภาษณ์เห็นตรงกันว่า ค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ มีความสำคัญ ทำให้รู้จักประหยัด มีความอดทน มีความรับผิดชอบ พึ่งตนเองได้ มีใจอ่อนและมีระเบียบ โดยเฉพาะมีการนำค่านิยม ดังต่อไปนี้ไปปฏิบัติ คือ อดทน ปฏิบัติตามระเบียบของโรงเรียน ไม่ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเสพติด ละสมเงินฝากและชื่อของผลิตในไทย

โสภา (ชูพิกุลชัย) ขีปลมันน์ (2545) ได้ทำการวิจัย เรื่องการศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับจริยธรรม ค่านิยม ประเพณีและวัฒนธรรมของครอบครัวไทย ที่มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูบุตร: ศึกษาเฉพาะกรณีในเขตกรุงเทพมหานคร โดยการใช้แบบสอบถามและสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่าง

ในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งสิ้น 593 ราย ผลจากการศึกษาปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมีอายุเฉลี่ย 39 ปี นับถือศาสนาหลักคือ ศาสนาพุทธ มีบุตรโดยเฉลี่ย 2 คน สถานภาพสมรสส่วนใหญ่อยู่ด้วยกัน ครอบครัวของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว

1. ความคิดเห็นของครอบครัวต่อจริยธรรม จากการศึกษาพบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่มีจิตสำนึกด้านจริยธรรมยอมรับ เรื่องบาปบุญคุณโทษ ไม่ต้องการที่จะให้ผู้อื่นเดือดร้อน เห็นด้วยว่าให้ทุกข์แก่ท่านทุกข์นั้นถึงตัว มีความละเอียดต่อการกระทำชั่ว ในวันสำคัญทางศาสนาเห็นว่าควรงดเว้นกระทำสิ่งไม่ดี เมื่อพิจารณาในเรื่องเกี่ยวกับความอยู่รอดของตัวเองผลจาก การศึกษาพบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ยอมรับว่าในสถานการณ์ปัจจุบันเห็นด้วยกับวิธีการ "มือใครยาวสาวได้สาวเอา" "ทำอะไรก็ได้เพื่อให้ได้เงินมา" "ทำดีได้ดีมีที่ไหนทำชั่วได้ดีมีถมไป" และ "เมื่อไม่ได้ด้วยเล่ห์ก็เอาด้วยกล" ในเรื่องสุรณาริพาทชีกัฟาบัตร์นั้น เห็นด้วยว่าควรที่จะทดลองให้ครบเกี่ยวกับเรื่องการดื่มเหล้าสูบบุหรี่ยอมรับว่าเป็นเรื่องโก้ๆ และในสภาพสังคมปัจจุบันการหยีบของของผู้อื่นเมื่อเจ้าของเผลอเป็นเรื่องปกติ

2. ความคิดเห็นของครอบครัวต่อค่านิยมในเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตพบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่รังเกียจการเอาเปรียบ ชอบคนพูดจริงทำจริง ชอบคนใจซื่อมือสะอาด ยอมรับว่า "ซื่อกินไม่หมดคดกินไม่นาน" เกี่ยวกับค่านิยมที่ครอบครัวส่วนใหญ่คิดว่าเป็นลบน้อยที่สุดคือ "ซื่อคือเชื่อเมื่อไม่อยากเชื่อก็อย่าซื่อ" "คนโง่เท่านั้นที่โง่งไม่เป็น" "เชื่อถูกกินหมดคดจึงจะรวย" ในเรื่องค่านิยมเกี่ยวกับสังขะของความรับผิดชอบ พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ยอมรับว่า "ความจริงเป็นสิ่งไม่ตาย" "อะไรที่ไม่ใช่ของของเราไม่ควรรับ" และ "เสียชีพอย่าเสียสัตย์" เกี่ยวกับค่านิยมทางด้านสังคม พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่มีค่านิยมด้านลบ คือเห็นด้วยและยอมรับว่าในสังคมปัจจุบันนี้ ค่านิยมที่ควรจะต้องยึดถือคือ "รักษาตัวรอดเป็นยอดคน" "น้ำขึ้นให้รีบตัก" "เลี้ยงงานวันละนิดจิตแจ่มใส" เกี่ยวกับค่านิยมด้านการใช้ของที่ผลิตในประเทศนั้น ครอบครัวส่วนใหญ่ยังเห็นว่า ใช้อย่างนอกเท่านั้นถึงจะโก้ๆ

3. ความคิดเห็นของครอบครัวต่อประเพณีและวัฒนธรรม เกี่ยวกับการยอมรับประเพณี วัฒนธรรมโดยทั่วไปของไทย ผลการศึกษาพบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ยังยอมรับว่า "ความเกรงใจเป็นสมบัติของผู้ดี" "ความมีน้ำใจเป็นนักกีฬา" "บ้านเมืองมีชื่อมีแป" "ควรรู้จักกาลเทศะ" เกี่ยวกับการยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณี พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่เห็นด้วยว่า "เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด" "ลูกไม่มักหล่นไม่ไกลต้น" "ดูข้างให้ดูหางดูนางให้ดูแม่" ในด้านการขาดระเบียบวินัย พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ยังคงยึดคติที่ว่า "ง่าย ๆ สบาย ๆ แล้วจะสบายเอง" "ทำอะไรตามใจคือไทยแท้" "ระเบียบเป็นเพียงคำพูด" "ถ่มถุยเป็นเรื่องธรรมดา" เกี่ยวกับ

การมีวัฒนธรรมและการยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณี พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่จะนึกถึงตนเองก่อนยอมรับว่าไม่จำเป็นต้องแคร์ต่อคำนิยาม "นารีรูปร่างงามเป็นทรัพย์" "ซึ่งสุกก่อนห้ามเป็นเรื่องเล็ก"

4. ทศนคติของครอบครัวต่อจริยธรรม จากผลการศึกษาพบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ยังมีความรู้สึกด้านบวกเกี่ยวกับจริยธรรมมีความละเอียดที่จะทำชั่ว การยอมรับการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาไม่เห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า "การสวดมนต์ก่อนนอนเป็นเรื่องไร้สาระ" ไม่เห็นด้วยกับการที่จะปกปิดความผิดของญาติเมื่อตนเองทราบ ไม่เห็นด้วยกับการขึ้นรถเมล์ แล้วถ้ากระเป๋าไม่สะกิดก็ไม่ต้องจ่าย ไม่เห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า "การคืนเงินเมื่อได้รับทอนเกินเป็นเรื่องแปลก" เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องการปฏิบัติตนในสังคม ผลจากการศึกษา ชี้ชัดว่า ครอบครัวส่วนใหญ่กลับยอมรับและเห็นด้วยที่จะต้องปฏิบัติตามคำกล่าวที่ว่า "ปลาใหญ่กินปลาเล็กเป็นเรื่องปกติในสังคม" และ "รู้หลบเป็นปีกรู้หลีกเป็นหาง"

5. ทศนคติของครอบครัวในเรื่องค่านิยม ผลจากการศึกษาพบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ไม่ยอมรับค่านิยมที่ว่า "การแก้ปัญหาให้มั่งต้องใช้กำลัง" "ของหลวงไม่ใช่ของเรา" "ยิ่งแกยิ่งหมดค่า" "ไม่ต้องรับผิดขอขมาอย่างก็สบาย" "รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี สมัยนี้ใช้ไม่ได้ซะแล้ว" ในเรื่องค่านิยมด้านเพศ ครอบครัวส่วนใหญ่กลับยอมรับว่า เรื่องเพศเป็นเรื่องธรรมดา ไม่ใช่เรื่องที่ต้องอายหรือปกปิดต่อไป

6. ทศนคติของครอบครัวในเรื่องประเพณี วัฒนธรรม ผลจากการศึกษาพบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า "เมื่อถนนวนางก็ให้รีบข้ามชะ ไม่จำเป็นต้องใช้ทางม้าลาย" "การเข้าคิวทำให้ล่าช้า" "ระเบียบเป็นเพียงคำพูด" "สมัยนี้ได้ก่อนแต่งเป็นเรื่องเล็ก" "สบายกว่ากันเยอะเลยอยู่เฉย ๆ ดีกว่า" และ "ถึงเราไม่ได้ทิ้งก็ช่วยเก็บไปทิ้งได้"

งานวิจัยต่างประเทศ

เฮอร์ลอค (Hurlock, 1956, p. 434) ได้ทำการศึกษา ถึงความสำคัญของครอบครัวที่มีต่อเด็กพบว่า เด็กจะเลียนแบบพฤติกรรมของบุคคลที่เป็นแบบอย่างในครอบครัว ครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นในการอบรมสั่งสอนเด็กให้มีพฤติกรรมยอมรับหรือไม่ยอมรับตนเอง จากการให้รางวัลและการลงโทษ การให้แบบแผนการลงโทษมีผลต่อเด็ก รวมทั้งพ่อแม่เป็นต้นแบบสำคัญที่สุดในการเป็นแบบอย่างให้เด็กปฏิบัติ

บีช (Beech, 1967, p. 1125-A) ได้ศึกษาเกี่ยวกับระบบค่านิยม เจตคติ และสิ่งดึงดูดในระหว่างบุคคล จากผลการวิจัยพบว่า ยิ่งบุคคลได้รับสิ่งต่าง ๆ จากผู้อื่นที่คล้ายตนเองมากเท่าไร สิ่งเหล่านั้นก็จะเป็นเครื่องดึงดูดให้เขามีแนวโน้มเหมือนกับผู้นั้นมากยิ่งขึ้น แต่สิ่งที่เขาได้รับมาจากผู้อื่นนั้น จะต้องตรงกับเจตคติและระบบค่านิยมที่เขาถืออยู่ โดยทั่วไปแล้วค่านิยมของ

บุคคลจะแสดงออกมาตามเจตคติของเขา บุคคลจะมีค่านิยมเหมือนกับผู้อื่น ก็ต่อเมื่อบุคคลเหล่านั้นมีระบบค่านิยมที่คล้ายคลึงกัน และมีพฤติกรรมได้ต่อกันในระยะยาว

ฮอฟแมน (Hoffman, 1970, p. 270) มีความเชื่อว่า อิทธิพลของครอบครัวที่แผ่มายังเด็กนั้น ส่วนมากจะผ่านวิธีการอบรมเลี้ยงดู ที่เด็กได้รับการจากผู้ปกครอง ดังนั้นฐานะทางครอบครัวจึงมีอิทธิพลต่อการใช้วิธีการอบรมเลี้ยงดูของผู้ปกครอง และการอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วยวิธีที่แตกต่างกันจะเป็นผลต่อพฤติกรรมของเด็กในอนาคต

แอนเดรอน (Andrain, 1971, pp. 4-8) ได้ทำการศึกษา พบว่า ปกติแล้วผู้ใหญ่มักจะไม่นิยมรับความคิดเห็นเกี่ยวกับการบ้านการเมืองของเด็ก แต่ในตัวของเด็กทุกคนมีความสนใจทางการเมืองและหน้าที่ของตน ในฐานะเป็นพลเมืองคนหนึ่งตั้งแต่เริ่มรู้จักและจำความได้ แต่ความคิดใด ๆ ในรูปธรรมนั้นจะยังไม่เกิดขึ้นจนกว่าเด็กจะมีอายุประมาณ 9-13 ปี ความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้จะค่อย ๆ มากขึ้น และจะเป็นระยะที่เด็กเริ่มเข้าสู่ไฮสกูล ความสำนึกทางคุณธรรมแห่งความเป็นพลเมืองดีของเด็กจะสูงขึ้นอย่างมาก ความรู้ที่เด็กจะได้มาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ไม่เพียงแต่จะได้มาจากเนื้อหาวิชาในหน้าที่พลเมืองเท่านั้น เด็กจะได้มาจากคำสนทนาของบุคคลในครอบครัว จากหนังสือพิมพ์ จากวิทยุและโทรทัศน์ นอกจากนี้ แอนเดรอนยังได้กล่าวต่อไปอีกว่า ความรู้ ความสำนึกในหน้าที่พลเมืองหรือคุณธรรมแห่งพลเมืองดีนั้น มีทั้งในด้านความรู้ ความคิด และทางด้านความสนใจ คุณค่าทัศนคติและแรงจูงใจ

ฮารอน (Aharon, 2002) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การสอนความรักชาติโดยการสอนผ่านทางนโยบายสังคมในศตวรรษที่ 20 ของการศึกษาในตุรกีและอียิปต์ พบว่า การสอนในชั้นประถมศึกษาจะเน้นการสอนโดยการให้หัวข้อทางประวัติศาสตร์ กฎหมาย ภาษาและวัฒนธรรม รวมทั้งหลักสูตรในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น แต่การสอนนั้นจะได้ผลหรือไม่ได้ผลมาจากภูมิหลังของครอบครัวของผู้เรียน

จากเอกสารและงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าการปลูกฝังให้เด็กมีค่านิยมความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และราชวงศ์ รวมทั้งการรักวัฒนธรรมไทยนั้น มีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาให้เกิดในเด็ก เพื่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศ จากหลักการการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน และจุดมุ่งหมายของการจัดหลักสูตรปฐมวัยของกระทรวงศึกษาธิการ และจากทฤษฎีการปลูกฝังค่านิยมของ บลูม (Bloom, 1972) เกี่ยวกับขั้นตอนการพัฒนาค่านิยมสำหรับเด็กปฐมวัย นำมากำหนดรูปแบบการปลูกฝังค่านิยมรักชาติสำหรับเด็กปฐมวัย เพื่อให้เด็กเกิดความรู้สึกรักชาติและภาคภูมิใจในชาติของตน